

Sastamalan Joulu

1991

Vammalan Lions Club

**AVOINNA 9-20
8-18**

EDULLISEN RUOAN OSTOPIIKKA

K-TORIKESKUS

Vammala puh. 932-144 40

**tuottajalta
kuluttajalle**

- Laatu lihasta -

TÄSSÄ ON
PAIKKAKUNNAN
MONIPUOLISIN
JA EDULLISIN
LUOTTOKORTTI

TÄLLÄ LUOTTOKORTILLA
TANKKAAT PAIKKAKUNNAN
EDULLISIMPAAN HINTAAN
NYT JA TULEVAISUUDESSA
SUPERIN **AutoMatista**.

JOS SINULLA EI VIELÄ OLE
TÄTÄ KORTTIA, ANOMUKSEN
SAAT MEILTÄ.

**EDULLISET JA LAADUKKAAT
ELINTARVIKKEET VAMMALASSA**

K SUPERI

MARKET VAMMALA ROISMALAN RISTEYS PUH. 12854

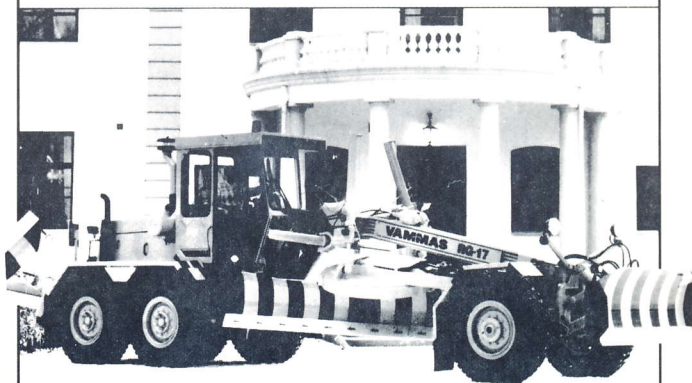
**1987-1997 kumityksen
kärjessä uudelle
vuosikymmenelle**

Tuotteen ja palvelun
laadusta työsuoituksin,
sekä käyttömukavuutta
kuljettajalle.

Nyt uutta!

VAMMAS

Kellunnoilla varustettu
kallistuva työntölevy ja
vaihteistoautomaatti, jossa
on useita ohjelmia eri
olosuhteisiin.

VAMMAS OY

PL 18 38201 Vammala, puh. (932) 1971

Sastamalan Joulu

1991 n:o 4

Arvo Sippola

Toimitus

*Pentti Hannula, päätoimittaja
Kalle Lomma*

Toimituskunta

*Kalle Lomma, puheenjohtaja
Pentti Hannula
Pentti Karhu
Rauno Jalakanen
Asko Laiho
Markku Saastamoinen*

Ilmoitustoimikunta

*Rauno Jalakanen, puheenjohtaja
Pentti Karhu*

Kansi

Nälkälänmäki, Väinö Ojala

Myyntitoimikunta

*Asko Laiho, puheenjohtaja
Markku Saastamoinen*

*Toimikunta kiittää kaikkia lehteä avustaneita;
kirjoittajia, kuvien lähettäjiä ja ilmoittajia.
Teidän avullanne lehden tekeminen on ollut
mahdollista.*

Vammalan Lions Club

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

*Joulu- ja Uudenvuoden
tervehdys*

ME PALVELEMME

Vammalan leijonat kuuluvat kansainväliseen palvelujärjestöön LIONS INTERNATIONAL:iin, siinä on 1,6 miljoonaa jäsentä 171 maassa. Järjestön päätemana on "Me palvelemme", Niinpä Lions International on mukana laajoissa kansainvälisissä palvelukampanjoissa kehitysmaissa mm. näönsuojelu- ja juomavesiprojekteissa. Suomessa Leijonat ovat kampanjoineet kansainvälisten palvelutehtävien lisäksi mm. sotavammaisten ja nuorten puolesta sekä syöpä- ja sydänsairauksien torjumiseksi.

Yhdessä nuorten kanssa

Suomen leijonien kuluva kauden teema on "Yhdessä nuorten kanssa". Tavoitteena on, että nuorisomme pystyisi meitä paremmin kohtaamaan tulevat yhdentyvän maailman haasteet. Toisaalta tavoitteena on, että nuoret välttyisivät niiltä pelottavilta ongelmilta, joita kansainvälisyys tuo mukanaan. Eräs näistä on huumeongelma. Leijonat ovatkin yhdessä kouluviranomaistemme kanssa käynnistäneet ns. Lions Quest-ohjelman. Se lähtee liikkeelle koulujemme opettajien kouluttamisesta kohtaamaan nuorten ongelmat ja auttamaan nuoria ns. minä-kuvan vahvistamisessa.

Leijonat ja nuoret Vammalassa

Leijonat aloittivat palvelutyönsä Vammalassa 32 vuotta sitten. Tänä aikana yhdyskuntamme on muuttunut melkoisesti. Elintason kasvu ei ole kuiten-

kaan poistanut yhteiskunnallisen palvelun tarvetta. Leijonilla on edelleen tärkeä tehtävänsä.

Kuluva kauden aikana leijonat tulevat tukemaan monin eri tavoin Vammalan nuoria kansallisen teemansa pohjalta. LC-Vammalan toimintaan kuuluvat kansainvälinen nuorisonvaihto, nuorisorganisaatioiden avustaminen, retkeilyä nuorten kanssa, opiskelijastipendejä, oppilaitosten tukemista sekä Lions Quest-ohjelman aloittaminen Vammalassa.

Vammalan vanhuksia ei unohdeta

Vanhusten hoitokodin, Sastamala-kodin toiminnan tukeminen on sen perustamisesta alkaen ollut osa vammalalaisia lionismia. Yhteinen joulujuhla, monet talkoot ja vanhustyön tukimuodot ovat kaunis perinne, joka jatkuu. Noin vuosi sitten leijonat kampanjoivat menestyksellisesti vanhusten turvapuhelien hankkimiseksi. Kun vanhuksella on ran-teessaan pieni puhelilähetin, hän voi jatkaa asumistaan omassa rakkaassa kodissaan useita vuosia. Napin painallus rannekkeessa hälyttää apua paikalle tarvittaessa. Tällainen turvapuhelin on monelle vanhukselle liian kallis. LC-Vammala hankki niitä tämän kampanjan avulla neljä kappaletta.

Leijonaveljiä myös Unkarissa

Miskolcin kaupungissa Unkarissa on LC-Vammalan kummiklubi. Se on leijo-

naklubi, jonka perustamisessa ja toiminnan aloittamisessa Vammalan leijonilla on ollut merkittävä rooli. Kielisukulaisemme unkarilaiset ovat joutuneet kamppailemaan historiansa raskaiden myllerrysten keskellä. He tarvitsevat sekä taloudellista että henkistä apuamme. Vapauden ja tasa-arvon kauniit periaatteet kumisevat tyhjiyttään pelkkinä sanoina ellei niiden merkitys jäsenyksi-tyisen ihmisen ajatuksissa. Lionismi on täysin epäpoliittinen palveluaate, jolla onkin paljon annettavaa tässä mielessä kielisukulaisillemme ja kaikille entisille Sev-maille.

Sastamalan Joulu-lehti

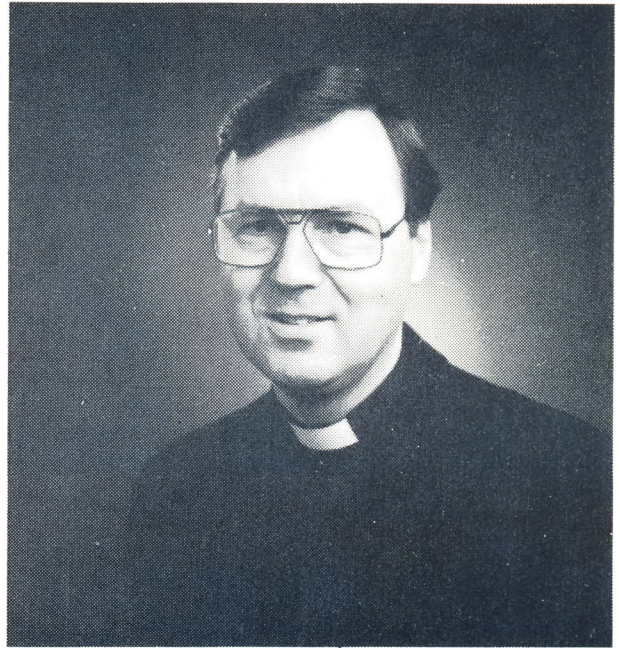
Sastamalan Joulu ilmestyy nyt neljännen kerran. Lehteä on painettu 3000 kpl. Sen tuotto käytetään paikkakuntamme nuorten ja vanhusten hyväksi. Lehden myyntipalkkiot ovat myöskin osaltaan monelle nuorelle tai nuorison parissa toimivalle organisaatiolle oivallinen tapa hankkia lisätuloja.

Kiitän kaikkia Teitä, jotka olette osallistuneet tämän lehden valmistamiseen, niin päätoimittaja Pentti Hannulaa kuin kirjoittajia, ilmoittajia, kuvittajia, myyjiä, kaikkia Teitä. Kiitos myös Teille, jotka olette tukeneet palvelutoimintaamme ostamalla tämän lehden. Joulun Sanoma Betlehemistä, koti ja kotiseutu ovat vanhaa tyrvääläistä jouluperinnettä. Toivon, että tämä lehti olisi osaltaan tuomassa Teille hyvää joulutunnelmaa.

Kalle Lomma

Välittämisestä on kysymys

Viime aikojen yleiseksi sanonnaksi on tullut puhe pysähtyneisyyden ajasta. Sen juuret ovat itäisen naapurimaamme viime vuosikymmenten elämäntavassa ja ilmapiirissä. Se on kielteinen ilmaus, jolla halutaan kuvata ylhäältä päin määräilevää, moraalisesti epäkelvää, luovuuden, kehityksen ja ihmisarvon tukahduttavaa johtorakennetta. Ilmaus pysähtyneisyyden ajasta on sitten levinnyt muunkin epäterveen kehityksen kuvaamiseksi, jollaista myös omassa lähiympäristössämme koemme.

Pysähtyneisyyden ratkaisevin virhearviointi on siinä, että se ei ota ihmistä todesta. Se ei kuuntele eikä kunnioita ihmistä. Se tietää, käskee ja vaatii tottelemaan. Ja sen voima on pakottamisessa. Näin se kuitenkin kadottaa oleellimmän; ihmisen vapaan tahdon ja sitoutumisen. Se holhoaa, mutta ei hoivaa.

Kristinuskon keskeisin sanoma on evakeliumi, ilosanoma. Se kertoo, mitä Jumala meille antaa, mitä Hän on tehnyt ja tekee hyväksemme ja puolestamme. Jumalan ilmoituksen suureen kokonaisuuteen liittyy myös laki. Se taas kertoo, mitä Jumala vaatii, mitä meidän on täytettävä ja tehtävä. Tämä Jumalan tahto meidän on hyväksyttävä, siinä on elämän oma laki. Sen rikkominen särkee elämän. Tämä rikkominen on keskeisimmällä tavalla rakkaudettomuutta, välinpitämättömyyttä ja sydämen kovuutta. Jumalan Sana osoittaa ja elämäkokemuksemme todistaa, että tässä rikkomisessa on elämämme syvä tragedia. Juutuminen pysähtyneisyyteen. Mutta vielä syvemmin näin on, jos jäämme sen vangiksi, rikkomuksen ja rakkaudettomuuden tuomaan syyllisyyteen.

Aikamme janoaa myönteisiä asioita kaiken kielteisyyden keskelle. Moni od-

ottaa kirkoltakin muuta kuin tuomitsemista ja moittimista. Ja oikein odottaa. Meillä on oikeus kuulla ja vastaanottaa sana, joka rohkaisee, lohduttaa ja antaa uusia voimia. Oleellista on, että usko Jumalaan ei ole vaatimus, vaan oikeus. Jumala ei vaadi, vaan antaa meille. Antaa lahjaksi. Saamme vain ottaa vastaan.

Tätä varten Jeesus Kristus syntyi, tätä varten on joulu. Jeesus on meidän Vapahtajamme, Jumalan rakkaus. Tähän saamme luottaa. Kristuksen hoivassa tunnemme elävämme. Se saa myös liikkeelle kohti toista ihmistä, jakamiseen ja hyvyyteen.

Iloista joulua

Osmo Ojansivu

JOHANNES- EVANKELISTAN JOULU

Tänä vuonna pidetään joulusaarna Johannesen evankeliumin alkujakeista. Joulukirkkoon tulija kuulee, että Raamatusta luetaan: "Alussa oli sana. Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala." Jouluevankeliumiksi tämän raamatunpaikan tekee sen lopussa oleva jae: "Sana tuli lihaksi ja asui meidän keskellämme. Me saimme katsella hänen kirkkauttaan, kirkkautta, jonka Isä ainoalle Pojalle antaa. Hän oli täynnä armoa ja totuutta." Jouluun kuuluu se kristillisen uskomme perusväittäjä, että Jumala on tullut ihmiseksi. Minkä Jumala teki, että tällä onnettomalla maailmalla olisi toivo ja olisi tulevaisuus, sen hän teki historiassa, tässä ajassa ja maailmassa. Jumala tuli saavuttamattomuudestaan meidän ihmisten tykö.

Joulun sanomaa on, että Jumala tulee ihmisten keskelle, lähelle. Mittaamaton etäisyys on lakannut olemasta, kun Betlehemin seimellä kumarrutaan pienen lapsen vieressä. Raamatun maailmanselitykseen kuuluu myös, että suurin osa maailmasta ei tästä tiedä. Kansat, hallitsijat, ulko- ja sisäpolitiikan tavoiteohjelmat, suvut, perheet ja yksityiset ihmiset jatkavat entistä elämänsä, jossa uutinen Jumalan saapumisesta tähän maailmaan ei ole mahdollinen. Heidän järkensä sanoo, että jos Jumala tulisi, maailma muuttuisi,

mutta eihän täällä ole mikään muuttunut.

Meidänkin joulukirkkomme sisälle on ehtinyt uudestaan kasvaa etäisyyttä. Evankeliumin tapahtumat ja Jeesuksen aika ovat olleet niin kauan sitten. Vuosituhansien takaisina ne edustavat niitä odotuksia ja niitä vastauksia, mitkä siihen aikaan olivat käypiä. Tänä ne ovat "Raamatun sanaa" vanhaa, vauruksellisesti otettavaa ja ainakin perusteellista tulkintaa kaipaavaa. Yhä edelleen myös meidän ymmärryksemme vaatii, että sen maailman, mihin Jumala on tullut, on oltava toisennäköinen kuin tämä meidän maailmamme.

Joulu ei ollut vain Raamatun joulu tai kristinuskon ja sen opinkehityksen luoma lähtökohta opille ihmisen pelastumisesta. Ennen kristillistä oppia, kirkkoa ja ensimmäistäkään katekismusta tapahtui, että lapsi syntyi Betlehemin, ja että ne jotka tulivat hänen tykönsä, kumarsivat häntä Jumalan tyköä tulleen. Raamattu ei kumartanut, kristillinen pelastusoppi ei kumartanut. Paimenet taikka Idän viisaat miehet, ihmiset tulivat ja kumarsivat. Tapahtui, että Jumala tuli tähän maailmaan sillä tavalla, että häntä tuntemattomatkin tunsivat hänet Jumalaksi. Hän tuli ihmisten tykö. Ihmissydänten hän antoi tuntea itsensä.

Siitä kertoo myös Johannes-evankelista jouluevankeliumi. Johannes ei ollut Betlehemin seimelle tulleitten joukossa. Mutta myös hänelle oli tapahtunut, että Jeesuksessa hänen tykönsä ja tähän maailmaan oli tullut Jumalan aikojen alusta ollut, kaiken luonut ja kaiken Jumalan ajatusten mukaiseen päätöksensä saattava Sana. Tästä Jumalan asioihin puuttumisesta Johannes sanoo: "Me saimme katsella hänen kirkkauttaan, kirkkautta, jonka Isä ainoalle Pojalle antaa". Johannes oli saanut tulla aivan lähelle Jumalaansa.

Edeltäpäin emme tiedä, mitä meidän jouluamme tänä vuonna kuuluu. Mutta mitä onkin, joulu tulee siinä, että meille saavuttamattomat etäisyydet otetaan pois, ja Jumala tulee tähän maailmaan ja meidän tykömme. Maat ja kansat jatkavat omalla ahdistuneella tiellään. Joulu ei näytä muuttavan maailmaa. Mutta noiden ahdistettujenkin kansojen ihmisten tykö ja meidän tykömme joulun sanoma kantaa Jumalan tyköä tullutta vastasyntyntä lasta, Jumalaa meidän tykönämme. Tapahtuu, että emme vain kuuntele vanhaa jouluevankeliumia, vaan se saa meidän sydämemme avautumaan katselemaan kirkkautta, jonka Isä ainoalle Pojalle antaa.

Ja Jumala on taas tullut ihmiseksi. Ihmiselle.

Timo Kökkö

Hyvää ja Rauhallista Joulua

Pari vuotta sitten maassamme käytiin keskustelua joulun kaupallistumisesta. Monet olivat huolestuneita siitä, että suuri uskonnollinen juhlamme oli muuttumassa yhä materialistisemmaksi. Vuotuiset joulumarkkinat olivat paisuneet valtaviin mittoihin, kun kansa oli joutunut aina joulun alla silmittömän ostopsykoosin valtaan ja pannut menemään kaikki veronpalautuksensa ja muut aikaisempina kuukausina säästyneet varansa. Joulun varsinainen sanoma oli vaarassa hukkua aineelliseen hyvinvointiin ja markkinahumuun. Näin sanottiin.

Oltakoon tästä keskustelusta mitä mieltä hyvänsä, Vammalan kaupungin kannalta joulun kaupallistumisella on ollut myönteinen vaikutus. Mitä paremmin kauppa on käynyt, sitä enemmän väestöllä on ollut työtilaisuuksia. Mitä parempi työllisyys on ollut, sitä enemmän verotuloja on kertynyt kaupungin kassaan ja kaupunki on voinut parantaa palvelujaan.

Tänä vuonna kaikki on toisin. Kulutusjuhlaksi kutsuttu ostovimma on äkkiä laantunut. Työttömien määrä Vammalan työvoimatoimiston alueella on suurempi kuin koskaan aikaisemmin. Asukkaittensa tavoin kaupunki elää taloudellisessa ahdingossa. Se on merkinnyt monia vaikeita ratkaisuja kaupungin hallintoelimissä. Menoja on ollut pakko karsia, palveluja vähentää, maksuja korottaa ja henkilökuntaa vähentää.

Jouluaaton illan hämärtyessä kaupunki hiljenee. Turun kaupungin tuttu joulurauhanjulistus "HUOMENNA JOS JUMALA SUO" on kiirinyt ympäri maatamme. Ajankohdan aineellisesta ankeudesta riippumatta me kaikki haluamme ottaa joulujuhlan vastaan niin aitona kuin se vain meille on mahdollista. Vammalan kaupunki on hyvissä ajoin pystyttänyt perinteisen joulukuusensa Toripuistoon ja ripustanut yrittäjien lahjoittamat jouluvalot niille paikoille, joilla me olemme tottuneet ne aikaisemminkin näkemään. Tällä tavoin kaupunki tervehtii suurimman juhlan saapumista ja toivottaa asukkailleen ja koko seutukuntansa väestölle HYVÄÄ JA RAUHALLISTA JOULUA.

Osmo Paulasto

Vanha laulu

*Se vanha laulu mennyt
tass iltaan hiljaa soi . . .
Sen kauniin sävelen nyt
mi kumma korviin toi?
Kuin muinoin kuulen sen nyt,
niin selvään kuulen sen nyt,
se nauraa, vaikeroi . . .*

*On siinä talven lunta
ja pirtin hämärää
ja illan puoliunta
ja rugin pyörintää
ja lapsen haaveksuntaa,
valoisa valtakunta,
säveltä säilyttää.*

*Sen luulin lakastuneen
ja kuolleen yksinään.
Nyt soinnut unhoittuneen
helähtää elämään,
soi vielä talven uneen,
soi illan valve-uneen
suloista säveltään.*

*On tuvan ruutu jäinen,
sen läpi kuultaa kuu.
Onpirtti hämäräinen,
hyräilee äidin suu,
lyö tahdit yksinäinen
säestää tähtipäinen
se pihan pihlapuu.*

*Lie laulu aina soinut
etäällä jossakin,
iloinnut, vaikeroinut –
sen luota loittonin,
en kulla sitä voinut.
Lien kaukaa haparoinut
tien pitkän takaisin . . .*

*Tään hämyyn talviehtoon
soi äänes, äiti, taas.
Mun nukutat taas kehtoon,
taas uinun tuudintaas . . .
Saa kevät, riennän lehtoon,
kun kevät saa, käyn lehtoon,
tuon vuokot ikkunaans . . .*

Tyhjentäessäni vanhempieni omakotitalon vinttiä korjausta varten, jouduin käymään lävitse useita satoja vanhoja aikakauslehtiä. Jätin talteen joitakin. Yksi niistä on sisarelleni Ailalle tullut Lotta Svärd-lehden joulunumero vuodelta 1943. Siinä on oheisena oleva sivu, jossa on Kaarlo Sarkian Vanha laulu. Se on julkaistu samana vuonna Kohtalon vaa'assa ja sitten myös Runoissa vuonna 1944. Vanha laulu on Kohtalon vaa'assa nimenä neljän runon sikermällä: Vanha laulu, Pieni ratsastaja, Kouluvihko ja Lapsen tie. Niissä runoilija palaa lapsuusmuistojen ja kodin aiheisiin. Kaarlo Marjanen sanoo niistä Runojen esipuheessa mm. "Ei ole epäilystäkään siitä, että nämä runot on luettava tekijänsä kaikkien suurimpien joukkoon." Seura on saanut tekijänoikeuksien omistajalta luvan antaa Vanhan laulun julkaistavaksi lehdesänne.

Pirkko Kallio

Kaarlo Sarkia

Joulukirkkoon saavutaan.

Matka Sastamalan Joulukirkkoon

Pohjois-Satakunnassa elettiin salamyhkäisen pimeitä myöhäissyksyn viikkoja 1300-luvun alussa. Suur-Sastamalan erämetsillä asuva Karvan Maunu oli saanut kolmannen perillisen. Metsäältä palattuaan Maunu itse poikien peuhatessa isänsä kintereillä keittelee takkatulella liharokan. Suloinen savun maku höyryää keiton ja muutama tervaksinen tuhkanöyhtä antaa ruokaan kotoisen vivahduksen, savustaa pois metsän maun ja lisää ruokahalua. Vaimokin tuntuu voimistuvan päivä päivältä. Huomisin hän jo pyörähtelee jalkeilla, ellei pahemmin satu.

Sinä iltana Maunu perhekuntansa kanssa suunnittelee kirkkomatkan Kiesuksen syntymäpäivän messuun. Vaikka vaimolla on huoli pienokaisestaan, kotoaskareista ja monista erämaan kotiemännän tehtävistä ja vaikka miehellä on huoli ansoistaan, kotinsa vartioimisesta ja perheensä toimeentulosta sydänmaan kovissa kohtaloissa, niin mies kuin vaimokin pitivät tärkeänä päästä Herran

juhlaan saamaan hengenvoimaa kovan korven kohluja vastaan.

Anterus saa luvan tulla mukaan. Kaarina sisar Karvianjärven takaa haetaan kotihommiksi nuorimpien kanssa, ja Maunun vanhempi veli jonen niskalta saadaan isännyyttä hoitelemaan.

Erämaan asujamella on omat merkkinsä ajan kulusta. Honkaseinän nokiseen hirteen viilleyistä piireistä luetetaan päivät ja kuut. Jouluviikon alushuomenessa, kolme päivää ennen Kiesuksen juhlayön, lähdetään matkalle. Kaarina on koonnut runsaasti evästä, hirvenpalvua ja leipää. Pirtin orsilta kietaitaan karhunnahkoja rekeen pakkasta vastaan. Nahkoja tarvitaan varsinkin lapsen kanssa runsaasti, kun matkalla joudutaan useasti yöpymään osaksi vieraissa, aivan asumattomissa huoneissa.

Maunu kantaa nipun hyvin kuivattuja päreitä reen pohjalle nahkojen alle. Sinne hän sijoittaa vielä tulusraudan, pari kourallista taulaa ja tulikukkapussinkin tulentekoa varten. Anterus huomaa isän-

sä puuhut ja auttaa myös tuomalla sylillisensä tuoksuvia tuohia, että saadaan komia roihu päreeseen kirkkotiellä.

Anterus ei ole vielä milloinkaan päässyt mukaan joulukirkkoon. Mutta talviltoina Tuomas-sedällä käytessä hän on nauttinut päresoihdun satumaisesta valoleikistä nukkuvien lumimetsien keskellä hevosen laukatessa ja reen puittaessa perässä.

Parista Maunun veljen perheestä Karvianjärven takaa ajaa kirkkokuorma kahdella hevosella pihaan juuri, kun Maunun perhekin on saanut itsensä matkakuntoon. Kaarina juoksahtaa vielä pirtissä antamassa ohjeita kotolaisille. Sitten ollaankin jo lähtöön valmiit. Keskimäinen poika on hingannut puisen ikkunaluukun auki ja kurkistelee siitä pihaan lähtevien touhuja. Suuta vetää vähän itkuun, mutta eihän sitä suruaan näyttää auta, kun mies on. Isä lupasi hänet ottaa mukaan ensi suvena.

Aamuhämärä selkenee hitaasti ja luminen piha tyhjenee lähtijöistä. Aluksi on ajettava peninkuuluman mat-

ka auringon nousua kohti, kunnes Ojajärven rannassa laskeudutaan jäälle. Marraskuun puolivälistä asti järvet ovat olleet jäässä niin, että ne kestävät kyllä jo hevosen. Luntakin on niin runsaasti, että metsään hakattu rastitie on aivan talvista.

Miehet ovat varanneet joussikkoja ja keihäitä rekiin petojen varalta. Vaikka harvoinpa yksinäinen susi uskaltaa näin suuren kulkuun tielle. Eräällä joulukirkkomatkallaan pari vuotta sitten Maunu kyllä muistaa susilauoman yllättäneen hänet Tuomas-veljen kanssa Kovelahden jäällä, mutta siitä oli selvitty. Tuomas oli ampunut laumasta yhden, niin toiset pedot olivat jääneet haavoittuneen kimppuun.

Anterus on onnellinen. Lämpimät karhunnahat ovat turvallisesti hänen ja äidin ympärillä reen perässä. Isän kookas olemus edessä suojaa tieroilta, ja ympärillä vilahdelee jännittävä erämaa salaperäisine varjoineen. Oksat pudottavat vähän väliä tukun lumikukkia rekeen. Äiti pyyhkäisee niistä isoimmat pois hirvenkoipisella kintaallaan.

Kolme peninkuulumaa ajelvat kirkkomiehet Ojajärveltä ensin pienten jokien, sitten Kovesjoen ja Kyrösjärvelle levenävän Kovelahden jäätä. Manssoniemen kärjessä on ensimmäinen yöttelypaikka. Rannasta noustaan kaidalle rekestielle. Kohta sukeltaa kolme hevonsuormaa Manasse Joonaanpojan haikupirtin pihaan.

Suuressa tervastulen valaisemassa pirtissä tapaavat tutut toisensa, kyröläinen Joonaanpoika ja monasti talossa yöpynyt Karvan veljekset. Permannolla karhunnahkojen sisässä loiotaan yön sydänhetki. Takassa räiskyy iloinen tervastuli läpi pimeän kauden, ja vuorotellen miehet valvovat vartioina. Ei ole koko syksynä uskaltanut vartijatta nukkua, niin ovat peiloittavat ajat.

Sudet kahatelevat nurkissa. Vähän väliä kurkistaa vartijamies luukkuikkunasta ulos. Mitään kummempaa ei sentään kuulu eikä näy talon tienoilla, ja yö kuluu.

Aamulla jatketaan jäämatkaa Kyrösjärveä pitkin. Oikealla ohitetaan Kalmaan niemi, jossa on ollut tapana ruumissaaton kanssa pysähtyä, kun kesäisin veneillä on lii-

kuttu kirkolle hautaustoimistusta tekemään.

Kyrösjärven selällä aamuhämärässä ajetaan päresoihtujen valossa. Maunun kuorma on edellä. Aureenlopelta päin ajaa pari hevosta jonon perään. Hekin ovat menossa Sastamalan kirkkoon. Kainis on tämä soihtujen valaisema kuormajono jään lumila-keudella.

Kyröskosken niskalla päin kiitää susilauma itärantaa kohden. Anterus pelkää. Mutta Maunu rauhoittelee poikaansa.

- Eivät ne uskalla tänne, kun näin suurena joukkona liikumme.

Eivätkä uskallakaan. Etäisen rantametsän tummaan juovaan häviää kiittävä lauma. Ulvahdukset heikkenevät ja sammuvat sitten kokonaan kuuluvalta.

Koskenniskalla nousevat matkaajat maaperälle laskeutuakseen taas alaveden rannassa takaisin jäälle. Koski kohisee vasemmalla sivulla mahtavasti uhmaten talven kohmettavaa kylmyyttä. haaleaksi valjenneen talvipäivän valossa kosken alajuoksulle ryytyneet tippuvesien jääpilarit näkyvät rekiin. Mutta kukaan muu kuin Anterus ei viitsi niistä kiinnostua. On niin paljon muuta ajateltavaa. Joulukirkko ja pian tavattavat vanhemmat askarruttavat aikuisten mieltä.

Jumehtun niemessä jätetään vesistöjä noudatellut kulkureitti ja oikaistaan mahnalalaisten kaskimaille johtavalle tielle. Tämänpäiväinen viisi peninkuulua pitkä ajo alkaa väsyttää hevosia. Tavanmukainen pysähdyspaikka onkin Kolimaassa, Jumehtun niemestä puoli peninkuulua lähteen. Vanhan kaskiriihen punahonkaisten seinien suojassa yövytään toisen kerran.

Vielä on jäljellä neljättä peninkuuluman matka. Kaskiriiheltä kirkkolaiset suuntaavat kulkunsa Kyrön tielle ja Kankarijärven yli vesistön rantojen suuntaan Rautavettä kohti. Palvialan rannassa yhtyy kulkueeseen Orivedeltä ja Pirkkalasta päin tulevia kirkkoväkiä.

On jouluaattopäivä. Suuri rauha vallitsee Rautaveden yllä. Pirunvuoren varjo kaartuu pakanallisen mahtavana eteläistä taivaanrantaa vasten. Kaarina puistattaa aina nähdessään tuon jyrkän

vuorihahmon. Hän muistaa monet kauhukertomukset jättiläisistä ja vuoren onkalossa asuvasta paholaisesta. Anterus ei niistä ole kuullut koskaan vielä. Eikä Kaarina nyt voi niistä kertoa. Ollaanhan pyhän läheisyydessä. Tuolta jo vilahtaa näköpiiriin Sastamalan Herranhuoneen tukeva kiviseinä. Se tekee niin turvallisen vaikutuksen, että Pirunvuoren hahmo siinä sivulla ikäänkuin nöyryty matalammaksi sitä mukaa kuin kirkon ääriviivat edessä korkenevat. Kaarina on kuulevinaan jo latinalaisen messun voimakkaat sävelet. Niin täydellisesti hän on eläytynyt kotikirkon tunnelmiin. Hän muistaa ensimmäiset kirkkomatkinsa, kuinka hän äidin ja isän kanssa vakavana astui narahtelevia permantoja pitkin kirkossa ja miten kirkon katto oli aivan huimaavan korkealla. Sitten tuoksuivat kynttilät ja Jumalan kieli helisi messuissa salaperäisenä ja kauniina. Äiti ja isä veivät hänet silloin Jumalan kasvojen eteen. Nyt on hänen oma vuoronsa viedä oma poikansa Kiesuksen syntymäjuhlan messuun. Juhlallinen värähdyks kulkee Kaarinan povessa. Hänet valtaa pyhä ilo siitä, että hänkin saa viedä nyt lapsensa Herralle. Hän on tuntevinaan yläpuolelta pilvistä Jumalan kaikkivaltiaan katseen seuraavan hänen jokais-
ta ajatustaan.

Maunu vilkastuu yhtäkkiä:

- Tuolta näkyy koto!

Malkakattoinen pirtti hämmöttää ranna metsikössä. Sinne nousee Maunun hevonen. Karvan pihassa on jo ennestäänkin kirkkoon tulleet jouluvieraita. Joku yksinäinen mies on tehnyt matkansa ratsainkin.

Karvan suku on nyt koolla läheltä ja osittain kaukaakin. Vanhemmat ottavat vastaan lapsiansa kynnelyyn silmin. Jälleennäkemisen ilo on liikkuttavaa. Äänet värähtelevät, kun he toisilleen toivottelevat Jumalan rauhaa.

Karvan suuressa pirtissä on suloisen lämpöistä, todellista joulun tuntua. Muistelemista riittää. Anterus on isovanhempien silmäterä. Pojalle vaari on jo viime viikolla aivan kuin aavistaen hänen tulonsa veistänyt männynkarakasta puuhevosensa ja taiteillut koppapäreitä vuollensa sievän reen. Niillä Anterus leikkii vaarin myötäl-

lessä mukana. Toiset istuskelevat takkatulen loimussa hiljaisesti puhellen.

Tuoksuvien talikynttilöiden valossa kokoonnutaan illan suussa suuren honkapöydän ympärille. Katossa heiluu kaislahimmeli ja päreistä veistetty valkoinen joululintu, Pyhän Hengen vertauskuva. Vakavina siinä istutaan illastamassa ja nautitaan yhteinen jouluaateria.

Permannelle levitetty oljet kahisevat leppoisasti kun kyläisinä käydään Jumalan Pojan syntymäyötä valvomaan lattialla oikoen, Anterus nukahtaa melkein heti, puuhevonen ja reki kainalossaan äitinsä viereen pahnolle.

Aamulla jo ennen kukon laulua lähdetään kirkkoon. Talikynttilöin valaistu temppelelmoaa erämaasta tulleen lapsen ja aikuisen. Tekee niin hyvää nöyryä kirkon uljaitten, hämäreiden holvien alla. Temppelelmoa on aivan täynnä harrasta juhlakansaa, monipäiväisten taipaleitten takaa tullutta savunpirtintuoksuista ja vakavakasvoista, armonjanosta väkeä. Pyhimysten kuvat tuntuvat heräävän eloon, kun kynttiöitten lepat-tavat valot hyväilevät niiden muotoja.

Sastamalan harmaakivisesä Herranhuoneessa täytty monen janoavan sielun kaippuu nähdä pyhyden maailmaan. Juhlallisena kiirii kirkossa joulun hymni: Gloria in excelsis Deo. Kansa ei ymmärrä latinalaisen messun sisällystä. Mutta sen iäisyystuoksuisten sävelten mukana tuntee arkinen ihminen kohovansa irti harmaasta ole-muksestaan, syntisestä itsestään ja saa kokea iäisyuden suurta juhlaa. Anterukselle joulukirkko on ihme-elämys, joka tulee kiehtomaan hänen puhtaita lapsenajatuksiaan kauan, ehkä halki koko elämän. Hänessä herää kaipaus palatan tämän yhä uudestaan ja uudestaan.

Sastamalan kirkkokansa palaa joulupäivän valjetessa takaisin pienten savupirttien-sä suojiin.

Mutta pitkämatkaiset kävivät vielä Stefanuksen messussa ennenkuin palasivat kaukasiin erämaakoteihinsa, karun korven arkaisteluun, suruun ja vaivaan - kuitenkin evästettynä Joulun lämmittä-vällä Sanalla: Teille on tänään Daavidin kaupungissa syntynyt Vapahtaja, joka on Kristus, Herra.

Eero Järventausta

Koirakallion haukku Karkun Kiuralassa

*Sävel Vaka vanha Väinämöinen
Sanat Antti Prusin kuvaelman
pohjalta Urpo Vuorenoja
Lauletaan vuorolauluna kunkin
säkeistön alku ja loppusäkeet (X)*

- 1. Koira haukkuu kalliolla (X)
halli koirankalliolla (X)
mitä tiellä tapahtuukin
vaeltavi veden päällä
Kaiken tietää vahti varmin (X)
kuulu koira kalliolla (X)*
- 2. Soutaa miehet idän mailta (X)
Merjan kansaa Venäjältä (X)
taikka Kestit lännen tieltä (X)
kaupiaat Itämereltä
Kaipaa heitä Karkun kansa (X)
metsämiehet työntakojat (X)*
- 3. Käydän tästä katsomahan (X)
uutta aina kuulemahan (X)
mistä saamme maahan tulta
taikka neitoselle kulta
Juurille Kalevan kansan (X)
kalliolle kuulun Karkun (X)*

Asko Mutanen, E. Ikonen, 1942.

Otto Immonen, Aapo Voutilainen, keskellä Eero Ikonen.

Joulu Syvärillä 1941

Olin kolme joulua Syvärillä, joista on jäänyt monta muistoa. Joulu 1941 on jäänyt muistiin, kun venäläinen rykmentti tuli linjojen läpi tietöntä korpea ja vahvassa lumessa tallaten 22.12.-41 meidän komppanian ja paljoonan huoltopaikan eteen. Paikalla sattui olemaan kapt. H. Mustonen, joka kokosi miehiä vastaiskuun. Siinä he onnistuivat hyvin ja venäläiset pakenivat takaisin metsään.

Meitä kpv osasto 15:ta oli joukkue kenttävartiossa Levina-Trarnik-tien varressa, jossa olimme pussissa. Venäläiset oli katkoneet puhelinjohdot poikki ja samoin huoltotieni. Soppakuskin piti tulla, mutta joutui vihollisen käsiin, niin jäi ruoka-annokset saamatta. En muista, pääsikö ajomies karkuun, mutta hevonen löytyi kaatuneena tieltä. Niin meni joulu ja tie avautui 26.12.-41. Pakkanen

oli kova ja lunta paljon. Teltta oli kaivettu lumeen, joka oli hyvä suoja. Teltan eteen sitten ilmestyi venäläinen sotilas, joka oli maannut 2 pv. lumen alla ja sanoi "holotna". Mies oli terve, kun toppatakki lämmitti.

Eero Ikonen

Taistelupartio lähdössä 1942.

Branderin kauppa

KASKUJA

Tyrvään kirkonkylän asukkaista 1870-luvulla

Tyrvään Kirkonkylä, jonka paikalla nykyinen Vammalan kauppala sijaitsee, ei ollut kaksinen kylä vielä 1870-luvulla. Vain parisenkymmentä ihmisasumusta oli koko paikkakunnalla. Näissä eleli se etupäässä kauppiasta ja käsityöläisistä muodostunut, vasta parin edellisen vuosikymmenen aikana muualta seudulle muuttanut ihmisyhteisö, jonka erikoislaatuista tyypeistä vanhat tyrvääläiset muistavat vielä koko joukon kaskuja.

Ryhtyessämme tarkastelemaan näitä Kirkonkylän kanta-asukkaita mainittujen kaskujen valossa annamme etusijan rouva Branderille I. "Pranterin prouvalle". Tämä ei johdu yksin toisinaan haivaattavasta, vaikka toistaiseksi epäonnistuneesta yrityksestämme olla naiselle kohtelias. Rouva Brander ansaitsee paikkansa myös senvuoksi, että hän on Vammalan kauppalan kehityksen kannalta todellinen merkkihenkilö; hän on Vammalan alueen ensimmäinen kauppias.

Branderin sekatarakauppa

Branderin kauppa oli todellinen sekatarakauppa sen puolesta, että taatut henkilöt saivat sieltä myös väkiaineita. Ja näitä "taattuja" ei kyllä siihen aikaan paikkakunnalta puuttunut.

Eräänä päivänä oleili Branderilla pari mieshenkilöä, jotka olivat katsoneet sekä ruumiinsa terveyden että sielunsa virkeyden vaativan pientä käyntiä kaupassa. Saapui myös kolmas, polvenkorkuinen - taisi olla kauppias Ståhlströmin Kalle-poika, jonka ukko Lönnbeck oli lähettänyt "vähän asialle" - ja löi lanttinsa pöytään ilmoittaen kirkkaasti: "Minullekin viinaa!" Matami loi hänen tui-

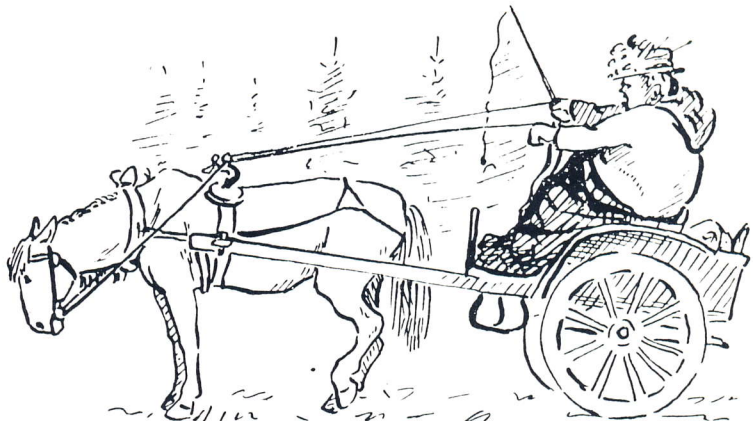
man katsannon eikä vastannut sanaakaan, ennenkuin toiset olivat lähteneet. "Täytyy puhu hiljaa!" torui rouva. Seuraavalla kerralla noudattikin poika osviittaa ja matami taputti häntä päälle ja kehui: "Tuktig pojken, tuktig pojken" (kelpo poika).

Tämänlaatuinen liikkeenharjoitus ei siis ollut luvallista. Saipa rouva maksaa joskus pikku sakkojakin. Tällöin hän halasi nimismiestä selittäen, että tottakai hänenkin täytyi elää. Nimismies oli varmaan jollakin tavoin epänormaali ilmiö, koska häneen ei pystynyt sellainenkaan naisellinen viehätysvoima, joka esiintyi rouva Branderin laajoissa satakiloisissa mittasuhteissa, vaan katsoi pikemminkin rouvan ruumiillisen uhkeuden olevan merkinä hänen maksukyvystään.

Niinkuin tavallaan olikin. Rouvan monipuolisen yritteliäisyyden ansiosta oli Branderin kauppa vakavaraisen liikkeen maineessa.

Branderin Matamin ruotsinkieli

Edellä saimme jo pienen näytteen "Pranterin prouvan" ruotsalaisuudesta. Se ei ollut hänellä kyllä mikään hankittu ominaisuus, sillä hän oli kotoisin Göteborgista. Ei siis ollut ihme, jollei rouvan suomekielentaito aina vastannut hänen puheliaisuuttaan, vaan teki hänelle hullunkurisia kepposia. Kerran oli joku humalainen tukkimies tullut luovimaan Branderin pihamaalle käyttäen kulureittejä, jotka olivat riippumattomia, paitsi hänen omasta tahdostaan, myös

Rattailla syntyi ankara huuto.

yleisistä jalkakäytävistä. Havaittuaan ohjesäännöistä piittaamattoman liikennöitsijän lyllersi rouva tiuskaisemaan "Poika, älä sinä tramppa minun maha päällä! Sinä sotke kaikki minun paikka!"

Ruotsinkielentahto oli varma valtakirja rouva Branderin ystävyteen. Näihin tuttavuuksiin kuului myös satulamaalari Vilenius, jota erään hänen uutterasti viljelemänsä virkistysjuoman mukaan kutsuttiin "Hokmanniksi". "Hö'du, Hokman!" huusi rouva kerran kiireessään Vileniuksen ohikulkussa "Va sa du?" vastasi tämä. Ja siitä alkoi ystävyys.

Stenholmin hevosen luonteenlujuus

Rouva Brander ei sietänyt kuhnustelua missään muodossa. Kerran vuokrasi hän Stenholmilta hevosen mennäkseen Ketolaan "kalaasiin". Rouvan lähtiessä varoitti omistaja, että eläintä ei millään muotoa saa lyödä, koska se silloin heti pysähtyy. Hevonen puolestaan kai ymmärsi isäntänsä antaman varoituksen ja pitäen oloaan turvallisena ajatteli, ettei hänellä ole syytä pitää vähäisintäkään kiirettä, kun vielä kuormakaan ei tuntunut erikoisen kevyeltä. Hevosen vauhti ei kuitenkaan ollut sopuoinnussa rouva Branderin toimeliaan luonteen kanssa ja saavuttaessa apteekin kohdalle ei rouva enää voinut hillitä itseään, vaan sivalsi konia takamuksiin sillä seurauksella, että tämä pysähtyi silmänräpäyksessä. Rattailla syntyi ankara huuto ja mekastus, jossa tuli sekaisin suomet ja ruotsit, mutta hevonen, joka tuntui olevan aikansa ihmisten edellä valistuksessa ja luokkatietoisuudessa, seisoi vaan edelleen mielenosoituksellisesti, kuten oikea lakkolainen ainakin, uskollisena pyrkimyksilleen, joiden päämääränä oli vapautua kaikenlaisesta juoksusta ja kurituksesta. Rouva Branderin tarmo hevosen liikkeelle saattamiseksi ei ajan pitkityessä suinkaan taltunut, vaan päinvastoin kasvoi lopulta siihen pisteeseen, että ääni jolla hän ilmaisi tahtonsa, kuului viimein Stenholmille saakka. Arvaten asian laidan riensi hevosen isäntä auttamaan ja hevonen - katsoen saaneensa riittävän hyvityksen - suostui jatkamaan taas matkaa.

Herran Brander prässää kessuja

Tarmokkaitten naisten miehistä yleensä vähän kerrotaan. Herra Brander, joka tosin elikin vain vähän aikaa Tyrvällä ollessaan, ei muodosta tässä suhteessa poikkeusta. Mikäli hän joutui liikeasiointien kanssa tekemisiin, niin koski se vain edellämaintuja luvattomia aineita. Tai oli sitten senlaatuista, kuin seuraava tapaus osoittaa. Erkkillän isäntä meni kerran Branderin puotiin tupakkaa ostamaan. Herra Brander seisoi puotin nurkassa syventyneenä tehtävään, joka sinänsä on kyllä varsin luonnollinen, mutta puotihuoneen lattialla suoritettavaksi tuiki sopimaton. Koska toimituksen kohteena sattui olemaan lattialla lojuva ryssänlehtikimppu, tuumasi Erkkilä:

"Meinasin ottaa tupakkaa, mutta täytyy kai jättää toiseen kertaan, koska näkivät olevan vielä prässäyksen alaisina".

Värjäri Lönnbäckin hipakka

Paitsi rouva Branderia, asui paikkakunnalla toinenkin ruotsikko, värjäri Lönnbäck. Hän ei paljon antanut tämän maailman huolien painaa mieltään, samalla kun hän tarkasti varoi antautumasta alttiiksi ruumiilliselle rasitukselle. Kukaan ei muista nähneensä häntä koskaan työssä. Silmät killillään hän istuskeli milloin missäkin ja kertoi muka katuvaivana: "Pärkkele, kun tuli taas pikku hipakka. Aamulla minä meni Keinosee, sain rompupunssi ja taas tuli pikku hipakka".

"Hipakka" teki Lönnbäckistä suuren optimistin. Hänen optimisminsa oli tietävästi varsin kestävää laatua. Sen vallassa hän kuvaili suuria rahakirjeitä, joita hän odotti Ruotsissa olevilta sukulaisiltaan. Usko rahakirjeisiin ei mitenkään horjunut sellaisen pikkuseikan vuoksi, ettei niitä koskaan tullut.

Poikapuolien tulevaisuus näyttää sentään jonkun verran askarruttaneen värjäri Lönnbäckin ajatuksia. Hänellä oli usein tapana sanoa värjäriinsälleilleen: "Jos meidän Jannesta tulee mees, niin siitä tulee hyvä mees. Vaan jos siitä tulee rakkari, niin siitä tulee aika rakkari". Millä lausella hän osoitti olevansa hyväpuoleinen ihmistuntija.

Lukkari kuulutti vedon perään morsianta

Omalaatuinen herrasmies oli myös Bergroth, uuden kirkon ensimmäinen lukkari. Hän oli jo melko mahtava kirkon virkailija. Paitsi että hän johti seurakunnan veisuuta, sai hän lukea papin jälkeen n.s. jälkikuulutukset, joissa tiedotettiin pitäjäläisiä koskevat maalliset asiat: kenelle oli saapunut apteekille postia, koska ja missä suoritettiin verojen kantoa, mikä toiminimi halusi ostaa lankkuja tms. Seurakuntalaiset eivät hurskaasta mielenlaadustaan huolimatta suinkaan torkkuneet jälkikuulutusten aikana ja erikoisen virkeitä oltiin silloin, kun "Parruuti" kerran kuulutti itselleen morsianta, määritellen samalla tarkasti kaikki ne sielulliset, muodolliset ja taloudelliset hyveet, jotka ehdokkaan täytyisi omata tullakseen hyväksytyksi. Selitykseksi mainittakoon, että kuulutus perustui vetoon, jonka lukkari joitakin päiviä aikaisemmin oli lyönyt eräässä varsin maallisuontoisessa illanvietossa, ja että se siis varmaan tapahtui ilman "tositarkoitusta".

Parruutia ei ohitettu virrenveisuissa

Kyseessäolevana aikakautena ei Tyrvään kirkossa vielä ollut urkuja. Lukkarin tuli siis etupäässä äänensä voimalla ja kirkollisella arvovallallaan huolehtia siitä, että virrenveisuissa noudatettiin niitä nuotteja, venytyksiä ja nutkautuk-

sia, jotka siihen vanhoista ajoista olivat vakiintuneet. Jollei joku virrenveisaaja kuitenkaan suostunut noudattamaan lukkarin tahtia, niin oli Bergrothilla kylä keinoja palauttaa hänet oikeille raitteille. Niinpä eräänä pitkäperjantaina pari lukkarin penkin lähellä istuvaa isäntämiestä arveli, että kanttorin veisuuvauhtia olisi syytä hieman vilkastuttaa ja lisäten höyryä kirivät tässä tarkoituksessa jonkun tahdin hänen edelleen. Bergroth, joka huomasi, että hänen lukkarikunniansa ja musikaaliset periaatteensa olivat kysymyksessä, suhahti keskellä värssyä yltiöpäisille kilvoittelijoille: "Suunekin on mämmissä!" Nämä pyyhkeilemään viiksensä seutuja, ja virsi temppelissä sai taas häiriytymättä jatkaa vanhoissa, koetelluissa uomissaan.

Tämä samainen "Parruuti" oli suuri lasten ystävä. Hän kokosi näitä usein luokseen ja antoi heille palan leipää ja palvattua lihaa. Näin hän sanoi tekevänsä senvuoksi, että muisti, kuinka hyväksi hänen oma mielensä oli lapsena mennyt samoista antimista.

Stenholmska, Pahlmanska ja Kulmanska

Hengellisen säädyn edustajista puhellen alkoon unohdettako suntioita, joita Bergrothin aikana ehti olla kaksikin. Ensimmäisenä, jo vanhan kirkon ajoista lähtien, hoiti tätä vastuunalaista tehtävää Kustaa Fredrik Stenholm. Hänen intonsa kirkollisen viran suorittamisessa oli varmaan yhtä harras ja vilpitön kuin hänen ahkeruutensa viinamäen

Taas tuli pikku hipakka.

töissä oli kestävä ja säännöllinen. Lopulta syntyi kuitenkin erimielisyyttä suntion ja seurakunnan välillä siitä, sopiiko näitä kahta hieman erilaatuista kutsusta noudattaa yhtäaikaa, vai pitäisikö niiden vuorotella. Koska Stenholm, joka edusti edellistä kantaa, ei katsonut voitavansa siitä luopua vuorokauden lyhyiden vuoksi, eikä seurakunta samoin omastaan pitäen päivääkin sopivasti järjestettynä tarpeeksi pitkänä, niin täytyi Stenholmin lopulta väistyä vakaumuksensa uhrina, koska seurakunnan tahto tällaisessa tapauksessa oli hänen tahtoaan voimakkaampi, ja hänen sijaansa kutsuttiin toinen mies, Erland Nyman.

Uusi suntio harjoitti siviilissä suutarin kunnianarvoista ammattia kuten edeltäjänsäkin. Nymanin ja etenkin Nymanskan mielestä oli kuitenkin hengellinen valta maallista valtaa paljon korkeampi ja siis myös suntion virka suutarin virkaa huimaavasti ylempänä. Niinpä Nymanska kertoi, kun oli muutama päivä kulunut Nymanin korotuksesta: "Meillä oli tänään Stenholmska, Pahlmanska ja Kuhlmanska. Tuli yks tyhmä talonpoika ja kysyi: Onks suutari kotona? Ja me herräväki naurettiin niin!"

Suurten miesten sanoja usein kerrataan, kun taas heidän vaimojensa lauseita mainitaan harvoin. Tässä tapauksessa on käynyt päinvastoin. Suomen kansa suurin piirtein tuntee pilalehdistään Nymanskan edellämainitun ylevämielisen lausunnon, kun Nymanin älynlälyksistä ei yksikään ole tullut kuolemattomien joukkoon koroitetuksi.

Vaksmanin Karoliinan "pimppuli"

Kului vielä vuosia, ennenkuin Vetteranta-vainaa perusti Tyrvään Sanomat. Joka 70-luvulla halusi tietää tuoreimmat paikkakunnan uutiset, hänen oli paras kääntyä Vaaksamin Karoliina puoleen. Hänen sukunimensä oli oikeastaan Silander edesmenneen miehensä, kelloseppä S:n mukaan, ja tämä nimi oli Karoliinan mielestä parempi kuin Vaksam, joka johtui hänen torppansa nimestä. Ihmisten mielestä oli kuitenkin Vaksam Karoliinalle sopivampi, sillä se merkitsee "valpasta". Hänen pirttinsä pääty oli päin maantietä ja päädyssä oli luukku. Jos joku kulki ohi tai maantiellä jotain tapahtui, avatui luukku hiljaa ja Karoliinan tiedonhalua hehkuvat silmät näkyivät aukossa. Mikään ei jäänyt häneltä huomaamatta. Hän oli todella "valpas" kutsuimuksessaan.

Paitsi sammumatonta tiedonjanoaan omai Vaaksamin Karoliina muitakin henkisiä harrastuksia. Hän oli mm musiikaalinen. Pirttinsä ulkoseinälle hän oli virittänyt messinkilankoja, joihin nuorasta riipuva päre hakkasi tuulen sitä heiluttaessa. Lapset varsinkin ihmettelivät sen omituista soittoa. Seisoipa kerran Stenholmin pieni Eetukin kuuntelemassa ja havaittuaan musiikin kyllä viehättäväksi halusi tietää kojeen nimen. "Pimppuli se on", selitti Karoliina.

Hopun Jussi ja Marttilanmäen seppän ammattilypeys

Vaaksamin Karoliinan naapurina asui vanha pariskunta, Kaisa-Liisa ja Jussi Hoppu. Jussi oli taitava ränkimestari, jonka valmisteita korkean laatunsa vuoksi levisi laajalle alueelle. Tyytyväisyys ja leppoisa leikinlasku korvasi vanhan pariskunnan elämässä sen, mikä aineellisesta toimeentulosta ehkä puuttui. Tämä teki Hopun Jussi pirtin viihtyisäksi vieraillekin. Huvitettuna tämä katseli, kun Kaisa-Liisa toi puurovadin Jussin eteen ja veti lusikalla viivan puuronkuoreen sanoen: "Älä mene sitten tolle puolelle. Se jää mulle", ja lähti ulos. Jussi söi ja söi puuroa, ei mennyt viivan yli, mutta puuro juoksi kuoren alta, kunnes lopulta oli pelkkä kuori jäljellä. Kaisa-Liisa tuli sisään, oli toruvinaan Jussia, kun häneltä kaikki puuron söi, mutta Jussi sanoi viattoman näköisenä, "Viivan takana sinä vaan käskit pysyäkin".

Jussilla oli eräs arka kohta. Se oli hänen ammattimieskunniansa. Jos joku meni neuvomaan häntä ränkien teossa, sai pian vastauksen: "Luuleks tehneet useammat ränget kuin minä".

Hyvä ei ollut mennä neuvomaan Marttilanmäen seppääkään, Lindforsia. Saattoi käydä pian niinkuin Teukun isännälle kävi. Tämä oli saanut mielestään huonoja viikatteen teriä ja vei ne "Marttilaiselle" karkaistaviksi sanoen: "Pane nyt ne kerrankin koviksi!" "Soo", sanoi seppä ja karkaisi terät koviksi kuin lasi. Mentiin niittämään ja terä toisensa jälkeen katkesi. Teukku uudestaan pajaan: "Näillä ei ole mitän tekoa!" "Kyllä minä sitä ajattelin", murahti seppä, "kun sinä olit mestarina ja minä lekarina."

Lindforsin paita ja Lindforskan yhdeksän hametta

Hyvä ammattimies Lindfors kyllä oliikin, ei hän suotta ylpeillyt taidoistaan.

"Kyllä sitten on lunastuksen työ turha, jollei tällä saa", sanoi hän usein saatuaan jonkun esineen valmiiksi. Seppämestari oli paitsi taitava myös tavattoman ahkera. Ei siis ihme, ettei hän aina ollut "lekareihinsa" tyytyväinen, vaan hoki raudan päälle lyötäessä; "Kipeemmin, nopeemmin, kipeemmin, nopeemmin!" Karkea, vanhanaikainen äijänkarilas ei liikoja kiinnittänyt huomiota vaatetukseensa. Paitaansa ei hän tavallisesti muuttanut niin kauan kun se päällä pysyi. Kerran seppä sairastui niin, että täytyi hakea lääkäri. Kovat tehtiin, että siihen mennessä saatiin puhdas paita hänen päälleen.

Enemmän arvoa mukavuudelle ja vaatetukselle pani Lindforsin vaimo, Jadhanna. Hänellä oli yhdeksän hametta päällään kirkkoon mennessään, ja hän omasi kadehdittavan taidon kohottaa niiden liepeita siten, että kaikki väri-vaikutukset tulivat yhtäaikaa näkyviin.

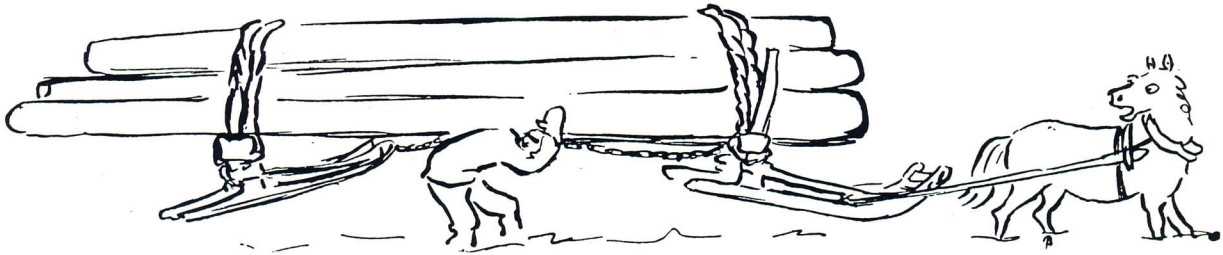
Ei ole pelkkä sattuma, että esityksemme Tyrvään Kirkonkylän asukkaista 1870-luvulla loppuu Lindforsin Jahanan kirkkomatkaan. Hänen hartaassa vaelluksessaan ja iloissa väriiloistossaan olemme pakinamme päättyessä halunneet nähdä ikäänkuin vertauskuvan koko siitä ihmissaattueesta, jonka edellä olemme läpikäyneet. Erikoisen värikkyyden antaa tälle joukolle se, että siinä ilmenee harvinaisen paljon hupaisia erikoisuuksia ja inhimillisiä puutteita. Mutta kaskut antavat toisinaan aavistuksen myös siitä sielun yksinkertaisuudesta ja vanhanaikaisesta hartaudesta, jolla nämä ihmiset niin ilon kuin surun päivinänsä ovat osakseen tullutta leiviskää hoitaneet. Senvuoksi seuraamme myötätuntoisesti hymyillen heidän edesottamuksiaan voimatta silloinkaan suuttua, kun näemme heidän hairahtuvan.

Tapio Horila
Kotiseudun Joulu

»Pärruuti» oli suuri lastenystävä.

Suppula nosti kuorman harteillansa ylös.

SUPPULA

- Tyrvääläinen voimamies

Paavo Suppula.

Tyrväässä ja lähipitäjässä muistetaan vielä vanhemman ja keski-ikäisenkin polven keskuudessa tunnettu voimamies ja kepposten tekijä Paavo Suppula, sillä vasta v. 1936 hän siirtyi suurempaan tuntemattomaan 76 vuoden ikäisenä. Suppula oli syntynyt Suppulan torpassa Tyrvään Lantulassa, isä Härkälän torpan poika Kallialan kylästä ja äiti Hasarin Karoliina.

Sen ajan tavan mukaan Paavo-poika joutui jo hyvin pienenä metsälle kuttupaimeneen ikätoveriensa seuraan. Metsälä juostesa, puihin kiipeämällä ja kiviä työntelemällä varttuivat voimat ja notkeus. Rippikoulua käydessään Paavo kiipesi Tyrvään nykyisen kirkon torniin ryhtyen seisomaan käsillään tornin huipulla olevan ristin päällä. Kun lakki sattui putoamaan, huusivat toverit alhaalta: "Putoat sieltä koko mies". Mutta Paavo vastaa: "Sitä tepposta ei tämä poika tee". Samoin hän juoksenteli

Vammaskosken sillan kaiteita päästä päähän.

Palveltuaan renkinä Karunk Markilla, Vatajan kylän Uotilassa ja Prusilla hän viimein tuli Kaltsilan Rosilaan. Täällä ollessaan hän tutustui tyttöön, joka palveli Hanhijärvellä. Kirkonmäellä oltaessa Suppula ylpeillen kyseli toisilta: "Kuka tuo komea leveäposkinen plikka on", josta muuten tuli hänen puolisonsa.

Pulskana miehenä Suppula joutui sotaväkeen Vatulan kasarmille. Sotilaskomennoita Suppula ei ollut oppivinaan tehden komennot nurin päin kuten aikoinaan Sven Dufva. Kerrankin kun oli komentettu "smirnaa", olivat Suppulan polvet pahassa koukussa! Komentava upseeri meni potkaisemaan niitä suoraan, mutta ne notkahtelivatkin rumasti taaksepäin vinkkelisiin, sillä Suppulan jäsenet taipuivat kaikkiin suuntiin. Näistä muodottomista asennoista tulikin sananparsii, joka vieläkin elää "Näinkö, herrat, sano Suppula".

Kerran Suppula oli pienessä humalassa mekastanut ja vääpeli oli määrännyt neljä miestä kuljettamaan Suppula putkaan. Jonkin ajan kulltua Suppula palaa vääpelin luo ilmoittaen: "Kovalle otti, mutta kyllä ne kaikki siellä putkassa ovat". Vääpelin mielestä kumminkin Suppulan sinne piti jäädä eikä saatajien. Suppula alkoi pahoitella nyt kovasti sitä, ettei sanottu hänelle asian oikeaa laitaa, kun nyt tällälailla kävi. Suppulan suhteen ei tämän jälkeen tarvinnut kurinpidollisia toimenpiteitä käyttää, sillä ei hän ollut mikään väkivaltainen vaan ainoas-

taan rikastutti yksitoikkoi-suutta tempuillaan.

Sittemmin Suppula muutti Houhajärven kylään, mistä sai torpan käyden kesäisin muurailmassa ja talvisin tukinajossa. Eräänä talvena hän oli poikansa kanssa tukinajossa Kaltsilan Harsun metsällä, jossa oli pomona roteva mies ja hyvin arvonsa tunteva. Tämä pomo sattui olemaan juuri päätiellä, johon oli kerääntymässä täysiä kuormia rantaan ajoa varten. Kun Suppulan poika oli ajamassa edellä ja lähti liikkeelle, huutaa Suppula takaa: "Pidätäs poika, minä tarkastan, mitenkä sinun väliköytesi laahustaa", samassa hän konttasi tukkiuorman alle, haki tasapainokohdan ja nosti kuorman harteillansa ylös, kiikutellen vuoroin etu- ja takapäätä, laski sen viemini tielle sanoen pojalleen "Saat mennä, kyllä se väliköyysi nyt hyvin on". Toisen kerran Sotkan metsällä erään n.s. Vastamäen ahteen alla Suppula riisui hevosensa ja veti itse tukkiuorman mäen päälle valitellen perässä tuleville, jotka kärsimättömän odottivat tien avautumista, hevosensa huonoa kengitystä.

Kerran markkinoilla tuli miesten kesken riitaa. Silloin Suppula otti hevosensa syliinsä ja nosti syrjään sanoen "nostan hevoseni pois tieltä ettette sitä vaan kolo" ja kyllä miesten tappelu jäi sikseen.

Kun voimat olivat valtavat, oli selvää, että ruokaakin tarvittiin. Oltuaan kerran Salmaljoen Kurjessa heinänteos- sa Suppula söi suurukseski kaiken ruuan mitä pöydässä oli muun väen jäädessä miltei ilman. Päivällistä syödessä

hän söi tavallisen annoksen, mutta sanoi isännälle uskal- tavansa mennä pitkällekin la- keiselle niittämään kilpaa.

Ollessaan tukkiuutolla Pun- kalaitumen joella Suppula meni Jätön taloon Huittisten Kannailan kylässä tilaten emännältä ruokaa viidelle miehelle. Emäntä laittoikin ruuan, menne sitten askareil- leen. Suppula söi pöydän puhtaaksi. Syötyään hän meni navettaan maksamaan ja emäntä tietysti otti hintaa vain yhdeltä miehen osalta. Seuraavana vuonna tukkiui- ton aikana Suppula jälleen meni pyytämään ruokaa samasta talosta. Silloin emäntä tunsii miehen sanoen: "Ette te saa, koska olette Tyrväältä se Suppula". Tähän Suppula vastasi: "Olen Suppulan veli Peppula ja maksan kaikki ve- limiehen laskut".

Omakohtaisesti muistan mitenkä Suppula vanhoilla päivillään Kaltsilan Sallilla tavallisen aterin päälle söi täyden 10 litran ämpärillisen talkkunaa. Suppulan voima- teoista ja kepposista syntyisi kokonainen teos. Äärettö- mään voimaan yhdistyi eri- koinen notkeus ja voimme ol- la vakuutettuja, että jos nämät lahjat olisi käytetty ur- heilun alalla niin aikakirjat kertoisvat historiaa. Kun Suppualta tiedusteltiin, mi- tenkä hän on itsensä kehittä- nyt, kertoi paimenpoikana kiipeilleensä puihin jalat edel- lä. Käsivoimansa hän oli saa- nut nostelemalla kiviä kaikki vapaa-ajat. Nykyajan tappe- luaseita hän ei hyväksynyt, sanoen pitävänsä oikeana miehen mittana housunvyy- täröpainia ja väkikapulaa.

Toivo Sipilä
Kotiseudun Joulu

Lionstoimintaan kuuluu oleellisesti myös osallistuminen kansainväliseen kanssakäymiseen. Viime maaliskuussa perustettiin Unkarin Miskolcsiin Unkarin 22. klubi, jonka kummiklubina toimii LC Vammala. Vammalalaiset ovat

käyneet kahdesti tänä vuonna unkarilaisten vieraana ja jälkimmäisestä käynnistä kertoo mm. tämä valokuva, jossa isännät ja vieraat ovat ryhmittyneet yhteiskuvaan Unkarin lämpimässä kesäsäässä.

LIONS INTERNATIONAL

- maailman laajin palvelujärjestö

171 maata, n. 40.000 klubia ja 1,6 milj. jäsentä. Edellä mainitut luvut kertovat maailman suurimman palvelujärjestön laajuudesta.

Suomi on asukamäärään nähden yksi maailman johtavista lionsmaista. Tällä hetkellä maassamme on n. 850 klubia ja niissä jäseniä n. 29.000.

Muutama vuosi sitten lionsjärjestö oli tiukasti miesten maailma, mutta sitten järjestön ylin päättävin elin maailmankokous eli convention teki päätöksen naisten pääsystä järjestön jäseniksi. Nyt Suomessakin on jo puhtaita naisklubeja sekä ns. sekaklubeja, joissa on siis miehiä ja naisia tasapuolisesti.

Sukupuolella ei ole lionsstyössä merkitystä, tärkeintä on se, että kaikki jäsenet ovat sitoutuneet järjestön päämääriin. Järjestön iskulause on heinäkuun alussa alkaneella toimintakaudella "Me palvelemme" ja se antaa juuri kuvan palvelujärjestöstä.

Kotimainen teema on vuorostaan "Yhdessä naisten kanssa", mikä kertoo leijonien suuntaavan toimintansa yhdeltä osalta nuorisoon.

Suomi jakaantuu 14 ns. moninkertais-piiriin, joita kutakin johtaa piirikuvernööri piirihallituksen avustamana. Piirikuvernööri, kuten yleensä lähes kaikki muutkin virkailijat, valitaan vain vuodeksi kerrallaan ja samaa tehtävää ei juuri jäsenelle elämänsä aikana osu.

Piirikuvernööri valitaan vuosittain heinäkuussa alkavalle toimintakaudelle kevään piirikokouksessa ja hän vastaa kerää piirihallituksen jäsenet ympärilleen. Vammala kuuluu E-piiriin, joka muodostuu lähinnä Pirkanmaan kunnista siten, että läntisin paikkakunta on Vammala, pohjoisin Virrat, itäisin Kuhmalahti ja eteläisin Humpila.

Toimintavuoden alussa tässä piirissä oli klubeja kaikkiaan 73 kpl ja niissä jäseniä yhteensä n. 2500 kpl.

Piiri on jaettu neljään lohkoon, joita johtavat alueiden puheenjohtajat ja alueet vastaavasti lohkoihin, joita on 11 kpl. Kullakin lohkolle on omat puheenjohtajansa. Lisäksi piirissä on erilaisia toimikuntajohtajia, joten neljä kertaa vuodessa kokoontuva piirihallitus käsittää n. 30 henkeä. Vammalan ja Karkun

klubit kuuluvat samaan alueeseen ja lohkoon. Alueen puheenjohtajana toimii veli Jussi Lehtinen LC Vammalasta ja lohkoon puheenjohtajana veli Raimo Seppälä LC Karkusta. Mainittakoon, että liiton pääsihteerinä toimii veli Rauno Laitinen LC Vammalasta ja hän on ensimmäinen päätoiminen pääsihteerinä Suomen lionselämässä.

E-piiriin piirikuvernöörinä toimii tällä kaudella veli Jouko Punnonen Tampe-reelta.

Jussi Lehtinen

Kerron Sinulle . . .

Pieni rakkaani –
saan katsoa tätäkin Joulua kuin Sinun silmiesi kautta . . .

Minä, isotätisi, tahtoisin, että saisit kaiken sen –
mitä Joulu tuoda voi!

Sen lämmön – rauhan ja ilon – sen ihanan salaperäisyyden –
sen jännityksen ja odotuksen . . .

Että kaikin yhdessä – avoimin sydämin ja lämpimin mielein –
tuntisimme sadun ja toden – kuuntelisimme tonttujen tiu'ut
ja joulupukin askelten äänet . . .

Että silmistäsi haijastuisi kynttilöiden tuike ja jouluvirsi
toisi eteemme Seimen ja Beetlehemin ja Hänet, joka meille toi
Joulun – sen ilon ja toivon . . .

Minä iloitsen Sinun ilostasi – pieni rakkaani – mutta tahtoisin
antaa Sinulle vielä paljon enemmän!

Haluaisin antaa sitä samaa – joka oman lapsuuteni joulusta
yhä heijastuu ja muistojen kultana yhä tuo sydämeeni jotakin
käsittämättömän kaunista ja hyvää – elämän voimaksi
ja rikkaudeksi . . .

Sen uskon ja hiljaisen rauhan . . .

Tulet syliini – rakas pieneni . . .

Kerron siinä – hiljaa kuiskaillen – lapsuuteni jouluista – kun
katselemme ikkunan takana leijailevia lumihuutaleita . . .

Kerron Sinulle . . .

kuinka huurteisten koivujen ja lumen keskellä – kuun hohtaessa –
sain istua reessä äidin sylissä – vällyjen alla – isän siinä
vierellä ohjaillessa – hevosen hiljalleen hölkätessä ja kuunnella
lumen narahtelua jalasten alla . . .

Kerron

kuinka halusin nukkua kuusen varjossa – sen tuoksussa – jouluyön
himmeän valon luodessa kaikkialle huoneeseen jotakin – joka oli
kuin unta . . .

Kerron joululahjoistani – Sinun valtavan joululahjakasasi vierellä . . .

Kerron – kuinka omasta paketistani – siitä isoimmasta – löytyi
isän veistelemät hevonen ja rattaat.

Toiseksi suurimmasta äidin tekemä suloinen nukkevauva – joka
oli puettu kuin vauva ja jota oli ihana hoitaa.

Veljeni paketista löytyi kaarnavene, pieni rasia ja tinakoru,
itse tehtyjä . . .

Olin lahjoistani valtavan onnellinen – niinkuin Sinäkin olet
lahjojesi keskellä.

Näin jokaisena jouluna. Itsekin tein aina jotakin, piirsin ja
liimasin – niinkuin Sinäkin minulle annoit tämän piirtämäsi
pienen – onnellisena hymyilevän – omankuvasi.

En minä saanut lahjoja liian vähän – en jäänyt yhtään mitään
vaille – vaikka Sinun silmistäsi luenkin – että niin vähänsö
sinä tati pienenä sait . . .

Minulla oli paljon leluja – hakohevosia – käpylehmiä – kiviakarjaa –
ihan mitä vain – sellaista itsetehtyä – vähän erilaisia tosin . . .

Istumme hiljaa – jouluvirsi soi turvallisena – rakkaat ovat
lähellä – on monta syytä Sinua odottamassa.

Kiitän siitä – että saimme tämänkin joulun – lähellä toisiamme –
lähellä Sinua – pieneni . . .

Katselen kauas taaksepäin – sieltä säteilee yhä valoa ja lämpöä.
Sitä säteilee tämä Joulu . . . Eteenpäin katson luottavin mielin . . .
Jouluvalojen keskellä säteilee toivo!

Maria Mustalahti

NÄLKÄLÄNMÄESTÄ

Kirjoittajan lapsuudenkoti Nälkälänmäessä Käsityökadun varrella.

Hajahavaintoni Vammalan kaupungin Asemanmäestä eli kotoisen kunnioittavasti Nälkälänmäestä rajoittuvat 1930-lukuun siitä syystä, että Nälkälä oli tuolloin valmiiksi rakennettu ja eli tuon kymmenluvun hieman juhlallisesti sanottuna kukoistuskauttaan. Sotavuodethan muuttivat mäen luonnetta tuntuvasti, joten seuraavan vuosikymmenen Nälkälä ei ollut enää läheskään sama kuin edellisellä vuosikymmenellä.

Nälkälänmäki oli selvästi alueellisesti rajattu alue. Se päättyi etelässä Tampere - Pori rautatiehen, idässä Muistolan alakansakouluun, joka nykyisin lienee lasten päiväkotina, lännessä karjakkokouluun ja Harsun peltoihin ja pohjoisessa synkkään metsään.

Nälkälä syntyi 1920-luvulla Jaatsin ja Vännin maista, kun Akseli Gallén-Kallelan isä Walter Gallén palstoitti ne ja laaditutti niille erään laisen rakennuskaavan, jossa tonttien koko oli noin tuhat neliötä. Kaava oli sen verran väljä, että jokainen sai itse määrätä tontilleen rakennuspaikan. Jokaisella tontilla oli pieni perunamaa, yleensä muutama omenapuu ja "marjapuska" sekä melkein kaikilla oma kaivo. Nykyinen katuverkko noudattaa vieläkin tätä yksityisyntyistä "asemakaavaa". Laskuni mukaan mäessä oli kolmekymmenluvulla noin 65 taloa, tai paremminkin nykyisen mittapuun mukaan mökkiä. Koko mäki rakennettiin käsitykseni mukaan velaksi. Velat maksettiin sitkeästi takaisin pankille, kunnes talvi- ja jatkosodan inflaatio auttoi loppujen lyhentämisessä.

Talkoohenki ja naapurin auttaminen olivat silmäänpestäviä ominaisuuksia asukkaissa. Yhteistuumin ajettiin soraa, rakennettiin teitä ja korjattiin ojarum-

puja. Mäen nimi Nälkälänmäki ei suinkaan ollut vammalalaisten antama haukkumanimi, vaan se syntyi mäessä. Muistan kerrotun, että tämän nimen keksi Mäntynen-niminen työmies, jonka jälkeläinen asuu vieläkin isovanhempiensa rakentamassa talossa.

Liekovedellä ja myös Rautaveden puolella käytiin kalassa. "Kalavehkeinä" olivat sekä uistin että pitkäsiima eli vela. Niillä asukkailla, joitten isäntä harrasti kalastusta, oli paatti Vännin rannassa, jonka nykyään omistaneen vaneritehdas.

Nälkälänmäki oli henkisesti ikäänkuin suljettu alue. Yhteydet ulospäin

olivat lähes olemattomat. Ainoastaan viinakaupassa ja vähän tärkeämmillä ostoksilla käytiin "herrojen Vammalassa". Koko mäki oli oikeastaan täysin itseriittoinen, sillä ainoastaan aivan muutaman mäen asukas kävi työssä alueen ulkopuolella. Muistamani mukaan ei yksikään nälkälänmäkiläinen käynyt työssä esimerkiksi Alasen sahalla. Me sanoimmekin sahaa myllymaalaisten Ameriikaksi.

Mäessämmä oli useita pieniä työpaikkoja, verstaita. Oli Frans Salmen omistama sorvaamo, jossa tehtiin lasten leluja, ja joka tarjosi työpaikan usealle miehelle ja naiselle. Siellä oli kaksi pienhköä kenkätehdasta, toinen Kalle Pohjan omistama ja toinen, nimeltään Tyrvään Kääntökenkäliike, jonka omistivat Lauri Salo, Atte Tainio ja Erkki Tuomisto. Lisäksi oli kolme puusepänieliikettä, jotten omistajat olivat Väinö Lindholm, Antti Tuominen ja Aaro Virtanen. Unohtaa ei myöskään sovi Kaarlo Mäkin peili- ja kehysliikettä eikä Niemelän leipomoa. Mäessä oli myös muutamia käsityöläisiä, muun muassa joitakin vaattureita ja ompelijoita. Siis, Nälkälänmäki oli varsin omavarainen.

Minkälaisia ihmisiä sitten mäessä asui? Asemanmäki oli yleisilmeeltään vasemmistolainen, ja ihmiset asuivat yleensä omissa taloissaan, tai paremminkin mökeissään. Mäessämmä asui toki joitakin perheitä, jotka eivät olleet vasemmistolaisesti ajattelevia. Heidän oli varsin hyvä asua siellä, sillä heitä ei millään tavalla osoitettu sormella, ei katsottu alas-, jos ei ylöspäinkään.

Mitä sitten Nälkälässä harrastettiin? Vapaa-ajan toimintapaikkana oli Raivi-

Sastamalan Vanhan Kirkon entistämistoimikunnan puheenjohtaja kirkkoherra K. E. Rinne ja tämän kirjoittaja, toimikunnan sihteeri, tärkeässä neuvottelussa kahvikupin ääressä.

on työväentalo, jossa pääosa toiminnasta tapahtui. Yhteinen, rakas harrastus oli Urheiluseura Kisa. Mäessä todella urheiltiin ja saavutettiin hienoja urheilutuloksia, muun muassa lukuisia piirin mestaruuksia. Ylleettiin jopa TUL:n mestaruuteen saakka.

Maanviljelijä Riipalta vuokratulla "Mettäkentällä" harjoiteltiin ja kilpailtiin. Sadan metrin kilpailut juostiin Muistolan yläkansakoulun kivikovalla kujalla. Hypyt ja kuulantyyntö suoritettiin työväentalon pihassa. Kaalisareen ei meillä ollut juurikaan asiaa.

Työväentalon suojissa virisi myös monia muitakin hyviä harrastuksia, joista erityisesti haluan mainita varsin korkeatasoisen näyttämöharrastuksen. Kisan voimistelu hyvine valiovoimisteluryhmineen ansaitsee myös erityisen maininnan. Suuri, arvokas harrastuksemme oli myös Tyrvään VPK ja sen Nuupalan osasto, joka harjoitteli yleensä kunnantalon pihassa. Kunnantalon autotallissa oli myös paloauto moottoriruiskuineen. Palokunta-aate oli sangen korkealla. Kun palotorvi soi, miehet jättivät siihen paikkaan työnsä ja kiiruhtivat palotautolle. Aivan muutamassa minuutissa oli auto jo liikkeellä. Vammalan kauppalan puolivakinainen palokunta tuli jokseenkin aina palopaikalle muutamaa minuuttia myöhemmin.

Koskensillan toisella puolella eli niin kuin me sanoimme, herrojen Vammalassa, suhtauduttiin meihin nälkälänmäkiläisiin varsin halveeraavasti. Meitä ei tunnettu, mutta siitä huolimatta meitä haukuttiin varsin yleisesti punikeiksi. Muistan meidän poikien kenties muutama kerran kesässä Kaalisareen tapahtuneet urheilumatkamme. Matka tehtiin yleensä suurella joukolla Mäkisen soutupaatilla. Vammalan pojat eivät pitäneet vierailustamme ja nimittelivät meitä punikinpennuiksi.

Meillä oli joka talvi Alasen sahan rannasa luistinrata, jonka me pojat pidimme tip top-kunnossa. Sinne kyllä Vammalan pojat tulivat usein luistelemaan ja pelaamaan meidän kanssamme jääpalloa. Jääpallomailan me teimme itse, sillä kaupasta ostetut olivat meille liian kalliita.

Vaikka mäki oli, kuten sanottu, varsin vasemmistolainen, ei siellä politikoitu. Kisaan ja palokuntaan kuuluttiin. Suuri

"Kysykää mitä vain, kunhan ette tuhmia kysele!"

haave oli päästä asemamieheksi Tyrvään asemalle, mutta se oli käytännössä tyypilliselle Asemanmäen miehelle mahdotonta. Ehdottomana "pätevyysvaatimuksena" oli näet Kisasta eroaminen ja liittyminen suojeluskuntaan. Se oli kysymys, joka oli kaikille liian vaikea ylittää.

Nälkälänmäessä asui hyvin lainkuuluaista väkeä. Poliisilla ei ollut koskaan asiaa sinne. Vieraan pitäjän poika uskalsi koska vain tulla saattamaan tanssien jälkeen tyttöä mäkeen eikä häntä uhanut mikään vaara. Hänelle ei heitetty edes kompasanoja. Ovet olivat aamusta iltaan avoinna, silloinkin, kun väki ei ollut kotosalla. Varas ei sisään astunut, joskin on totuuden nimessä sanottava, etteipä asunnossa ollut juuri mitään anastettavaakaan.

Köyhiä oltiin, mutta nälkää ei nähty. Naapurisopu vallitsi. Uskon myös, että kateuden syntiä naapurია kohtaana ei esiintynyt. Aivan muutama perheen

lapset saivat kansakoulussa kunnan antamat jalkineet tai pukukankaan. Muuta sosiaaliapua kunnalta ei pyydetty eikä saatu. Oli kunnia-asia, ettei "kunnasta saatu", niin kuin ilmaisu kuului.

Vaikka naapurikateutta ei yleensä ollut, oli kuitenkin tiettyjä statuskysymyksiä: Oli hyvin tärkeä kriteeri, syötiinkö perheessä margariinia vaiko voita. Oli myös emännän kunnia-asia ostaa SOK:laisen osuuskaupan myymälästä tai suoraan meijeriltä maitoa eikä kuorittua maitoa eli joppia. Sähkölaitos, Porin Voima, myi sähköä kahta tariffia käyttäen: mittarin kautta kulkevaa, jolloin maksu tapahtui kulutuksen perusteella, tai niin sanotulla lamppukaupalla, jolloin maksu meni samansuuruisena, käyttipä sähköä kuinka paljon tahansa. Tässä viimeksi mainitussa oli eräs pieni rajoittava yksityiskohta: lamppu ei saanut olla 15 wattia suurempi. Ylivoimainen enemmistö oli tässä lamppukaupalla-tariffissa, koska se tiesi huomattavan halpaa sähköä.

Olen edellä kertonut joitakin pieniä yksityiskohtia Nälkälänmäestä, tästä lapsuuteni ja nuoruuteni muistorikkaasta paikasta. Rajoitettu palstatila aiheuttaa sen, että esitykseni on perin pinta-puolinen. Olen yrittänyt tavoittaa mäen syvimmän olemuksen, sen selun. Jätän lukijan arvioitavaksi, olenko löytänyt sen. On myös hyvin mahdollista, että olen muistanut joitakin asioita väärin. Annettakoon se minulle anteeksi.

Lopuksi esitän toivomuksen, että Matti Hakalan ja Veikko Koivun jo monia vuosia sitten tekemä valtuustoaloite Nälkälä-sanan ottamisesta jonkin kadun nimeen saisi myönteisen ratkaisun. Tämä nälkälä-sana oli aluksi vähättelevä ilmaisu mäestä. Varsinkin Koskensillan takana, siellä herrojen Vammalassa, sillä oli loukkaava sisältö. Nyt kuitenkin Nälkälä on lunastanut hyvinkin paikkansa Vammalan kaupunginosien joukossa monellakin tavalla, joten Nälkälä-sanan ottaminen viralliseen käyttöön, esimerkiksi juuri kadunnimenä, olisi perusteltua.

Arvoisat lehden lukijat, toivotan Teille kaikille rauhallista joulua ja kaikkea hyvää kohta alkavana uutena vuotena 1992!

Risto Tainio

*****

Onni Kallio

Kirje Tankavaarasta

*Kaukana pohjan perukoilla täällä
tähtösten tuikkeessa tuhaten.
Revontulten räiskyessä tunturin päällä
pakkasherran voimaansa uhmaten.*

*Aurinko täällä ei päätänsä nosta
kuukin on mustana parhaillaan.
Tunturit nousevat laakson pimennosta
kaamoksen keskellä harhaillaan.*

*Tunturin rinteessä lunta on kyllä
taivahan kansi sen siniseksi saa.
Katse ei kaamoksessa kauaksi yllä
hihtäjän matkaa se rauhoittaa.*

*Porolauma lumen alta jäkälätä kaivaa.
Riekkoparvi puskasta lennähtää.
Majapaikan mustia vilu ei vaivaa
joka hepun saattajaksi ennättää.*

*Metsässä kuuset ne aaveilta näyttää
sisimmässä melkein jo kammottaa.
Aivan kuin unikuva ajatukset täyttää,
missähän se hornan suu jo ammottaa?*

*Harmaja päivä kun illaksi vaihtuu
hihtäjä kämpälle sulkeutuu.
Emäntien keitokset kattilasta haihtuu
matkamiehen lautaselle kulkeutuu.*

Uusi asehalli vihittiin 19.8.1991 juhlallisiin menoiin.

Asepajasta moderniksi Vammas Oy:ksi

Vammaksen juuret ovat vuodessa 1943, jolloin Tyrvälle perustettiin Asepaja osana varikkolaitosta. Tällöin siirrettiin Puolustuslaitoksen korjaamotoimintoja Äänislinnasta, Helsingistä ja Vaasasta Tyrvälle. Vammakselta löytyy vielä tämän ajan tunnuksina konttorirakennus ja levyhallin vanha osa.

Tämä tehdas on aina ollut kiinteä osa mamme puolustushallintoa. Niinpä alusta alkaen sen päätuotanto on muodostunut puolustusvoimiemme materaalitarpeesta. Jo alkuaikoina tuotanto-ohjelmassa olivat tykkie ja kranaatinheittimien korjaukset. Vuonna 1945 yrityksellä oli varsin kuvaava nimi, Valtion Tykkitehdas, Tyrvää.

Vuosien kuluessa laitoksen tuotanto-ohjelmaan tulivat myöskin ns. siviilipuolen tuotteet kuten penkki- ja pylväsporakoneet, paineilmatyökalut, traktoriäkeet, lumiaurat, tiilikoneet ja kenttäsaahat. Mainittakoon, että Vammas-paineilmakoneet palkittiin kultamitalilla Suomen Suurmessuilla vuonna 1950.

Vammashöylät ja -kaivurit tunnettuja Suomessa

Puolustusministeriön Santahaminan tehdas oli valmistanut vuodesta 1954 alkaen traktorikaivureita, joilla oli hyvä maine. Kun Santahaminan tehdas lopetettiin vuonna 1957 siirtyi kaivurituotanto Vammakselle. Tämä traktorikaivuri saavuttikin myöhemmin sellaisen suosion, ettei tehdas aika ajoin kyennyt tyydyttämään kovaa kysyntää. Kone oli kauan edellä aikaansa ja sen hydraulikkasovellukset huippuluokkaa Euroopassa.

50-luvun loppupuolella alkoi myöskin toisen menestyksekkään Vammas-tuotteen, tiehöylän tarina. Kantakoneena oli ruotsalaisella linsenssillä valmistettu June-höylä. Tänäpä Vammaksen lippulainavana teitä höylää n. 17 tonnin RG 17 S, joka on alansa johtava tuote Pohjois-Euroopassa.

Ammustuotanto Vammaksen peruspilari

Ammuskuorien valmistus on kuulunut tehtaan tuotanto-ohjelmaan 30 vuotta. Ammus, jota kutsutaan myöskin Ammuslaboratorioksi on sekä tuotanto että tutkimuslaitos. Siellä on suoritettu mittavaa tutkimustyötä yhteistyössä Puolustuslaitoksen Tutkimuskeskuksen kanssa. Lisäksi Ammuksessa on järjestetty johtosäännön mukaisia kertausharjoituksia maamme teollisuuden johtohenkilöille kriisiaikaa silmälläpitäen.

Vammas Oy syntyi 1.1.91

Vammas Oy perustettiin yhdistämällä Vammaskosken tehdas ja Oy Tampella Ab:n Puolustusvälineyksikkö: Puolustusvälineyksikkö siirrettiin Vammalaan sitä varten rakennettuun puolenhehtaarin suuruiseen Asehalliin. Tänäpä Vammas Oy on Vammalan suurin teollinen työnantaja. Sen palveluksessa on n. 370

ISS K 83, kenttäkanuuna valmistettu Vammalassa 1991 ja "esi-isiä", 12 naulan kanuuna, 1700-luvun mallia.

henkilöä ja yhtiön liikevaihtoarvio n. 190 Mmk.

Yritys muodostuu neljästä yksiköstä ja niitä palvelevasta yhteisyksiköstä. **Ammusyksikkö** on erikoistunut tykistö- ja kranaatinheittimien ammuksien suunnitteluun, tutkimukseen ja valmistukseen. **Aseysikkö** on erikoistunut tykki- ja kranaatinheitinkaluston tuotekehitykseen ja valmistukseen. **Asekorjausyksikkö** on Puolustusvoimien teräsrakenteisen kaluston peruskorjaukseen ja modernisointiin keskittynyt yksikkö. **Koneyksikkö** on keskiraskas konepaja, jo-

ka suunnittelee, valmistaa ja markkinoi tiehöyliä ja traktorikaivureita.

Usko huomiseen vahva

VAMMAS OY on moderni teollisuusyritys, jonka on pakko kehittyä ja kannattaa pysyäksensä elossa. Työstökoneiden tietokonetekniikka, robotit ja automaatio ovat jokapäiväistä sanastoa Vammaksen työelämässä. Kehitys on ollut kovaa varsinkin viimeiset viisi vuotta. Henkisesti muuntuminen valtion laitoksesta osakeyhtiöksi ei käynyt kitkat-

ta. Yritys joutuu myöskin sopeuttamaan toimintansa laman realiteetteihin.

Vammaksen vahvuutena on aina ollut yritysjohto, joka on ymmärtänyt ajan haasteet ja osannut hyödyntää ne. Tästä on tuoreena esimerkkinä valmiuspuristamon rakentaminen ja Tampellan Puolustusvälineyksikön siirto Vammalaan. Vammaksen vahvuutena on myöskin kehityshakuinen henkilöstö, joka on valmis edelleen kehittämään ammattitaitoaan ajan hengen mukaisesti. Usko huomiseen Vammaksella on vahva.

Kalle Lomma

*****

KUPARISEPÄT, RUUTIA JA SALPIETARIA

Salpietaria on $\frac{3}{4}$ ruutiin tarvittavista aineista. Salpietari on kaliumnitraatti KNO_3 (kalisalpietari). Sitä syntyy orgaanisten aineiden mädätessä humusmullassa, näin kertoo kemian kirjat.

Tämä oli tiedossa jo Kustaa Vaasan aikoina. Talonpojille oli annettu ohjeet, miten heidän pitää lammastarhansa ja salpietarilatonsa ojittaa. Ruutia tarvittiin, sotia oli taas tulossa.

Talonpoika jouti sitten viemään kuka 5 kuka 10 kuormaa tätä humusmultaa salpietarikeittämölle. Ainakin Valkeakoskella oli ollut tällainen keittämö.

Näin kertoo historian kirjat (Hainari-Grotenfelt).

On varmasti niin, että sitä salpietaria keitettiin nimenomaan Karkun kupariseppien valmistamissa kattiloissa. He tekevät niitä monille muillekin keittämöille.

Keittämön esimies Kivalteri oli kruunun virkamies. Kivalteri kiersi myös maakunnassa tarkastamassa, että talonpoika piti ojat kunnossa, ettei sadevesi päässyt ainetta laimentamaan.

Merkkinä siitä, että talolle oli pantu salpietarivero, näkyi pieni laatta ladon seinässä lammastarhan vierellä.

Karkun kuparisepät ovat saaneet oman laattansa Salonsaaren Ellivuoren rinteeseen.

Kivalterilla on oma katu H:gissä, minä asian olen myöskin täällä opistolla saanut kuulla.

Ruuti sisältää:

Salpietaria	74,83 osaa
Hiiltä	13,31 osaa
Rikkiä	11,86 osaa

100,00

Veikko Tannerin muistiinpanoja
20.11.85

GRANIITTIA

Finngranit kuvanveistosymposium 1991 12.-28.8.

Emiel Vytterhoeven hioo teostansa "Ajan virta".

Suomesta löytyy maailman laadukain graniitti. Suomalainen osaa myös käsitellä graniittia. Taito on säilynyt. Harmaata graniittia viedään ympäri maailmaa, kuitenkin lähinnä raakakivenä.

Tunnetuksi suomalaista graniittia kannattaa tehdä muutenkin kuin teollisuusmateriaalina. Kuvanveistosymposiumeilla muualla maailmassa on pitkät perinteet. Suomessa veistosymposium on ihmeellistä kyllä jotain uutta, vaikka onkin juuri tänne sopiva. Kivestä kun ei ole puutetta, eikä taidoistakaan.

Vammalan seudun Taideyhdistys päätti noin vuosi sitten järjestää kuvanveistosymposiumin elokuussa 1991. Idea sai alkunsa vammalalaisten vieraillessa enemmän tai vähemmän sattumalta itävaltalaisella marmorilouhoksella, jossa

oli meneillään kuvanveistosymposium. Taiteilijoiden kanssa tuli puheeksi suomalainen graniitti ja he toivoivat kerran pääsevänsä Suomeen työstämään graniittia.

Kun rahoitus saatiin apurahojen ja lahjoitusten turvin jotakuinkin järjestettyä, uskallettiin kutsua neljä ulkomaista kuvanveistäjää Vammalaan: Elisabeth Juan ja Christian Feierle Itävallasta, Emiel Uytterhoeven Belgiasta ja japanilainen Yoshiharu Maekawa Saksasta. Kaikki kutsutut taiteilijat olivat tottuneita symposiumkävijöitä. Suomalaisista mukaan pyydettiin Vammalan seudulla asuvat Heikki Mäkinen ja Ari Virtanen Vammalasta ja Pertti Mäkinen Laviasta.

Symposiumilla haluttiin kiinnittää huomiota suomalaiseen kiveen ja sen

Elisabeth Juan tarkastaa kun Christian Feierle kiilaa hänen veistoskiveään.

Ari Virtanen ja Elisabeth Juan punagraniittisen figuurin työstössä.

Yoshiharu Maekawa ja Emiel Ytterhoev työskentelemässä Vammalan Firin Granit -91 kuvanveistosymposiumissa.

mahdollisuuksiin, hyödyntää ja tehdä tunnetuksi osaamistamme sekä haluttiin tieteenkin ajatusten vaihtoa ja yhteyksien luomista kansainvälisellä tasolla. Sillä ei ole merkitystä, ollaanko pienessä Vammalan kaupungissa vai itävaltalaiskylässä. Tärkeätä oli myös tuoda elävää taidetta ulos, antaa tavalliselle ihmiselle mahdollisuus tutustua taideteoksen syntymiseen. Sitä kautta suhde teokseen muuttuu läheisemmäksi. Symposium oli ajoitettu, koulujen alkamiseen, jotta myös oppilailla olisi mahdollisuus tutustua kuvanveistoon ja nähdä että se on myös pölyistä ja hikistä työtä.

Jo muutamaa viikkoa ennen tapahtumaa Tervakallion leirintäalueen läheiselle kentälle veden ääreen oli lastattu erikokoisia ja -värisiä graniittimöhkäleitä, tarvittavat työkalut ja työmaakoppi. Siellä ne kaikessa hiljaisuudessa odottivat kesyttäjiään. Kun sitten seitsemän taiteilijaa seitsemältä eri suunnalta saapui paikalle, hiljaisuus muuttui energiaksi. Vaikka taiteilijat olivat etukäteen ilmoittaneet toivomuksensa kivien koosta ja väristä, syntyivät teosten lopulliset ideat vasta paikan päällä, kun paikallisen kivimateriaalin ominaisuudet tulivat tutuiksi. Kun pienellä alueella seitsemän taiteilijaa työskentelee yhdessä saman pölyn ja melun keskellä runsaat kaksi

viikkoa, syntyy vuorovaikutusta, yhteistyötä, ystävyyttä. Tunnelma oli tiivis. Yhteisellä kielellä ei ollut niinkään merkitystä. Kontaktit syntyivät kuvien ja työskentelytapojen välityksellä. Työtä tehtiin usein jopa 12 tuntia päivässä. Illalla pölyt pestiin saunassa ja hypättiin järveen. Satoi ja paistoi, välillä aamusumu peitti kaiken tai täysikuu valaisi.

Pertti Mäkisen "Elokuu" työstötelineellä.

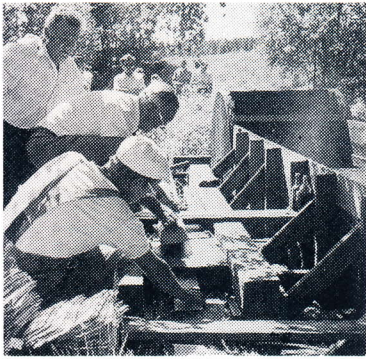
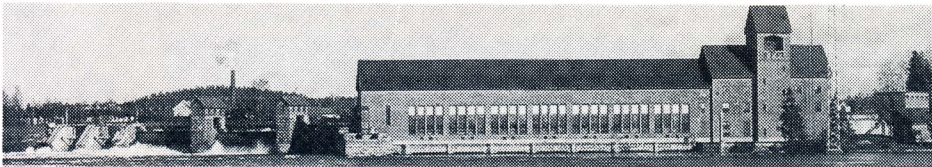
Keskusteluja käytiin joskus aamutunneille, naurettiin ja laulettiinkin. Väsyttiin. Myös suomalainen metsä ja maisema tulivat tutuiksi. Ulkona työskentely on taiteilijalle vapauttavaa. Riitti ilmaa, jota hengittää.

Veistäjien työskentelyyn kävi tutustumassa moni satunnainen kulkija, useita ryhmiä ja monia asianharrastajia tai muuten vaan kiinnostuneita. Kysymyksiä esitettiin ja vastauksia saatiin. Runsaan kahden viikon aikana graniittimöhkäleistä oli syntynyt seitsemän valmiita teosta. Se tuntui pieneltä ihmeeltä. Seitsemän persoonallista veistosta, joista jokaiseen työskentelyä lähemmin seuranneella oli syntynyt suhde.

Symposiumin tuloksena Vammalan kaupunki sai keskusta puistoon seitsemän veistosta kahden vuoden ajaksi esille. Tapahtumalla oli positiivista merkitystä suomalaiselle kiviteollisuudelle ja se kohotti kivenveistäjien itsetuntoa. Ulkomaiset veistäjät oppivat uutta materiaaleista. Ystävyysuhteita solmittiin. Ja koska elämä on vuorovaikutusta, myös uusia ideoita syntyi. Ne jäävät toistaiseksi odottamaan toteutustaan.

**Paula Helin
Kuvat Ali Helin.**

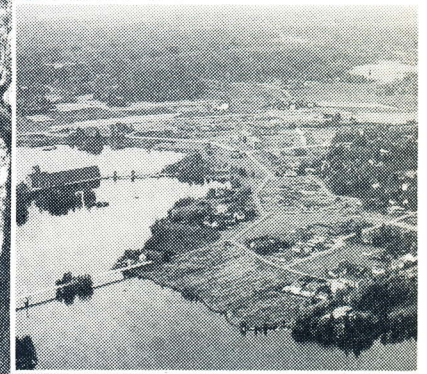
Polkkeamisen arvoinen persoonallinen rähtävyys Vähähaaran kylässä on vesivoimalla toimiva historiallinen pärehöylä, "laappamylly". Kesäisin voit nähdä sen toiminnassa ja samalla nauttia kupillisen kahvia luonnon helmassa. Keikyässä on sähkökäyttöinen haapalastuhöylä, jonka tuotteisiin ja toimintaan voit tutustua paikanpäällä.

Vähähaaran kylä oli vuonna 1987 Vuoden kylä vilkkaan harrastuselämänsä ja kylätoimintansa ansiosta.

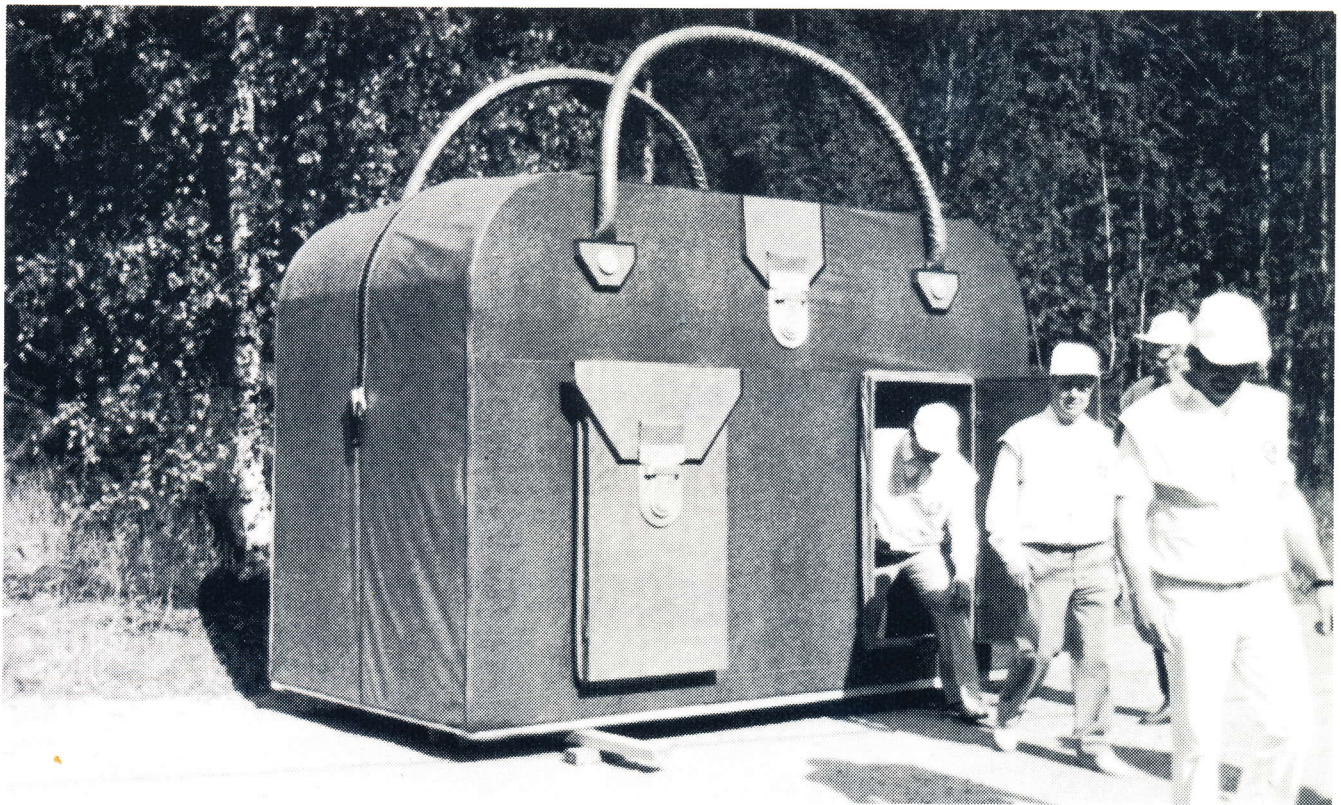
Äetsä

mahdollisuuksia laukun täydeltä

Professori Ensio Seppäsen toteuttama monumentti, Perinnepatsas, paljastettiin vuonna 1987. Patsas sijaitsee Kokemäenjoen Meskalammin rannalla Äetsän keskustassa.

Äetsä/Keikyän Lions Club pystytti tämän Perinnepatsaan kunnan kaunistukseksi.

Laukkualan aktivointiprojekti

Maailman Suurin laukku, jonka Lions Club Äetsä/Keikyä valmisti messuosastokseen Äetsän Messuille. Tämä laukku löytyy myös Guinnessin ennätysten kirjasta.

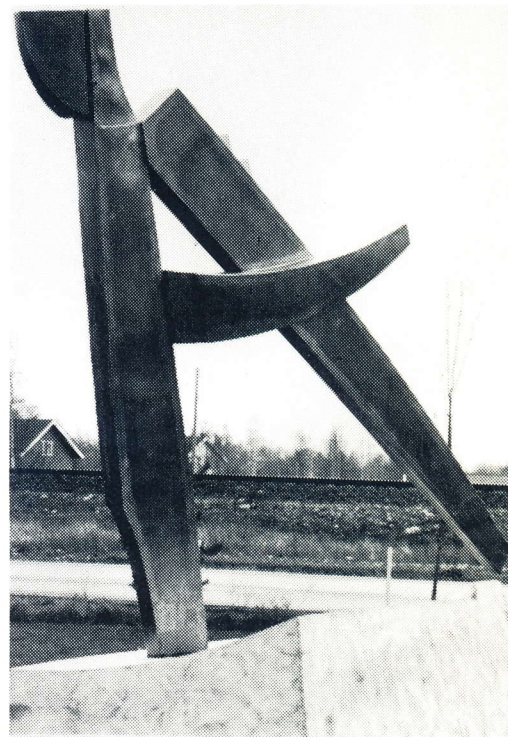
Ammattikasvatuksen kehityksestä Vammalassa

Vammalan seudulla on ammatteihin liittyvää opetusta annettu eri oppilaitoksissa jo tämän vuosisadan alkupuolelta lähtien. Tosin alkuvuosikymmenien koulutus on palvelut lähinnä maa- ja kotitalouden tarpeita. Varsinaisiin teollisuusammatteihin tähtäävä koulumuutoksen opetus alkoi kuitenkin vasta Etelä-Satakunnan ammattikoulun starttaessa vuonna 1957 Vammalassa. Tämän koulun perustamista oli puuhattu toritarkoituksella jo vuodesta 1949 lähtien. Puuhamiesten kärjessä olivat Vammalan Konepajan omistaja ja johtaja Niilo Ranni Vammalasta sekä maanviljelijät Eero Harsu ja Paavo Prusi Tyrväältä sekä Finnish Chemicals Oy:n toimitusjohtaja Kosti Varho Keikyästä. Kuntien yhteinen keskustelutilaisuuskin, jossa edustettuina olivat Karkku, Keikyä, Kiikka, Kiikoinen, Mouhijärvi, Punkalaidun, Suodenniemi, Suoniemi, Tyrvää ja Vammala pidettiin samana vuonna. Kuntien kiinnostus ammattikoulun perustamiseen oli kiitettävää ja kiinnostusta oli luonnollisesti herättänyt myös tulevan koulun sijainti, joka aiheuttikin tuohon aikaan varsin värikkäitä kannanottoja. Kuntainliiton ammattikoulun perustamista valmistelevalle toimikunnan kokouksessa esitteli asiantuntijaksi kutsuttu tyrvääläissyntyinen, Haminan ammattikoulun rehtori Vilho Koivisto eli Haminan Ville alustavan suunnitelman koulun perustamisesta. Tämän kokouksen pöytäkirja liitteineen toimitettiin asiasta kiinnostuneille kunnille käsittelyä varten. Tässä vaiheessa kaavailtiin mm. sellaista kuntainliittoa, jonka yhteinen väestöpohja oli noin 57 000 asukasta ja kuntia yhteensä yksitoista. Tuolloin oli Karkun väkiluku noin 4 000, Tyrvään noin 10 500 ja Vammalan noin 1 100. Ammattikoulun perustamista pohdittiin vaihtelevalla innolla ja joukolla ja neuvot kyseltiin myös valtion virkamiehiltä, kuten kauppa- ja teollisuusministeriön ammattikasvatusosaston ylijohdajalta Aarno Niiniltä ja opetusneuvos Helvelahdelta sekä myöhemmin myös opetusneuvos Olavi Isokalliolta. Kosti Varhon käydessä vuonna 1951 ylijohdajana Niinin luona oli Niini lupailut valtion mukaantuloa ja kehottanut viemään terveisiä Satakunnan kansanedustajille ammattikouluhankkeen ottamisesta sydämen asiaksi. Merkittävää osaa ammattikoulukuntainliiton perustamisessa näyttelikin sittemmin tyrvääläinen (Kannaksen pyhäjärveläinen) kansanedustaja Nestori Kaasalainen.

Uutta vauhtia suunnitelmien kehittämiseksi antoivat Satakunnan Maakunta-

liiton vuonna 1952 järjestämät kunnallispäivät, jotka antoivat liiton hallitukselle tehtäväksi ryhtyä toimenpiteisiin Satakunnan ammattiopetusolojen kehittämiseksi suoritettavien valmistelujen, kuntien keskeisten neuvottelujen ym. järjestelujen aloittamiseksi. Maakuntaliiton hallitus panikin toimeksi ja nimesi toimikunnan, jossa olivat edustettuina kaikki Satakunnan kunnat. Toimikunta kokoontui vuoden 1953 alussa Porin kaupunginvaltuuston istuntosalissa. Tämä vuosi olikin sitten koko Satakunnan kattavan ammattikouluverkoston suunnittelun aikaa. Etelä-Satakunnan kunnat Huittinen, Karkku, Keikyä, Kiikka, Kiikoinen, Mouhijärvi, Suoniemi, Tyrvää ja Vammala kokoustivat asian tiimoilta vuoden 1954 alussa. Tyrvään kunnantalossa pidetyssä kokouksessa maakuntaliiton toiminnanjohtaja Leo Rimpinen selosti kuntien valitsemille edustajille neljän ammattikoulun muodostaman verkoston luomiseen liittyviä suunnitelmia. Vilkaan ja varsin värikkään keskustelun jälkeen päätettiin ammattikoulukuntainliiton perustavan kokouksen koollekutsumisesta. Kuntien edustajakokous Keikyän kunnantalossa elokuussa 1954 hyväksyi suunnitelman Etelä-Satakunnan valmistavan ammattikoulun ja kuntainliiton perustamisesta, sekä kuntainliiton perussäännön. Kun vastaavat päätökset oli huhtikuussa tehty Kokemäenjokilaakson (Peipohja), lokakuussa Pohjois-Satakunnan (Kankaanpää) ja joulukuussa Itä-Satakunnan (Hämeenkyrö) ammattikoulun kuntainliitossa, oli koko maakunnan kattava ammattikouluverkosto luotu ensimmäisenä Suomessa.

Etelä-Satakunnan ammattikoulun kuntainliiton liittovaltuuston ensimmäisessä kokouksessa huhtikuussa 1954 valittiin liittovaltuuston puheenjohtajaksi kansanedustaja Nestori Kaasalainen ja liittohallituksen puheenjohtajaksi insinööri Mikko Jokinen Vammalasta. Liittohallituksen muiksi jäseniksi valittiin Väinö Honkala (varapuheenjohtaja) Suoniemeltä, Leena Lahtivirta Karkusta, Kosti Varho Keikyästä, Jaako Hurula Kiikasta, Köpi Varesvuo Kiikoisista, Marja Ala-Mikola Punkalaitumelta ja Paavo Prusi Tyrväältä. Suodenniemen kunnan liittyttyä myöhemmin kuntainliittoon tuli sen edustajaksi liittohallitukseen Eino Kulku Suodenniemeltä. Ammattikoulutuksen suurta arvostusta osoitti se, että jäsenkunnat olivat valinneet kuntainliiton hallintoon todella päteviä ja vastuuntuntoisia, asialle lämmenneitä edustajiaan. Olisi ollut toivottavaa,

”Aasta alkuun” 1986. Pronssi- ja betonipatsas, tekijä Pertti Mäkinen.

että edustajien laatutaso olisi heidän jälkeensäkin säilynyt yhtä korkealla.

Valtioneuvosto myönsi koulun perustamisluvan vuoden 1954 loppupuolella ja seuraavana vuonna aloitti Rakennustoimisto Laipio Oy arkkitehti Olli Vikstedtin suunnitteleman koulun rakentamisen Vammalan kauppalan lahjoittamalle noin kahden hehtaarin tontille. Halvimman urakatarjouksen tehnyt urakoitsija teki kuitenkin konkurssin ja kuntainliitto suoritti itse rakennustyöt loppuun. Kun syyskuun puolivälissä 1957 alkaneen koulun oppilaatkin osallistuivat rakennustöihin, voitiin marraskuussa rakennustyön loppukatselmuksessa todeta, että rakennuskustannukset jäivät alle urakkasopimshinnan.

Koulu starttasi seitsemällä opintolinjalla valmistavana ammattikouluna. Se osoittautui varsin suotuisaksi ja tarpeelliseksi opinahjoksi, mutta aivan liian pieneksi. Niinpä laajennussuunnitelmat käynnistettiin välittömästi. Millainen oli kehitys tästä eteenpäin, se onkin jo toisen jutun aihe.

Pekka Arponen

Elämää Sammaalla

Sammaalaisten yhteishenki oli melkoista jo 1920-1930 -luvulla: kylä hankki oman auton, tratissa Vaskelan Arvo.

Meijerillä tavattiin

Tyrvään II kappalainen Viljo Lauro piti tapanaan kävellä aamuisin metsätiellä saarnanjuuria etsien. Kävelyltä palattuaan hän pistäytyi meijerin konehuoneeseen kylän miesten "klubille". Sinne kokoonnuttiin ja siellä Viikarin Vihtori tinaili isäntien ruostuneita maitotonkia.

Miesten jutustelu pyöri sodan kulussa sekä noissa tärkeissä tupakeissa, joita itse kasvatettiin nurkantakusissa ja tarjottiin piippuun. Lauro oli myös kasvatanut tupakkia, mutta niin karvaista tuli papin kessuista, ettei ne itselle maistunut. Hän veikin ne sotavankeina oleville ryssille, joita oli majoitettuna Niemisen Juusefiinan pirttiin Kuutin Ruuhivalkaman tien varrelle. Itänaapurit ottivat Lauron lahjan kiitollisina vastaan - olivat miälissäsä kuulemma.

Iloinen nauru helisi meijerissä. Meijeristi mittasi astioihin maitoa ja kermaa ja plikka "joppia" sekä kirnupiimää. Joku osti paketin tuoretta voitakin.

Reunasan Alma ja Jussi - kuuluisa pari

Maidonhakureissulla poikkesi pari kylän puheliasta vaimoimista säännöllisesti meijerin lähelle olevaan Lomman taloon aamupäiväkahveille. Toinen oli Ullan Fanni eli Kankaanpään mummu kylän itäpuolelta ja toinen Reunasan Alma länsipuolelta. Nämä tytöt löivät laudalta Suomen Tietotoimiston ja Aamulehden. Kiinnostavia uutisia riitti ja niitä kerrottiin vuolaasti.

Alma sanoi mestarillisesti asiat halki tavalla, joka pani kuulijat hervottomana nauramaan. Jutuissa oli elämän viisautta vitsikkäästi käärittynä.

Hyvä oli Jussikin sanelemaan totuuksia, Alman mies kun oli, ja yhdessä vuosikymmenet maailmaa parantaneet. Kerran Jussi tapasi linjapiilillä tulleen vanhan tutun vuosikymmenien takaa. Tämä ihmetteli tervehtiessään: "Ooppasää vanhentunut!"

Jussi: "Et os sääkän prrrkule nuarentunut!"

Kuutin Kalle ja Kauniston Nestori mahtailivat

Lomman pihan länsilaidasta nousi polku kirkolle. Entinen Kuutin talo oli jaettu tyttärelle ja pojalle, Hilmalle sekä Oskarille, joka möi omansa Kallelle, joka tuli Punkalaitumelta. Kalle otti vuorostaan nimen Kuutti talon mukaan. Kallen vävy Sakari toi Lomma-nimen myöhemmin talolle.

Kirkko oli v. 1834 rakennettu Kuutin mäelle ilman mitään tonttikauppoja Kylläläisten talkoilla. Kalle Kuutti ja Illon Nestori Kaunisto joskus mahtailivat keskenään. Kalle tokaisi: "Mulla on kirkkokin mäjelläni".

Nestori: "Suuruksin mä sen torppareilani Illoon ajatan!"

Mäki-Hermannin ja Juhani Linna

Hermannin Mäki oli persoonallisuus Sammaalla. Tämä roteva mies piti tapanaan käydä "viiren piilillä" (klo 17 linja-autolla) tervehtimässä kädestä tulijat. Puristus oli niin kova, että luut rutsivat. Vanhalla papalla oli kasvattipoika Juhani, joka osasi käsitellä ukkoa niin, että ällinsä usein voittoon ajoi. Rahaakin pikkumies kaipasi joskus. Eihän sellaiseen Hermannin varat riittäneet. Jussi toi pölkyn ja kirveen pirttiin. "Lyö sitten pääni poikki!", komensi mankuja. Kauhissaan pappi kaivoi kolikon pojalle, joka juoksi Yli-Houhalan kauppaan tietysti onnellisena oveluudesta. Sama poika unelmoi luonnontieteitten prlohvessoriksi jo lapsena. Etevä lääketieteen professori hänestä tulikin.

Virren veisuun johtotroikka ei voi unohtaa

Sammaan kirkon parvessa oli urkuharmooni, jonka toisessa päädyssä oli vipu, jolla apumiehen tuli painella ilmaa, jotta urkurin jalat vapatuivat jalkioille! Hermannin oli kellojen soittaja ja tähän virkaan oli yhdistetty apumiehen homma aina jumalanpalveluksessa.

Ensikertalaiselta kirkon urkuparvenkävijältä ei unohdu näky, miten Sammaalla virrenveisuuta hoidettiin. Opettaja Eeli Yli-Krekola soitti, pikkupoika Veikko näytti kepillä sanoja ja Mäki paineli palkeita. Kolmikko veisasi mahdollisesti! Erityisesti Hermannin uhkui innoa, suuresta suusta tulvi vanhalta mieheltä veisuu voimalla.

Poliisi Kujansuulla kansanhuumori kukki

Vuosia palvellut Kujansuun Väinö jätti joukon hauskoja juttuja itsestään. Väinö oli höveli kansanmies, joka kävi mielellään pidoissa. Eräässä talossa pidettiin hautajaisiin ei Väinöä rouvineen oltukaan kutsuttu. "Kuollaan sitä meilläkin", tuhahti Väinö.

Kerran tultiin nimismiehelle kertomaan, että joku on keittänyt "korpirojuua" Sammaalla. "Ei os sunkan, kunne mulle o maistaisia tuatu", kivahti Kujansuu.

Väinö oli juuri jäänyt eläkkeelle. Herräsi aamulla ja sanoi vaimolleen: "Keitäs Olga kahveeta, mä rupeen tienaamaan lisää eläkettä", ja niin hän käänsi kylkeä ja jatkoi uniaan.

Hellen postilla palvelu pelasi

Sammaalla oli aikoinaan maailman paras postipalvelu. Toimistoon sai mennä milloin vain, aina tuli asia hoidetuksi. Kun postisäkki tuotiin Hellelle linja-autolta napsahti ovi hetkeksi lukkoon jotta lehdet ja kirjeet saatiin postissa työntää kunkin lokeroon valmiiksi, helpottamaan jakelua noutajille, jotka jo hälsivät suurella joukolla eteisessä ja ulkona. Ei ollut kantajia. Kukin savu haki postinsa itse, jakoi vuoroja naapurin kanssa miten parhaaksi näki.

Laina Helle hoiteli postin ja sentraalin vuosikymmenet. Sisarukset avustivat tarpeen mukaan. Kaikki tunsivat toisensa. Oman kylän tiedot olivat tärkeitä ja niitä tultiin kuulemaan postimatalla.

Ennen oli ennen, entä nyt?

Puoli vuosisataan sitten Sammaalla elettiin täysillä kuin pienessä pitäjässä. Tiellä kulki väkeä hevosella, polkupyörillä ja jalan. Suvisin karjaa ajettiin läpi kylän laitumille ja käytiin aamuin illoin niitä lypsämässä pikkurattaita vetäen. Oltiin kaikkialla työn touhussa. Toisin on nyt, kirkko, pappi ja pappi. Kauppa, osuuspankki sekä säästöpankki ovat jäljellä. Posti on lopetettu, osuuskauppa poissa, ei ole kättilöä, diakonissaa ei terveyssarta. Opettajat asuvat muualla. Koulussa oppilaat ovat vähentyneet puoleen, vaikka naapurikoulu on lakkautettu ja lapset kyyditään Sammaalle.

On uusi aika ja uudet tavat. Auto tai kaksi lähes joka pihassa. Hyvä pikitie, koneita, tiedotusvälineitä, kevyemmät työt, tietoa, taitoa, neuvoja tuutin täydeltä, tuttuja kasvoja! Hymy ja käden heilautus. Se on paljon se. Sammaalla on hyvä elää edelleen!

Kerttu Ryömä

Pieniä kummitusjuttuja

Ennen vanhaan kansan suussa eli tarinoita piruista ja heidän ihmisille tekemistään kolttosista. Nämä tarinat lienevät viimeisiä peruja vanhasta pakanuuden ajan taikauskosta ja niistä useimmat ovat jo kokonaan unhoon vaipuneet. Opettaja Vilho Mustala on niistä poikasena kuullut ja hänen kertomustensa perusteella olemme sommitelleet eräistä pirujutuista seuraavanlaisen tarinasikermän.

Satakunta vuotta sitten ja vielä paljon myöhemminkin kansa kertoi piruista, joita eläi eräissä taloissa Tyrväässä ja mainittinpa Ylöjärvellä ja Vesilahdenkin puolella jossain lujasti kummittelevan. Onpa näiltä ajoilta peräisin sananparsa "Menee kaikki yhtenä hämynä kuin Komerovaarin pirut".

Muuan pikku torppa Sammaljoen puolessa oli oikein kuuluisa pesä, josta pirtu kulkeutui ja haarautui muualle pitäjään, milloin matkustavasi kääseissä salaa, milloin omilla konsteillaan. Lienee pirtuilla siihen aikaan ollu jo kyky lentää, minkä taidon he ihmisille ovat opettaneet vasta paljon myöhemmin.

Pirtu oli ilkeä ja keksi kurejaan alkaen käydä rasiukseksi torpan väelle. Se sekoitti silloin tällöin torpan koko huushollin. Emäntä ainakin oli sille kovasti kiukkuinen. Tietäähän sen - kun juuri on saanut siivottua - tulee toinen ja panee kaiken mullin mallin.

Kerrottiin sellaista, että kun torpan väki kerran tuli kotiin joulukirkosta, se huomasi joulupöydän katetuksi tavattoman herkullisesti ja yllättä. Asujat aavistivat, kenen käsialaa tämä oli, mutta arvelivat, että pirtu kaikenlaisia kolttosiaan katuvana oli järjestänyt erikoisen joulujuhlan isäntävälle. Ruvestiin aterialle mutta älköön tätä väelle väkisi laskettako, sillä se teki tämän hyväuskoisena. Väki nautti mielihyvin herkullisen jouluaterian, jonka päätteeksi isäntä luki joulusiunauksen ja veisattiin ruokavirsi. Tämä ei ollutkaan pirtulle mieleen ja seurauksena oli, että vielä astioissa oleva kinkku, räätikkalloora, alatoopi, salaatti, voi ja leipä sekä monet muut ihmelliset herkut, joista väki ei ollut edes osannut uneksiakaan, muuttuivat siinä määrän päyksessä - hevoslannaksi. Lumous häipyi, väen valtasi inho ja kaikille tuli paha maku suuhun.

Emännästä ja isännästä tuntui tämä kolttonen aivan liian karkealta. He päättivät kutsua pitjän kirkkoherran ajamaan pirtua pois talon nurkista. Tästä heidän parhaillaan keskustellessaan kuului uunilta narinaa: "Kirkkoherraa minä en kyllä pelkää, mutta jos pastori

Oreniuksen kutsutte niin silloin minun täytyy lähteä". Tämän takia isäntä kutsuikin pastorin taloon tutkimaan sen kummallisuuksia ja ajamaan pirtua pois. Hän tulikin torppaan ja piti oikein jyvät puheet pirtulle, mutta tämä olikin jo ennen tiennyt lähteä ja mennyt vuorostaan siihen taloon, jossa pastori tällöin asui. Näin papin saarnoilla ei ollutkaan oikeata kuulijaansa.

Kun pastori palasi yöllä saarnamattakalpaan ja ajoi Evon tanhualla kääseilään kotiinsa kivistä ja mutkaista riihiahdetta, tuli pirtu häntä vastaan. Se ilmestyi äkkiä riiehen takaa hevosen eteen. Hevonen hyppäsi pystyyn rynnäten vauhkona tiensivuun. Kääsit kaatuivat, pastori putosi niiltä ja loukkasi päänsä kiveen kuollen siihen paikkaan. Näin kumminkin kansa uskoi tapahtuneen.

Tämän surullisen onnettomuuden johdosta kuviteltiin pirtun nyt muuttaneen tähän taloon ja kerrottiin tapauksia, jotka asian vahvistivat.

Talon renki kertoi kerran menneensä ehtoolla riiehelle. "Ovesta hyppäsi silloin ihan päälleni nyljetty vasikka ja lähti juoksemaan kuutamoiselle hangelle. Seurasin sitä silmilläni kunnes se häipyi hämärään." Monia samantapaisia juttuja kerrottiin ja kansa uskoi niihin vahvasti.

Talon vanhaisäntävainaa jutteli nähneensä pirtun ihan joulukirkossa, jonne se oli julennut tulla kirkkomenoja häiritsemään. Lienee tullut Pirunsilta, joka Vehmaanniemen kärjestä ulettua yli selän Vanhankirkonniemeen ja jota pitkin pirtu saattoi housunpunttien ja kavioiden pomppien housunpunttien ja kavioiden ainakaan pahemmin kastumatta tulla kirkolle saamaan juonillaan häiriötä aikaan.

Isännän siis istuessaan parhaillaan penkillään saarnaa kuullen hänen silmänsä äkkiä hämärtyivät. Sitten uudelleen katsoessaan hän näki entistä terävämmiin ja havaitsi saarnatuolissa kirkkoherran takana viiksiniekan, pujoparvaisen, mustan, pitkäkorvaisen äijänkappyrän, jolla oli pergamenttikäärö kädessään. Siihen tämä pitkällä terävällä kynnellään piirteli jotain välillä toisella silmällään kierosti ja ilkeästi seurakuntaa vilkuillen - taas kirjoittaen. Vihdoin isäntä aavisti selityksen tälle touhulle.

Pirtu kirjoitteli pergamenttinsa niiden sielujen nimiä, jotka mielestään olivat hänen omiaan. Kirkko oli täynnä kansaa ja hänelle kuuluvia nimiä tuntui olevan peräti paljon. Pergamentti osoitautui lyhyeksi ja lopulta pirtun täytyi käyttää vanhaa suutarin konstia. Hän otti pergamentin toisen pään harvalukuisten torahampaitensa väliin ja toisen pään karvaisiin kouriinsa ja rupesi venyttelemään sitä. Hän kiskoi oikein olan

takaa täysin voimin. Kuului ankara naksahdus, paha hammas oli mennyt poikki ja pirtu löi otteen äkillisesti hellitessä päänsä kovasti kolahtaen kiviseinään ja siihen hän pallahti nurin ja pökertyi jafunsa menettäen. Saipas pirtu näin palkan ja teudestaan.

Kynttään valo himmeni samalla isännänkin silmissä. Kun hän taas sai katseensa kirkkaaksi ja tajusi ympäristöään, tuntui mojitusta pääkuoressa. Unilukkari oli käynyt kierroksellaan. Tassarivainalla oli kova keppi ja ihan liian ankara käsivarsi siihen hommaan. Olisi sitä nyt vähemmälläkin kopauksella päässyt uudestaan kiinni saarnan juonesta. Isäntä totesi, että untahan kaikki lienee ollutkin.

Kumminkin kovin oli pirtu pahalla päällä tämän jälkeen talossa. Ei juuri ihmisten päälle uskaltanut käydä, mutta hakokukki joskus juoksi karjapihalla kuin sillä olisi ollut jalat ikään. Renkien ja piikojen puulusikat sotkeutuivat ihmellisesti ja siitä oli näillä alituista nahinaa keskenään. Hammassärky teetti pirtunkureja. Kyllähän lukija voi arvata, miltä tuntui, kun hammas on poikki ja tynkää rupeaa jomottelemaan.

Viimeinen omituinen tapaus sattui talossa vuonna 1918. Talo oli ennen sitä monta kertaa vaihtanut omistajaa. Ehkäpä pirtulakin oli siihen ollut oma osuutensa. Eipä sen kanssa kukaan kristitty ihminen voinut sovussa pysytellä. Talo oli lopulta joutunut suvulle, joka sitä nykyisin omistaa. Vuoden 1918 tapausten jälkeen siihen sijoitettiin sotaorpokoti. Yhtenä päivänä - lienee ollut helluntain aatto - tämä verrattain suuri ja komea rakennus syttyi palamaan, palan poroksi perustuksiaan myöten ja orvot jäivät kodittomiksi. Savupiippu vain törötti pihamaalla. Seuraavana päivänä vallitsi kaunis keväinen sää ja parinaapurina uteliaisuuttaan saapui katsomaan noita surullisia raunioita ja hiilikasvoja. Tulipa jostain äkillinen tuulipää. Katsojat eivät sen kulkua huomanneet sen paremmin seurata, mutta pihan se lennähti, tempasi savupiipun taivaalle ja pyöritti sitä siellä. Sitten tiilet romisivat kuin sateena maahan suureen kasaan. Katsojat ajattelivat ja sanoivatkin toisilleen. "Siinä pirtu teki viimeisen temppunsa".

Sen koommin häntä ei olekaan kuullut eikä näkynyt. Ehkäpä on siirtynyt otollisemmille metsästysmaille. Tässä talossa ei enää mitään tekemistä ole, koska vanha pihamaa ja tontti lepää autiona ilman yhtäkään rakennusta.

Antti Prusi

Kotiseudun Joulu

Tapautui vanhalla kirkolla

Rosvoja ja kirkonmiehiä

Ammoisina aikoina saapui jostakin Kokemäen puolesta Tyrvälle pari pahaa ja ilkkurista miestä, jotka olivat valinneet elinkeinokseen rosvon seikkailurikkaan, mutta vaarallisen ammatin.

Syyspimeän turvin saapuivat rosvo Kallialaan ja ottivat sen öiseksi päämajakseen kirkon läpikäytävän, koska tiesivät, etteivät ihmiset pimeän aikana mielellään liikun kirkon lähetyvillä.

Enemmän kai tilaisuuden puutteesta kuin ystävällisyydestä paikkakuntaa kohtaan eivät rosvo olleet vielä tähän mennessä kallialaisilta mitään ryövänneet, paitsi niitä nauriita, joita he kirkolle tullessaan olivat kiskoneet Pirasen naurismaasta.

Tämäntapaista lievää naurisvarkautta on Suomen kansan keskuudessa kuitenkin aina pidetty luvallisena ja viattomana hairahduksena; yhtenä niistä pienimmistä synneistä, joka ei pahasti pilaa tavallisen rehellenkään ihmisen mainetta, rosvoista puhumattakaan.

Rosvo tunsivatkin nakertaessaan läpikäytävässä Pirasen nauriita olleensa ammattiinsa katsoen lapsellisessa ja arvottomassa tehtävässä. Ja heillä oli tämän johdosta huono omatunto. Sillä he olivat julmia ja paatuneita miehiä.

Johtuen kai tuulen kääntymisestä, alkoi naurisaterialla olevien rosvojen korviin yhtäkkiä kuulua lampaitten ääniä. Ne kantautuivat Salonsaaresta, jossa Kallialan lampaat menneinä aikoina viettivät kesälomaansa.

Lampaan ääni on monen mielestä ruma ja epämusikaalinen, mutta rosvojen korviin se kuului ihanalta soitannolta, ja täytti heidän rintansa saatanallisella ilolla, jollaisella rosvojen rinta tällaisissa tapauksissa täyttyy paremissakin ryövärikertomuksissa.

Sillä se ääni lupasi rosvojen ruokailtaan tervetullutta ja herkullista täydenystä ja vaihtelua.

Olosuhteiden ollessa pimeyden työhön kaikin puolin otolliset lähti toinen miehistä kiireen kaupalla rantaan, löysi veneen ja alkoi soutaa ääntä kohden, toisen jäädessä jatkamaan nauriitten syöntiä kirkon läpikäytävään.

Rosvoukset eivät menneinä aikoina varmaan olleet harvinaisuuksia, ja tuskin kertomus tämänöisestä lampaanvarkaudesta Salonsaaresta olisi muistitietona säilynyt miespolvien yli, ellei tapahtumien kulkuun olisi sekaantunut uusia henkilöitä.

Vähän sen jälkeen, kun toinen rosvoista oli lähtenyt soutamaan Salosaarta kohden, sattui näet seurakunnan lukkari kulkemaan kirkon ohi.

Mitä asioita lukkarilla keskiyön hetkinä oli kirkon ympäristössä, ei ole tiedossamme, mutta oletamme hänen retkeilynsä olleen luvallista ja säädyllystä laatua siitä huolimatta, että ilkeämieliset ihmiset väittävät vanhanajan lukkarin mielellään harrastaneen senlaatuista elämänmuotoja, jotka helposti johtavat yöllisiin vaelluksiin ja sellaisiin paikkoihin, mitkä asianomainen tuntee vasta jonkin aikaa itse paikalla uinahdeltuaan. Ja lepäilyään.

Jokatapauksessa siis lukkari kulki kirkon ohi ja tunsii olonsa jonkun verran epämiellyttäväksi, sillä hänen mieleensä muistui kertomuksia erinäisistä äänistä ja ilmiöistä, joita öiseen aikaan oli kirkkojen ja hautausmaiden vaiheilla nähty ja kuultu. Varmuuden vuoksi hän hie-män pysähtyi ja pidiitä hengitystään kuunnellakseen.

Ja hän tunsii verensä hyytyvän kauhusta.

Sillä kirkolta kuului terävää narskuttusta. Ja tämä toi kohta lukkarin mieleen kertomuksen pirusta, joka kerran tuli kirkkoon jyrsimään ruumiinluita.

Tehtyään havaintonsa ja poistuttuaan tämän jälkeen nopeasti turvallisen välimatkan päähän kirkosta tunsii lukkari itse tykönänsä, että hänen velvollisuutensa huomattavana kirkon virkailijana oli toimia siihen suuntaan, että paha palajaisi kirkosta takaisin siihen helteeseen paikkaan, missä sillä on pääkortteeri. Tässä tarkoituksessa hän lähti pyyhkäisemään pappilaa kohden noustaakseen papin manaamaan pirua pois.

Pappi oli pahajalkainen mies, sillä leini oli vierailut niissä ahkerasti ja hyvällä menestyksellä. Ajan voittamiseksi otti lukkari hänet selkäänsä. Ja niin alkoi vaellus takaisin kirkolle.

Tällä välin oli rosvo läpikäytävässä lopettanut ateriansa ja odotteli kärsimättömästi toveriaan palaavaksi. Tai ei niinkään paljon toveriaan kuin lammasta, sillä hänen nälkensä tuntui nauriitten syönnistä vain kiihtyneen. Rosvo ajatteli lammastaistia ja kuvitteli sen makua ja tuoksua ja nieleskeli ja kirosi kaveriaan, joka taaskin osoittautui auttamattomaksi nahjukseksi ja odotti ja kuunteli niin hartaasti, että hänen korvansa olivat jo rantaan päin sojossa pelkästä odotuksesta ja kuuntelemisesta.

Lopulta alkoi sitten jotakin kuulua, sillä lukkari saapui pahajalkainen pappi selässään. Rosvo ei pimeässä selvästi nähnyt kantajaa eikä kannettavaa, kuuli vain raskaan astunnan, eikä meidän sovi ihmetellä, vaikka hän luuli yhdistelmää mieheksi ja pässiksi.

Asettuaksemme taas lukkarin kannalle käsitämme hyvin, että hänen housunsa tuisivat muustakin kuin papin painosta hänen kiivetessään kirkonmäkeä ylös, sillä seisoihan vastassa itse se vanha keho, joka on kuuluisa pahuudestaan ja kavaluudestaan.

Lähestyttiin kuitenkin, joskin hiljaa ja varovaisesti. Lukkari oli jo haistavinaan selvää tulikiven katkua, jota sielunvihollisen sanotaan levittävän ympäristöönsä, kun läpikäytävästä huudettiin karhealla äänellä ja vähän kuin Kokemäen murteella:

-Saiks' kyll' lihaavan?

Emme halua moittia lukkarin toimintaa tämän jälkeen. Sillä liika on liikaa aina lukkarillekin. Huutaen "Siitä saat, S-na, oli lihava taikka laiha!" heitti hän papin maahan ja senjälkeen alkoi lukkarin ja kirkon välinen etäisyys nopeasti lisääntyä.

No, lukkari oli oikeastaan jo tehnyt tehtävänsä tuodessaan papin paikalle, joskin hänen poistumisensa tämän jälkeen vaikutti kovin kiireelliseltä ja näinollen sopimattomalta kirkonmiehen arvokkuudelle.

Papin toiminnan sitävastoin piti alkaa vasta kirkolla. Ja tavallaan se alkoikin. Tosin hänen henkensä toimi heikosti. Mutta hengen heikkouden korvasi moninkertaisesti mainio juoksesitys, jossa ei tuntunut jälkeäkään leinin aiheutta-

masta kankeudesta. Sipin talon kohdalla oli hän enää vain viisi rinnanmittaa lukkarin jäljessä, Sarkosen tykönä hän alkoi päästä rinnalle ja tultaessa peltojen halki kulkevalle suoralle veti hän jo komeasti ohi.

Lukkarin jalat olivat näet kauhusta kangistuneet, sillä hän luuli itse pimeyden pääruhtinaan loikkaavan perässään.

Enempää ei tarina kerro tämän vaiherikkaan yön tapahtumista Tyrvään vanhalla kirkolla. Kuinka kävi rosvojen ja mitä tietiä tapausten oikea laatu tuli ihmisten tietoisuuteen, ovat seikkoja, jotka meidän täytyy ratkaista mielikuvituksemme avulla.

Pirasen rakas kristitty

Siihen aikaan, kun Tyrvään vanha kirkko oli vielä käytössä, oli kirkkoväen tapana jättää hevosensa jumalanpalveluksen ajaksi Kallialan talojen pihoihin. Kallialaiset puolestaan päästivät kuttunsa kirkkohevosten heinille. Sillä kunnan kallialaiset ovat aina olleet taitavia ja tarkkoja talonpitäjiä.

Mutta kallialaisten taloudellisuus ja heidän kuttujensa mieliteot eivät aina oikein sointuneet yhteen. Sensijaan, että olisivat vetäneet yhtä köyhtä isäntäväkensä kanssa ja syöneet kiltisti ja hana-kasti kirkkohevosten heiniä, huomasivat kutut toisinaan lähiympäristössä jotakin mielenkiintoisempaa ja käyttivät tällöin törkeästi väärin vapauttaan. Ja nämä väärinkäytökset olivat joskus niin kauaskantoisia, että niiden vaikutus ulottui kirkonkin jykevien seinien sisäpuolelle.

Niinpä Tyrvällä oli joskus kaukaisena aikoina pappina leikkisä ja runollinen mies. Paitsi seurakuntansa sielunhoitoon, riitti tältä mainiolta papilta aikaa ja harrastusta myöskin sen aineellisiin asioihin. Varsinkin tyrvääläisten tunnettua kutunhoitoa hän oli aina suurella mielenkiinnolla seurannut ja oli siihen visusti perehtynyt; tunsipa hän tarkoin kaikki yksityiset kututkin kirkon ja pappilan lähimmässä ympäristössä.

Eräänä sunnuntaina tämä verraton pappi saapui kirkolle melkein kuin hiukan myöhästyneenä. Seurakunta oli jo ehtinyt asettua kirkkoon. Tällä kerralla oli papin myöhästyminen seurakunnalle ja nimenomaan kallialaisille ja eritoten Kampin talolle onneksi. Sillä sielunpaimen oli kirkkoon saapuessaan tehnyt tärkeän havainnon. Ja koska hän, kuten mainittiin, harrasti myös seurakunnan aineellista menestystä ja oli sen lisäksi leikkisä ja runollinen mies, niin teki hän heti saarnatuoliin päästyään seuraavan ilmoituksen:

Pirasen piikkisarvi,
Laurilan laakkosarvi,
Sipin silmäpuoli,
Mottisen molemmat vuohet,
kaikki Kampin kaalimaassa.
Menkää, nuoret, ajamaan pois!

— Mutta heidän keskellensä kuljeskeli Pirasen pukka.

Mutta Kallialan kutut syyllistyivät suurempiinkin väärinkäytöksiin, joille tämä pikku juttu kerrottiin vain johdannoksi.

Pirasella oli aikoinaan mainittavan suuri ja komeasarvinen pukka. Oikea sydäntenmurskaaja kuttujen keskuudessa.

Eräänä talvisunnuntaiamuna oli pukka jo ehtinyt nauttia kirkkohevosten heinillä paremmanpuoleisen aamiaisen. Tuli aika väkien lähteä kirkolle. Noudattaen enemmän ulkoinaista tapaa kuin sisäistä kutumusta lähti Pirasen pukka heidän mukansa.

Kirkkoväki vaelsi hartaana ja juhlallisena, niinkuin kirkkotiellä ennen on vallettu. Ja pitäisi nykyisinkin vaeltaa.

Mutta heidän keskellensä kuljeskeli Pirasen pukka iloisena ja verrattoman kevytmielisenä, niinkuin sen rodulle on valitettavasti ominaista kaikissa tilanteissa. Kuljeskeli ja päästeli maailmallisia ääniä seuralaistensa hartaudesta huolimatta ja käyttäytyi muutenkin huonosti ja pahennustaherättävästi sillä seurauksella, että vaimoihmiset alkoivat juosta ja kirkua ja joku renkinulikka nauraa hekotti täyttä kurkkua.

Sillä joukossa pitää aina olla hölösuuisia tolvanoita, jotka silloinkin nauravat, kun mitään nauramista ei ole.

Vakavampi kansanainne, se, joka on maan suola, ei tietysti antanut pukin jumalattoman menon häiritä itseään, vaan koetti häveliäästi välttää villitsijänsä läheisyyttä ja kulkea ikäänkuin sen silmät, korvat ja nenä olisivat olleet kokonaan suljetut tämän olemassaololle.

Sanoimme nenä. Sillä pukista säteilee tunnettuja näkymättömiä voimia, joissa se, mikäli voimme uskoa erästä kuulemaamme tarinaa, tunnustaa vain ryssän itseään väkevämmäksi. Nämä voimat myös takasivat Pirasen pukille koskemattomuuden huonosta käytöksestä huolimatta, vaikka se omasta puolestaan itserakkaasti laski tämän suurten sarviensa ansioksi.

Omaa etevyyttään ihmettelemään pukka kai sitten pysähtyikin päästyään kirkonmäelle. Ihmisiä virtasi sillä aikaa kirkkoon, mutta pukka hoksasi tämän

vasta silloin, kun viimeiset olivat jo menossa. Sen kisailuhalu heräsi taas, mutta suureksi ällistyksekseen se sai kokea, että ovi suljettiin aivan sen parran ulottuvilla, ollen tämä vähällä jäädä oven rakkoon. Ja lukittiin vielä päälle päätteeksi.

Tätä temppua ei tehty yksinomaan pukin kiusaksi, kuten se itse luuli, eikä yksin kylmän vuodenajankaan johdosta, sillä ovi olisi lukitsemattakin pitänyt lämpimän kirkossa. Lukitseminen oli yksinkertaisesti havaittu mainioksi keinoksi pitämään seurakuntaa koossa kirkonmenojen loppuun saakka. Tämä oli seurakunnan kasvatuksen ja kirkonmenojen onnistumisen kannalta havaittu tarpeelliseksi.

Mutta pukka, kuten sanottu, ei tätä tarkoitusta käsittänyt. Siitä oli äskeinen pelinpito ihmisten kanssa ollut vietävän hauskaa. Jäätyään yksin oven taakse halusi se kiihkeästi jatkaa lystäilyään, sillä se oli nyt kerta kaikkiaan kevyt ja huikentelevainen luonne, joka aina ajatteli vain tämän maailman huvituksia. Se kiersi aikansa kirkkoa etsien tarmokkaasti sisäänpääsyaukkoa. Turha vaiva. Lopulta pukka pysähtyi ovelle, joka sen äsken peräti epäkohteliaasti oli erottanut hauskaista seurasta ja katseli sitä kauan pää kallellaan.

Katseli epäystävällisesti.

Kohosi sitten takajaloilleen ja laukaisi sarvillaan päin kirkonovea, luisui alas, kohosi taas ja paukautti uudestaan. Ja niin edespäin. Hiki tukassa ja paisuva kiukku sisuksissa oven itsepäisyyden takia. Sillä pukka ei voinut sulattaa sitä, ettei sen sarvia toteltu.

HM. Hullu pukka.

Se oli vieläkin siinä luulossa, että ihmiset olivat äsken pelänneet sen sarvia.

Tällä välin kirkonmenot olivat edistyneet säädettyssä järjestyksessä. Sanankuulijat olivat jo ehtineet unohtaa Pirasen pukin. Pappi seisoi saarnatuolissa ja kehitteli paraillaan totuuksia ja elämänohjeita päivän tekstin ja Lutheruksen puhtaan opin vankalta ja turvalliselta perustalta. Muutamat vaimoihmiset päästelivät jo pieniä itkunlirauksia. Tai loksahivat karvaiset äijänleuat papin

Viimeinen noitarovio eli Tyrvään balladi

*Valpuri noitana poltetaan
näin määrää tuomio kuninkaan.
Tää neito pitäjän kaunein on
ja maine hällä on tahraton,
vaan noituudeksi se tuomitaan
sai pojan rikkaan ihastumaan.
Arvoltaan itse on alhaisin,
kun on hän tytär tuon kupparin.*

*Kai vielä nähdä saa armastaan,
näin poika paikalle ratsastaa.
Hän köydet katkaisee miekallaan
ja neidon nostavi satulaan.
On poika pitäjän valtiaan,
jota ei uskalla vastustaa
ja vaikka tuomio kesken jää,
täytäntöön pannuksi merkitään.*

*Tää noitarovio viimeinen,
jää mieleen monien ihmisten.
Kas totuus tarkasti salataan,
rovion luota kun palataan.
Näin Ruijaan asti he ratsastaa
ja siellä vasta he onnen saa.
Tää laulu muistoista vähäisin,
muistoksi jää Kynin Valpurin.*

*Vanhoiden kertomaan tarinaan,
viel usein siihen nyt palataan
ja luona Kärjäkallion
liittomme valansa saakohon.
Ihmisten tiedetään luottavan,
tuon valan onnea tuottavan.
Ken onneen uskoo se onnen saa,
ei taikaa kukaan voi vastustaa.*

Antti Nummi

sanojen sattuessa johonkin menneeseen, joka olisi saanut jäädä tekemättäkin.

Silloin ovella paukahti. Väläyksessä hävisi akkojen naamoilta murtunut ilme, äijänleuat palasivat perusasentoon, mutta pappi yritti jatkaa saarnaansa pitäen meteliä ohimenevänä. Tuli toinen paukaus. Ja kolmas, neljäs, viides. Ja niin edespäin. Oikeata pommitusta. Pappi yritti saada vuoronsa hänkin. Ei onnistunut. Tuskastui lopulta ja huusi korkealla äänellä

-Tyst, tyst!

Paukuttaja oli, kuten seurakunta arvasi, sitä laatua, jona pää kääntyy helpommin sarvista kuin sanasta. Mutta pappi, joka ei tätä tietänyt, korotti mii-

kinän jatkuessa vielä kerran äänensä huutaen:

-Tyst, tyst, rakas kristitty! Tämä on Herran huone!

Silloin suntio, joka oli saanut jotakin vihiä, livahti ovesta ulos. Livahti hiljaa ja hienotunteisesti rovestin takia. Kirkkoväki ei nähnyt, mitä ulkona tapahtui, mutta päättäen siitä nopeudesta, millä mäikytyksensä häviämisen jälkeen lakkasi, oli hänen toimintansa oven ulkopuolella vähemmän hienotunteista.

Mutta itse kirkossa tuntui rovasti sanojen jälkeen ikäänkuin humaus, sellainen pieni ja ohimenevä, jota kunnianarvoisa sielunpaimen tuskin huomasi. Jonkun heikkoluontoisemman vaimoihmi-

sen päässä vain vähän silmä pyörähti. Ja jonkun tukevavatsaisen isäntämiehen liivien pintapuolella olisi ajottain saattanut havaita pieniä maininkeja väkevystä sisällisestä hytkytyksestä, vaikka toisin ajoin lähtikin silmistä katsanto, joka nujersi virnistyksen hänen nuorimman perillisansä suupielestä. Sillä eihän sopinut nauraa Herran temppelissä.

Vasta kirkonmenojen jälkeen päästettiin patoutuneet ilonlähteet purkautumaan.

Ja se huoleton ja maailmallinen huvittelija, joka kaiken oli aiheuttanut, kanto tältä lähtien nimeä ” Pirasen rakas kristitty”.

Tapio Horila

Kotiseudun Joulu

Keisarin pojan saunapaltoo

Keisari Nikolai teki vuonna yhdeksänkymmentähdeksän maattamme kohtaan pahan tekosen, kirjoittaen korkean omakätisesti nimensä ns. Helmikuun manifestin alle. Tämän takia merkitsi täällä yli puoli miljoonaa Mattia ja Maijaa nimensä ja puumerkkinsä listaan, jonka yläsyrjää koristi ajatus: koetetaan vain antaa niiden lakiemme ja oikeuksiemme olla loukkailematta. -Kaksikymmentäkuusi vankkaa nidettä käsittäväksi kasvoi tämä kansamme tahdon ilmaisu. Mutta oli sille "sisäänjättäjäkin" varattu. Viisisataa miestä lähti sitä Pietaria kohden kuljettamaan. Moni oli sitä mieltä, että olisi sopinut panna mies talosta ja kaksi parhaasta asialle ja puhua yksin tein välit selviksi...

Bobrikov edusti Helsingissä siihen aikaan Nikolai-keisaria. Äijä oli paha kuin peijakas miestemme saapuessa sinne ja kielsi lujasti heitä matkaansa jatkamasta, mutta ukot vain riensivät eteenpäin.

Ei ollut keisarikkaan hyvällä tuulella lähtytön Pietariin saapuessa, vaan käski pikentipoikansa sanoa, että pois suhnat sinne, mistä ovat tulleetkin, pois kahdentoista tunnin kuluessa, mars!

- Eivät panneet kiirettä.

- Täytyy tässä paluumatkaa odotellesa hyötyä ryssien kustannuksella, tuumailivat monet.

Maamiehemme tiesivät, että Pietarin herrasväki elää yleensä yli varojensa, viemällä arvokasta irtaintansa panttilainastoihin, joista sitä saa aivan pilkkahinnalla ostaa. Erittäin maapitäjien isännät suuntasivat askelensa näihin laitoksiin, ostiskellen niistä kamaa kaikenlaista.

Meidän ukko kolmannes manttaalinsa ja pitäjänsä puolesta oli myös matkassa mukana ja painui panttilainastoon muiden esimerkkiä seuraten. Monet rikkaat ostivat paljon edestä, mutta hän - meidän ukko - pakkasi kapsäkkiinsä vain kaksi ankkurikelloa ja vankan palttoon - juuri sellaisille pojan nykkyröille, jollaisia hän neljä viisi kappaletta kotiin äidin hoitoon muisteli jättäneensä. Viisaasti muuten ajateltu.

Tämä palttoo oli mainio kalu kestämään. Kangas oli vahvaa kuin pohjanahka ja neulonta ensiluokan räätälinliikkeen työtä. Sitä saivat veljeni vuoronsa mukaan pitää. Kun se tuli esikoisoikeutta nauttivalle pieneksi, sai sen sitä seuraava hartioittensa suojaksi pyryä ja pakkasta vastaan. Ja tämän pullistuttua sai sitä seuraava poika ruveta pitämään.

Viimein tuli minun vuoroni saada tuo mainio kappale käytettäväkseni. Eikä velimies tätä luovutusta tehdessään olenkaan itkenyt, vaan suu naurunmaireissa tuumasi:

- Ota, poika, ja käyttäydy sen kanssa siivosti-

Otin palttoon ja sitä seuraavan edestavastuun kantaakseni. Huomasin että se oli vielä yhtä käyttökelpoisessa kunnossa kuin Pietarista tuotaessa. Se ei kiiltänyt eikä läikkynyt. Napinreiät ehkä vähäsen olivat kasvaneet. Ja ryssän haju säteili siitä varmasti yhtä aitona ja valtavana kuin ennenkin. Tämä seikka suorastaan suututti. Toiset pojat, tämän koulumatkallaan huomattuaan, osasivat sitä merkillisen taitavasti hyväksensä käyttää. Viittailivat - pakanat - itärajan takaa tulleisiin Oskareihin ja Iivanoihin, jotka तरävine puukkoineen kiertelivät pelotellen paikkakunnan pukit ja pässit puolipökertyneiksi.

Pikkupojilla on kullakin heidän omat paheensa, mutta lämpimien vaatekappaleiden kammo on heillä yhteinen perisynti. Me haukuimme tätä kaikkialla meitä talvikaudet seuraavaa kiusanhenkeämme "keisarin pojan saunapalttooksi". Meillä oli tsaari-vainajan taloudesta hyvä käsitys. Olimme aivan varmoja siitä, ettei hänen tarvinnut antaa poikansaakaan tupakkarahan puutteessa saunapalttoota parempaa vaatekappaletta pantteerata. Ja meille talonpoikaisille miehille olisikin ollut liian suuri kunnia astella keisarin pojan visiittipalttoossa. Pojat käyttävät poikien logiikkaa, ajattelivat poikien tavalla.

"Mustia olivat pilvet idän taivaalla ja raskas se ies, joka kansamme hartioilla painoi." Me uskoimme näiden fraasien paikkansa pitäväsyyteen täydellisesti; ehkä täydellisemmin kuin muut routavuosien kansalaiset, sillä meillä oli tuosta ryssän ikeestä käytännölliset omakohitaiset kokemukset, jotka kasvattivat meihin leppymättömän vastemielisyyden näitä punapaitoja kohtaan.

Minä satuin olemaan meidän veljestistä se, jolle kohtalo määräsi majesteettirikokseksi keisarin pojan saunapalttoon hunningolle joutumisen... Kireänä paukutteli pakkaneen nurkissa, ja tuuli vingutteli nenä ja korvat turmelevana puhurina. Pakkasasteita merkittiin tuossa kolmenkymmenen nurkille. Ei ollut leikin asia tuollaisessa jumalanilmassa liikuskeleminen. Mutta pikkupojat olisivat kikkaloineet silloinkin vain pikku-

takissa mieluummin kuin verhonheet ruumistaan villaisella.

"Keisarin pojan" olisin jättänyt minäkin kotiin koulumatkalle lähdeittäessä, mutta äiti tuumasi eväitä reppuun pakkaillessaan, että palttoo on otettava, siinä ei auta armokaan. Tottelin, vaikka kapinoivalla mielellä. Kohdattuani toiset pojat, rupesivat ne taas heti kuohari-puheitansa ilvehetimään. - Sitten se tapahtui. Minä työnsin palttooni Mäki-Vihtorin ladon alle. Ja illalla palattuani sitä ei siellä enää ollut... Sen oli joku rantajätkä siepannut syntisen ruumiinsa suojaksi talven piiskaavia puhureita vastaan, ja minä poloinen olin palttoon - ikäänkuin orpo parka... yyh...

- Se oli hyvä palttoo, se oli erittäin lämmin palttoo, se oli aivan ihanteellisen hyvästä kankaasta tehty palttoo. Eikä se niin peräti pahalta enää tuoksunutkaan... yyh...

Kotiin päästyäni näytin kai jotenkin murheellisen muotoiselta, kun vanhin veljeni tuli ja tokaisi:

- Et ole, juippi, taas katkismustasi osannut.

- Olen ky-kyllä, mutta keisarin pojan saunapalttoo... varastettiin... yyj-hyh.

Veljeäni rupesi armottomasti naurattamaan. Hänellä oli minun kannaltani nähden hirtehisuumorin tajua aikaa annos. Silloin sattui myös suutari olemaan talossa. Häneltä lainasi varsinainen kasvattajani polvihihnan, ettei tarvinnut riskeerata housuja kannattavaa vyöhihnää toimitusvälineeksi. Vakava oppitunti alkoi. Polvihihna vinkui jako-orren ja minun pakaroitteiden väliä. Vähemmän puhuttiin, enemmän porattiin, mutta ansaittu satikuitä sentään kiitollisin mielin tähän merkitään.

- Kyllä se paikka on jo parkittu pehmeäksi, piisaa jo - sanoி hyvänahkainen suutari-Aappo, katseltuaan pää kallellansa tätä opetustyötä. Sääli kai uutta polvihihnaansa.

- No -, lisäillään häntä sitten toisten.

Monimutkaista, kulmikasta on elämän juoksu...

Ei ole enää keisaria, eikä keisarinvaltaa, kukapa niitä kaipaisikaan... Mutta pois- sa on myös keisarin pojan saunapalttoo ja reumatismi repii isäni poikien luita, joiden suojaksi tämä palttoo oli Pietarista tuotu. Mutta palttoon tarkoitusta eivät pojat ymmärtäneet, vaan sitä halveksissaan tekivät pahan majesteettirikoksen omaa terveyttään kohtaan.

Hannes Prusi

Kotiseudun Joulu

Hoipoan vanha puolautta. Kuvannut Vilho Kytä - sittemmin maaherra - ilmeisesti vuonna 1923. Lautalla hänen veljensä Kalle Kytä (kolmas edestä) hevosineen. Lautalla kevyesti lunta, samoin maisemassa, joki kuitenkin sulaa sekä etualalla että taustalla. Vastakkaisessa joninpäässä häämöttää lauttapaatti. Kauimmaisena rautatie sekä Hollmanin ja Kauosen rakennuksia, rautatieasema takana piilossa.

Jonin päässä kestettiin monet tuulet ja vilut

Kokemäenjoessa seilasi ennen Hoipolan lossi eli lautta. Kannuskuskitkin tullen ja menen nuokkuivat lossin kautta.

Silloin ei kukaan puhunut lossista. Lautta se oli ja taivutettiin vielä "lauT-Talla, lauTTalle".

Rannassa siinä, mihin tie päättyi, oli JONIN PÄÄ. Ovat taineet entiset jokisivulaisetkin vihdoin unohtaa, kuinka monta tuulta ja vilua joni päässä kestettiin ja kuinka aina jännättiin, katkeako kiire jonin päähän lauttan junnatessa alkumatkassa vastarantaa kohti. Jos niin kävi, odotit kiltisti rauhallista kuluneuvoa palaavaksi aikanaan.

Sattuipa välillä tukinuiton aika; silloin miesten oli kekseillään ponnisteltava lautta tukkien ohi, ja kun käännyit paluumatkalle, "Kokemäen uljas vuo" oli ennättänyt keinuttaa uudet tukit yläjuoksulta väylälle. Kärsivällisyys taisi olla siihen aikaan halvempaa kuin nykyisin, sillä ei kielenkäyttö lauttalla ihan nykykiroilua muistuttanut.

Veljeni kanssa sepitimme ja esitimme joskus Kiikan seuraintalon iltamassa moniosaisen rapsodian tästä lossipon-

nistelusta, laulaen mm. Satakunnan laulun sävelellä: "Seilaa Jokisivun kansa urhoollisna lauttallansa tynnet, myrskyssäät." Rapsodia päättyi: "Kauneudesta aavistus lossilla on ilta, yli joen johdattaapi sätehistä silta." Jos oli lossiromantiikkaa, niin kyllä siitä sillan puutteesta jupinaakin riitti.

Lautturin pirtti

Lautta liikennöi leveän uoman yli Kiikan rautatieaseman kohdalla Kytän ja Eskilan talojen välissä olevaan rantaan. Jokisivun puolella lauttatien vieressä sijaitsi Virtanen (Lehtinen) ja lähempänä rantaa "lautturin pirtti", jossa tärkeän toimen kulloinkin haltija asui. Joen yli johti kahden paksun "pollerin" tuke- ma vaijeri. Kaarlo Sarkian kauneuden- tajuja nämä rakennelmat kauniissa joki- maisemassa olivat kuulemma häirinneet. "Tie liki virran poukamaa, rannalla horsmat punertaa." Punersivat ne horsmat silti.

Lauttaa kuljetettiin miesvoimin kiskomalla eli "vetämällä" vaijerista noin metrin pituisilla paksuilla "lauttakapuloilla", jotka oli koverrettu kololle leveä- mämästä päästä. Matkustajat vetivät myös,

mutta varsinkin tytöissä oli sellaisia, jotka eivät kunnostautuneet kapulahommissa. Minä olin kooltani kovasti pikkuinen, mutta saatoin suorastaan leuhkia sillä, että osasin vetää pitäen kapulaa selkäni takana ihankuin oikea lautturijalkaa hetkauttaen, ja uskalsin kuljettaa koko lautan yksinäni joen yli.

Yksin kulkemiseen oli parempi mahdollisuus, jos iso musta paatti sattui olemaan tyhjillään rannassa; siitä vain soutamaan muistaen, että virtaavassa kohdassa toisen rannan lähellä piti jaksaa käyttää hiukan voimiakin, ettei vene painunut virran mukana kiviin. Kun vielä osasi sijoittaa polkupyöränraninsa poikittain veneeseen, niin tällainen kyyti nopeutti tavattomasti ja hellepäivänä tuntui suorastaan upealta. Sitä huvia muuten riitti, sillä kirkkomaan haudat täytyi kastella joka päivä, ja vaikka kirkko oli lähellä, joki oli välissä.

Lautta-Jallu

Jos pyrki kotirannalle yöaikana eikä rannassa sattunut olemaan yhtään kuluneuvoa - kaikki siis vastarannalla - täytyi tiettyä hälytysnarua käyttäen ki-

Lautta 1940-luvulla. Kapulan varressa jokisivulaisten hyvin tuntema lautturi Kusti Jokinen tyypillisessä vetoasennossa, jossa käsivoimia säästyivät vartalon työskennellessä. Taustalla Ruotsilan kartano. Kuvaaja on osannut käyttää pilvipäivän aurinkohetken.

listää lautturin ikkunan pieleen sijoitettua kelloa. Hiukan pelotti, kun uninen hakija oli tosi harvasanainen, mutta noutihan hän aina kumminkin.

Sanoisinko, että ne hakijat, ne lautturit, olivat armoitettuja persoonallisuuksia. Jalmari Laine hoiti tehtävää pitkään ja hänet tunnettiin paremmin "Lautta-jalluna". Poikien koulunkäynnin tarpeellisuudesta hänellä oli hiukan erilainen näkemys kuin opettajallamme Hanhijärvellä; asiasta kiersi kylällä pitkään hyvä kasku. "Mää kysyn siltä oikeij ja se sano, ette häm me."

Jokisen Kusti oli elävä osoitus siitä, ettei lauttarannassa kiire hyödyttänyt. Painavin hitain askelin hänen liikaa ulkonaista hienoutta karttava olemuksensa saapui rantaan. Kusti kertoi lapsuudesta, miten talon pirtissä häneltä pääsi poru, "kun nih hyvää velliä jäi eikä me jaksettu sitä syörä". Lapsellisuudessaani nauroin kertomukselle, mutta jostakin syystä tuo muisto saa nykyisin silmät kostumaan.

Sellainenkin vaihe nähtiin, että lauttamme kulki moottorilla, mutta se jäi lyhyeksi. Tulee mieleen oman poikani tenavaiässä tekemä kysymys: "Onko lossissa potkuri?"

Joulun alla jokisivulaiset jännäsivät, saadaanko pyhiksi ilmainen silta. Suivantokohdassa kun oltiin, pakkahan jäädytti joen niin, että hevosellakin pystyi kulkemaan. Mutta leudompina talvina melkein aina oli yksi virtaava vaaranpaikka. Kävelen kuljimme siitä monta kertaa pitkää lankkua myöten peläten sekä luiskahtamista että veden läikkymistä tallukkaille. Varovaisia osasimme ilmeisesti olla.

Kharon

Lautta oli jokisivulaisille sosiaalisten kontaktien tapahtumapaikka. Viimeiset ja parhaat jutut kuuli seisokkellessaan jonin päässä tai kiskoessaan kapulaa. Joen kalantuoksuisen terve tuuli huuhtoi kasvoja - Kustin naama olikin tosi ahavoitunut - ja maisema oli aina uusi, milloin kimaltava, milloin ruskon puunaama. kaipasimme siltaa ja kiukutte-

limme sen puutetta, mutta rakastimme jokea.

Kirkonkyläläiset eivät tietenkään ymmärtäneet meidän ongelmistamme yhtään mitään, ja niinpä heille oli vallon koettelemus, jos piti käydä Jokisivulla. Kirkonkylästä tuli kerran ystävä luokseksi kylään. Muistokirjassani ovat tänä päivänä hänen runoelmansa säkeet, jotka saanen jäljentää tähän: "Kharon, Kharon, lauttas jo tuo: henkeni halaa Miljan luo!"

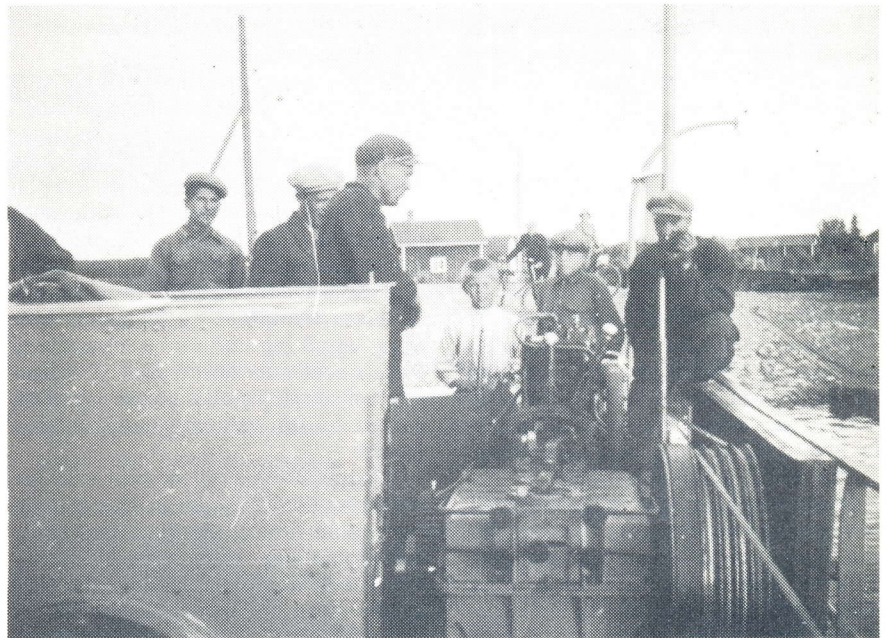
Silta

Melkein uskomatonta, että vuosikaudet kuljin lossin kautta koulumatkaani Kiikan asemalle, josta koululaisjuna vei Tyrvään asemalle - sieltä oli taas hyvänmoinen kävelymatka silloiselle yhteiskoululle. Illalla sama rahti takaisin, ja kun vielä junat myöhästelivät, päivään kertyi pituutta.

Kirkko, kauppa, meijeri: kaikki tärkeä oli kuin kiusalla sijoitettu väärälle puolelle jokea meikäläisen näkökulmasta! Ja eikös vain: kun sitten vihdoinkin asuin toisella paikkakunnalla, sain kotivierailulla nähdä sillan valmistuvan! Malttamattomana kiipesin päätylaudoituksen yli ennen sillan ajoradan lopullista päällystämistä voidakseni uskoa, että silta oli rakennettu. Nyt on aika todeta, että minä taidan kuulua historiaan samalla tavalla kuin lauttakapulat ja pollerit.

*Kauan on ajettu koeasti:
liikenne sillall apyyhkii.
Meskalan koskessa kaihoisasti
lautturin laine nyyhkii.*

Milja Valtonen

Tilapäisesti käytössä ollut moottori. Kaiteella istuu pitkäaikainen lautturi Jalmari Laine (lempinimi Lautta-Jallu). Joninpäässä odottamassa kaksi "pyrämistä" - toinen heistä nainen. Taustalla luult. lautturin saunarakennus ja kauempana Kalle-Eskolan rakennuksia.

Kytän Aittarannasta kirkolle päin, luultavasti 1930-luvulla. Neitonon laiturilla mahdollisesti maisteri Eeva Kyttä, joka lähetti kuvan.

Elämänmeno Hoipolan lossin vaiheilla

Lapsena kiipeilimme Palokallioilla ja siellä ”Ryssäntornin” vaiheilla tähyämässä yli tienoon. Sanottiin tornista näkyneen viisi kirkkoa. Vieläkin kalliolta näkyi joen yli sininen uoma ja sen ympäristön avara maisema.

Joki liittyi lapsuuteeni, niinkuin jokaisen jokisivulaisen elämään erittäin tärkeänä tekijänä. Joki ja lautta määräisivät monella tapaa elämisen rytmin.

Jos Kiikasta lähti suureen maailmaan, oli mentävä junalla, paitsi jos meni jalkaisin ja sittemmin myös polkupyörällä. Ja jokisivulaisen oli junalle mentäessä aina ensin ylitettävä joki.

Ennenvanhaan joistakin taloista pojat lähtivät opintielle, tai kaupunkien pervereiksi. Ja moni on päässyt pitkälle. Myös Kytän talosta, jonka Aittarannasta jokikuva on otettu, lähti veljeksistä toinen, Vilho, opintielle. Sitten hovioikeuden asessoriksi Viipuriin ja vielä läänimme maaherraksi Turkuun.

Turkuun lähdetessä ei jokisivulaisenkaan välttämättä tarvinnut ylittää jokea. En tiedä, millä kyydillä tätini pääsi, vai kulkiko jalkapatikassa Turkuun. Tallella on nimittäin todistus Keisarillisen Suomen Talousseuran koulusta. Siinä on arvostelu mm. sellaisestakin aineesta kuin yksinkertaisesta kirjanpidosta: kiitettävä 10. Joka täten todistetaan. Turku, 15 pv. joulukuuta 1898.

Mutta hänen isänsä oli mentävä junalla viedessään puutarhansa tuotteita Poriin. Ja ensin tietenkin oli ylitettävä joki. Talletan korttia vuodelta 1911, jossa häntä pyydetään viemään mustia marjoja, tai sitten muita, jos mustia ei enää ole. 50 p ltr.

Jo pienenä tyttösenä pääsin äidin mukana Tampereelle myymään omenia ja muita maalaistuotteita. Oli mentävä yö-

junalla, että ehti saada aamunkoitteessa toripaikan. Öinen joki välkkyi mustana ja kaikki äänet kuuluivat omituisen selvinä. Vesi liplatti hauskaasti lautan edessä. Myöhemmin äiti vei omenia myös Vaasaan. Jälleen yli joen ja junalla. Useilla jokisivulaisilla oli vuosisadan vaihteessa oma vene. Meidänkin paatti oli ollut Kytän rannassa. Isänikin souteli sillä päivittäin käydessään Kirkonkylän kansakoulua. Vasta vuonna 1914 alkoi kansakoulu Teukkulan Sopalla, siinä samassa rakennuksessa, joka siirrettiin Vähäänhaaraan Kotiseututaloksi. Varsinainen Jokisivun kansakoulu vihittiin käyttöön v. 1917 14 pv. lokakuuta kello 4 jälkeen puolenpäivän.

Noihin aikoihin Jokisivu, niinkuin muukin vanhan Sastamalan maisema oli vallan toisenlainen, kuin 1939-40 sotaltalen ankarien pakkasten tuhattua enemmän kuin 2/3 puutarhojen kasvustoista. Jokisivun uutteralla ja kauneutta rakastavalla asukkaalla oli monellakin rehevä puutarha. Erikoisesti ovat muistiini jääneet valkeina kukkivat ja runsaita satoja tuottaneet kirsikkapuut. Monesti tuntuu lapsuutta muistellessa, että kesät olivat aina aurinkoisia ja mansikantuoksuisia. Mutta jokea ajatellen nousee muistin kätköistä muunkinlaisia kuvia.

Maantieliikenne oli melkein vain hevosten kavioiden kapse ja kärryn pyörrien ratina. Kaarlo Sarkiaa, herkkäsieluista runoilijaa, tosin sekin oli häirinnyt. Aamuvarhaisella ääniin liittyi tälle kylälle aivan ominainen äänen ryhmä. Sen keskipiste oli joen yli liikennettä hoitava lautta. Lautturi oli ryystänyt aamukahvinsa ja käynyt nurkan takana. Hän oli jo harvaksen astuskelemassa joninpäähän, kun ensimmäiset kulkijat

ilmestyivät lauttatielle. Sitten hyvänhuomenen toivotukset joninpäässä. Myllymiesten ja maitokusien maiskautukset ja kehtoukset hevosille - noo-oh, nooh... Vakaasti ja tottuneen varovasti hevoset ohjattiin lautalle oikeisiin paikkoihin. Maitotongat ja niiden kansien kiintykset kilahtelivat tahdissa hevosten liikehännän mukaan.

Hidasliikkeinen Kusti tarttui verkkaisesti lauttakapulaan ja nosti sen vajjerille. Toiset seurasivat esimerkkiä valikoiden kapuloista mielestään sopivan. Ne olivat käsin veistettyjä ja hyvinkin yksilöllisiä. Paksumpi pää, jossa oli vajjeria (varppia) varten syvä kolo, muistutti josain määrin sammakon nuijapäätä. Joukossa oli pari pienempääkin, kai vetäjän kokoa ajatellen.

Sitä mukaa kuin vetäjät saivat kapulansa kolon sopivasti vajjeriin, asettui kukin omanlaiseensa vetoasentoon. Kusti roiskautti komean syljen vastavirtaan, josta se letkeästi heilahdellen äkkiä katosi pyörteisiin. Lautta lähti hitaasti liikkeelle, kuin vastustellen. Kusti asettui vetäjästä ensimmäiseksi. Hän oli asetellut kapulan taakseen ja alkoi vedellä takapuoltaan nutkautellen, toisen jalan saappaankärjen kohotessa ja laskiessa rauhallisessa tahdissa, siirrellen kapulaa eteenpäin - ja taas uusi nutkautus. Tyylin jäljittelijöitä oli useita. Jotkut taas siirtelivät kapulaa edessään kiskoan pelkillä käsivoimilla. Opettelijan kapula tarttui helposti vajjeriin ja hätäantynyttä auttamaan kiiruhti joku tottuneista. Huomattava oli myös pollerista riippuva vajerin kannatuskettinki. Kusti irroitti kapulansa hyvissä ajon ennen puomille tuloa. Puomit olivat koskirikkaassa ja pyörteisessä virrassa ohjaamassa tukkien kulkua uiton aikana.

Nostettuaan lautalta vajerin suuntaisena lojuneen keksin, Kusti suoristi selkensä, astui juhlallisin elein aivan lautan reunalle ja tähyteli jokeen tietäjän ilmein. Täsmälleen oikealla hetkellä keksi iskeytyi puomiin ja ammattinsa osaavan ottein Kusti painoin puomin eteenpäin liukuvan lautan alle. Rahisevan äänen yhtäkkinen loppuminen ilmoitti, että puomi oli ylitetty.

Joki oli leveä ja sen ylittämiseen kului aikaa. Siinä ehdittiin kertoa kaikki kuulumiset ja arvioida säätä ja vuodentuloa. Maitokuskin hevonen torkkui seisaalaa ja havahtui puomin aiheuttamaan ääneen. Pudoteli lautalle höyryävät kakkarat ja jatkoi taas untaan, kunnes lautta yhtäkkiä töyssähti rantaan, vaikka Kusti oli sitä jarruttanut hyvissä ajoin panemalla kapulansa jarruksi vastahankaan.

Jalan ja pyöriällä kulkevat puikkelehtivat ensimmäisinä rannalle. Kun molemmat kettingit olivat kunnollisesti paikoillaan, kehottelivat hevosmiehet uneliaat ajokkinsa liikeelle.

Näin aamupuolella suuntautui liikenne enimmäkseen vain kirkonkylän puolelle. Jos hevosta, tai harvinaista autoa ei tullut, soudettiin jalankulkijat ja pyörämiehet yli venellä. Se olikin oikea kunnan vene. Perään voitiin kasata uskomaton määrä polkupyöriä ja tietenkin mukaan piti ottaa itse ajajatkin.

Vanhemman veljeni kanssa pääsin kirkkoon kaksistaan jo kovin nuorena. Lauttarantaa lähestyttäessä jännitys kohosi huippuunsa. Pienen nyrkin silmään oli puristettuna kaksikymmentäviisipenninen, joka kohta oli annettava lauttamaksuksi. Ettei se vaan pääsisi tipahtamaan jokeen... Maksun suoritus sujui kuitenkin aina kommelluksitta. Lasten piti muistaa katsoa, etteivät olleet aikuisten tiellä, eivätkä pudonneet jokeen.

Jokisivulaiset siis olivat riipuvaisia Kirkonkylässä sijaitsevista palveluista. Pappi toki tuli Jokisivulle tarvittaessa, kuten kastamaan lasta, lukukinkeireille ja yleensä tämän tapaisiin tilaisuuksiin. Myös silakka- ja vatikauppiat, tinurit, pläkkyrit ja laukkurysät tulivat jokisivulaistenkin koteihin. Ja sukulaiset tulivat kauempaakin kyläilemään.

Kirkonkyläläiset tulivat tietenkin kesäisin Jokisivun hyvillä marjamaille. Kerrankin 1920-luvun alkupuolella olivat Jokisivulla Väinänmaan takana puolukassa. Kun marjoja kovasti riitti, eivät malttaneetkaan lopettaa, vaikka astiat olivat täynnä. Ahneuksissaan tekivät esiliinoistaan ja liinasistaan nyyttejä. Mustat pilvet nousivat yllättäen taivaalle. Marjastajat eivät uskaltaneetkaan lähteä ylittämään jokea, vaan tulivat kotiimme säätä pitämään. Ilta kymmeneltä ukonilma yltyi entistä rajummaksi. Kaikki istuivat pirtissä totisina, jotkut kovasti peloissaan. Aamulla neljältä taukosi yhtämittäinen salamointi ja jyriä. Äiti ryhtyi kahvin keittoon, sillä yöll ei oltu uskallettu tehdä tulta. Lapset kävivät nukkumaan ja kahvit juotuaan marjamiehet suorivat kotimatkalle. Lauttu-

rikin sai ihan tuoreeltaan uutta jutun juurta.

Tukinlaskun aikaan oli aikaa joen ylitukseen varattava määrättömästi. Saattoi olla, että tukit väistyivät väylältä kohtuullisen helposti keksillä työntelemällä. Mutta ne saattoivat ruuhkautua jo alemman kosken niskalta saakka, tai kova tuuli painoi niitä päin lauttaa. Etukäteen viipymistä siis ei juurikaan voinut arvioida. Rapsodian säe kuvaa erittäin hyvin tilannetta: "Vaikka näkyis Meskalasta postijunan sauhu, autu siin ei sadattelu, poru, eikä pauhu..." Siinäpä kasvoi jokisivulaiselle aimo annos kärsivällisyyttä. Ja siitä taas on ollut pelkkää hyötyä tänä sillankin aikakaute-na.

Kovina pakkastalvina meijerinlahti jäätynä niin että siitä voitiin kulkea talvitietä. Lahdelta myös sahattiin suuria jäänsinisiä kuutioita kesäksi meijerin jäävarastoon. Pakastimiin oli vielä aikaa.

Vuonna 1908 oli ollut joulunpyhinä niin kovat pakkaset, että kaikki kosket olivat jäätyneet umpeen. Valokuvaus oli järjestetty Kaukolan koskeen, jossa keskellä koskea oli paljon kansaa ja hevonen.

Minunkin lapsuudessa oli useina talvina lauttaväylän yläpuolella jäätie, niin että meijerikuskitkin ajoivat siitä hevosella kuormineen. Onnettomuksiakin joskus sattui. Hoipon rantaan hii-denkirnuihin hukkui kaksi Nohkua tyttäristä.

Jostain syystä vesi on aina kiehtonut sydänsuruja potevia. Niinpä eräs pettynyt nuorimies veti lautan keskelle jokea ja heittäytyi virran vietäväksi. Ja entisen Iso-Eskolan rannan läheisyydessä Laurinkivi kätkee omaa tarinaansa.

Lauttarannan sivustalla oli hyvä onkipaikka. Sain vain sivusta katsella, kun pojat onkivat kivikossa. Käteni vapisivat innosta, kun velipoika viimein luovutti ongen minullekin. Tärkeinä, kuin suuret mestarit, pojat näyttivät, kuinka siima heitetään kauas. Toki minä tuon kaiken tiesin. Jos koho nykii, niin tempaiset äkkiä ylös... Se nykäisi heti ja minä tampaisin. Pojat huutamaan: "Älä päästä karkuun!" Minä siiman päässä kiikuvan kalan kouraani. Eipä päässyt kar-

kuun. Olin puristanut sen hengiltä. Komea särki - ensimmäinen itse pyydystetty kalani.

Onkipaikasta vähän Kiikkapään myllylle päin löysi Jouko Peltoniemi pikku-poikana 1950-luvulla rannasta pronssisen ristineulan. Milja Valtonen toimitti sen säilytettäväksi Kansallismuseoon. Tällainen muinaisesine on ollut käytössä ns. merovingiajalla, 500-luvulla jKr. Kauan siis on näitä rantoja asuttu.

Lauttatien ja rannan kainalossa makasi tukkien päällä lauttavanhus. Se otettiin käyttöön, kun uudempi tervattiin ja hevosten kavioiden kuluttamia jälkiä paikkailtiin. Pieniä ja vaatimattomia olivat nämä lautat. Ei kai niitä kannata vertailla arkkitehti Claude Perraultin vuonna 1673 esittelemään lauttaan, jolla hinattiin 360 tonnin painoinen kivi Ravenaan. Jokohan kiikkalaiset tuolloin ovat lautalla seilanneet ja minkälaisella.

Kuvassa taaempaa näkyy meijeristä oikealle Kiikan kaksitorinen kirkko. Tyrvää Sanomissa olleessa kirkonrovasti ja käsittelevässä esitelmässään rovasti Antti Heikkilä arvelee kiikkalaisia kometta tavoitteleviksi ja turhamaisiksi. Voihan hyvinkin näin olla. Onhan mennä aikoina rahvaankin lasten kummien luetteleissa runsaasti sellaisia nimiä kuin Rigemannit, Mellinit, Wege-liukset, Boijet, Burgmeisterit jne. Luultavasti seudun asukkaat jossain määrin samaistivat itseään näihin kartanoiden omistajiin.

Itsekin hyvin muistan hoikkaumaisen Ruotsilan neidin ryhdikkäänä upeine hattuineen istumassa lautturin veneessä. Neiti kun siihen aikaan asui Jokisivulla. Mieluista oli myös katsoa Ruotsilan herraa tumman ratsunsa selässä kirkonkylän tiellä. Ratsuilta oli muuten harjat leikattu lyhyiksi.

Katson kuvaa ja muistan kadonnutta aikaa. Ei - ei sentään. Eihän se ole kadonnut. Se aika elää muistoissa monivahteisena elämäänsä. Joka kesä kukkivat kirsikat ja rannan liljat, punaiset rantakukat ja lempeät lemmikit.

Kolahtaa lautalle kettingit - - ja vene katoaa näkyvistä veden tummaan väлкеeseen.

Sylvi Syväoja

Jokisivun saha 1920-luvulla. Oikealla näkymättömissä kuusien takana Jokisivun kansakoulu. Tie vanha Turku-Tampere tie. Katso sillan kaide.

JAATSI

talokulttuurista kulttuurin taloksi

Liekoveden rantaan, jylhään tyrvääläiseen erämaamaisemaan rakensi Petter Wilhelm Gallén Jaatsin komean päärakennuksen 1860-luvulla.

Suomen Pankin kasöörinä Porissa muutaman vuoden ollut Petter Wilhelm siirtyi kruununvoudiksi kotipitäjäänsä Tyrvääseen vuonna 1867. Perheensä asuintaloksi ja osin virkataloksi Gallén vuosina 1867-1868 rakensi Jaatsin erämaatilän päärakennuksen. Varsinainen viljelys- ja karjanhoitotila oli likeinen, Gallénin omistukseen siirtynyt Vännin tila.

Kun Jaatsia ryhdyttiin rakentamaan, elettiin ankeita aikoja. Kato oli ankarasti koetellut Suomea ympäriinsä. Kun leipä loppui, ihmiset lähtivät vaeltamaan sankoin joukoin löytääkseen leipää. Sa-

takunnan viljamaita, tyrvääläisiä peltoja kato kohteli lempeämmin. Viljaa jäi käytettäväksi asti. Gallén sai edullista työvoimaa näistä leivänetsijöistä. Kerrottiinkin aikanaan, että Jaatsi on rakennettu vellipalkalla. Vellipata poreili rakennustyömaan vaiheilla, ja perheelliset rakentajat saivat jauhoja matkaansa.

Jaatsin komea päärakennus valmistui 1868. Hirsirakennus vuorattiin ohuilla tiilillä ja rapattiin. Komeuteen, rustholliin uljauten tuli näin keskelle erämaata hiven kartanokomeutta.

P. W. Gallén oli ajanmukainen patriarkka, hän oli herra talossaan. Lapset kahdesta avioliitosta, vaimo, vaimojen sukulaiset, omat sukulaiset, piijat rengit ja muut palkolliset saivat tuta kelpo isännän ankaraksi, vaativaksi, mutta

kelvolliseksi määrällijäksi. Parhaimmillaan Jaatsin 300 neliön päärakennuksessa asui kolmattakymmentä henkeä omaa väkeä. Tätä väkimäärää kasvatti sitten vielä monipäinen palveluskunta.

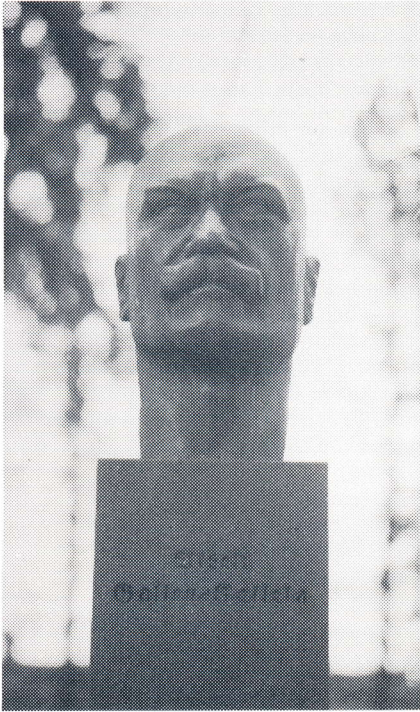
Kunnallinen hallinto eli järjestäytymisvuosiaan juuri Gallénien saavuttua Tyrvääseen. Elettiin monien aloitteiden ja saavutusten aikaa. Kaikissa tärkeissä hankkeissa oli usein aloitteentekijänä, toteuttajanakin Gallén. Perustettiin lainakirjasto, meijeri ja säästöpankki. Perustajan Petter Wilhelm Gallénin keskeinen muotokuva on komealla paikalla Etelä-Satakunnan Säästöpankin pääkonttorissa Vammalassa.

P. W. Gallén muistetaan monin kohdin tärkeissä yhteyksissä kotipaikkakunnallaan, mutta Jaatsin tekee vieraspaik-

Jaatsi

Akseli Gallen-Kallela -veistos vuodelta 1961. Tekijä Nina Sailo.

kakuntalaisille tärkeäksi Gallénin kolmanneksi nuorin lapsi Axel Gallén, jonka tunnemme Suomen taiteen ensimmäisenä taiteilijana Akseli Gallen-Kallelana.

Keskellä Jaatsin synkkää kuusistoa kiinnitettiin kiveen muistolaatta, johon Kalevalan riemuvuonna 1935 hakattiin teksti.

”Kalevalaisen kansan suuri kuvaaja Aksel Gallen-Kallela kasvoi khdosta mieheksi näillä kunnahilla.”

Jaatsin läpinäkymätön kuusimetsä sai väistyä 1950-luvun alkupuolella. Kivelle ja muistolaatalle jäi tilaa, jäi väljyyttä. Vuonna 1960 paljastettiin samaisella kentällä Nina Sailon Alpo Sailon alkuperäisveistoksen mukainen Akseli Gallen-Kallelan pääveistos.

P. W. Gallén kuoli jo 1879. Hänet haudattiin ensimmäisen vaimonsa viereen Tyrvään uuden kirkon entiselle hautausmaalle. Nyt Tyrvään kirkon hautausmaalla on vaikuttava Gallenien sukhauta. Kerrotaan, että Akseli Gallén-Kallela olisi ilmaissut halunsa tulla haudatuksi tuohon sukhautaan, vaikka se sijaitsi hänen inhoamansa kirkkorakennuksen pihalla. Mutta kuollessaan AGK oli jo kansallinen suurmies, eikä tullut kuuloonkaan, että valtion kustannuksella haudattava suurmies olisi kuljettu jonnekin Tyrvääseen.

Gallénin leski Mathilda möi Jaatsin vuonna 1884; pitkän loppuelämänsä Mathilda vietti Karkun Palvialassa, jossa hän kuoli vasta 1920.

Gallénit olivat innokkaita puutarhahiljelyn ystäviä. Paljolti heidän innostuksestaan puutarhahiljely levisi Tyrvääseen ja karkkuuun jo hyvin varhain, paljoa aikaisemmin kuin moneen muuhun pitäjään.

Pomologia, omenanviljelys lajikehitelyineen oli Gallénien rakas harrastus. He kehittivät erityisen omenalajikkeen, jolle annettiinkin nimeksi Gallén. Vuosi sitten kiitos kotiseutuneuvos Antti Prusin ja maisteri Martti Helinin hellittömän kiinnostuksen pystyttiin kartoittamaan Vammalan seudun jäljelläolevat Gallén-omenapuut. Yksi niistä kasvaa edelleen Jaatsin pihalla.

Mathilda Gallén möi Jaatsin Selandereille, joiden omistuksessa se oli vuoteen 1906. Noina vuosina Jaatsilla kasvoi seutujemme innokas pitäjänhistorioitsija ja kirjoittamisen monitoimimies Waino Selander.

Vuonna 1920 Tyrvään kunta osti pakokohuutokaupasta omaksensa Jaatsin. Jaatsi toimi tuosta hetkestä aina vuoden 1927 loppuun asti Tyrvään kunnan kunnantalon. Gallénien aikana Jaatsilla oli kasvanut sulassa sovussa kunnallinen aloittelisuus ja toimeliaisuus vierellään taide, johon Akseli-poika väkivahvasti suuntautui. Noiden vuosien merkityksen on Pirjo Hämäläinen-Forslund kartoittanut oivallisessa kirjassaan *Loputon lapsuus*. Kirjan julkaisi Tyrvään *Sanomat* vuosi sitten. Kun Jaatsista tuli kunnantalo eli kunnallishallinto levollisesti rinnan kulttuurin kanssa edelleenkin.

Entisessä P. W. Gallénin työhuoneessa, jossa isännän elinaikana oli ollut Tyrvään aloitteleva kirjasto, oli nyt Tyrvään kunnan kantakirjasto. Tyrvään pitkäaikainen kunnansihteeri Tyyne Lehtimäki hoiti lujalla kädellään myös kantakirjastoa. Omavaltaisesti hän valitsi vuosikymmenien ajan sieltä sopivaa luettavaa Näлкälänmäen pojille Veikko Koivulle, Risto Tainiolle, Esko Pietilälle ja monille muilla.

Kirjasto toimi Jaatsilla aina vuoteen 1958, jolloin valmistui upouusi Varilan koulu, jonka yhteyteen oli suunniteltu erityinen kirjastotila. Näihin sopiviin tiloihin kirjasto muutti heti rakennuksen valmistuttua. Kirjastonhoitajana toimi läpi kuusikymmentäluvun Jaatsin kirjaston kasvattama innokas lukija ja kirjanystävä, nykyinen kunnallisneuvos Veikko Koivu. Varilan kirjasto lopetettiin syksyllä 1991. Nyt Tyrvääläiset kirjastoperinteet ja -nykyisyys ovat palanneet takaisin Vammaskosken Jaatsin puoleiselle rannalle Vammalan uljaaseen pääkirjastoon.

Tyyne Lehtimäen kausi Jaatsilla päättyi 1960-luvun alussa. Jaatsin kummitus siirtyi Jaatsilta samoihin aikoihin Akselin patsaan tultua pihapuistoon.

Kuntainliitoksen myötä Jaatsi siirtyi vuoden 1973 alusta Vammalan kaupungin omistamaksi kiinteistöksi. Tilat vuokrattiin ensin Nansolle, joka aloitti tšekäläisen kutomatoimintansa Jaatsilla.

Nanson siirrettyä toimintansa toisaan talo oli muutaman vuoden kehitysvammaisten suojatyöpaikkana. Kaunis tontti ja nyt jo keskeinen, hyvä sijainti, synnyttivät lainehtivan keskustelun Jaatsin tulevaisuudesta. Ottajia olisi ollut, hävittäjiä, kunnianarvoisan repijöitäkin löytyi.

Vuonna 1985 Vammalan kaupunginvaltuusto teki kauaskatsoisen päätöksen. Valtuusto päätti, että Jaatsi pihalueineen säilytetään ja että Jaatsin päärakennus kunnostetaan Vammalan kaupungin taidekokoelmien esittelypaikaksi.

Jaatsin kunnostuksesta neuvoteltiin Museoviraston ja Gallénin Museosäätiön kanssa. Päädyttiin niin sanottuun säilyttävään korjaamiseen. Kalliiseen entisöintiin ei haluttu ryhtyä, eihän tavoitteena ollutkaan uuden Gallénin museon aikaansaaminen, vaan tavoitteena oli toimivan näyttelytilan rakentaminen. Talon perusrakenteisiin ei kajottu, rakenteelliset muutokset olivat vähäisiä. Joitakin oviaukkoja suljettiin tai siirrettiin, aikanaan umpeennaulattua ikkunaa ei avattu uudelleen, vaan vuosikymmenen takaiseen ikkunoiden vaihtoon ei kajottu, ja 1920-luvulla laskettu huonekorkeus jätettiin silleen. Alkuperäisillä sijoillaan olleisiin, pääasiassa 1920- ja 1930-luvulla kaakeloituihin uuneihin ei koskettu, ne jätettiin silleen ja asetettiin lämmityskieltoon; parissa uunissa on tarpeellinen sähkölämmitys.

Jaatsi avattiin uudelleen yleisölle 26. päivänä huhtikuuta 1990. Tuona päivänä oli tullut kuluneeksi 125 vuotta Akseli Gallén-Kallelan syntymästä. Jaatsin vihki käyttöönsä Joensuun yliopiston professori ja Kalevalaseuran varapuheenjohtaja Hannes Sihvo.

Jaatsi elää nyt uutta vaihettaan. Noin kahden ja puolensadan neliön näyttelytiloihin on ripustettu kahdeksattakymmentä teosta Vammalan kaupungin kokoelmista. Tämä näyttely on pysyväisriipustus. Pysyväisriipustus ei suinkaan es-

Jaatsin salista.

Seinälaatta kertoo Jaatsin historiaa.

tä etteikö Jaatsilla voitaisi järjestää myös vaihtuvia näyttelyitä.

Jaatsin taidekokoelmaa leimaa yksi yhtenäinen piirre. Kaikilla teoksilla tahi niiden tekijöillä on jonkinlainen suhde Vammalan seutuun. Mukana Jaatsilla on Viktorine Nordensvanin *Katuva Magdalena*, jonka Gallénit hankkivat Jaatsille 1870-luvulla. Jaatsilla on erityinen Gallén-huone, jonka on suunnitellut ja rakentanut museonhoitaja Esko Pietilä.

Gallén-huoneen seinällä ovat nuoren Gallénin työt *Selin istuva tyttö* ja *Kansanateria*. Selin istuvan tytön Gallén maalasi Jaatsin salissa. Mallina oli hä-

nen oma sisarensa. *Kansanaterian* taiteilijanalku maalasi Kallialan kirkon kuppessa olevassa Sipin talossa. *Selin istuva tyttö* ostettiin kaupungin kokoelmiin puolen vuosikymmentä takaperin ja *Kansanaterian* on lahjoittanut rouva Pirkko Gallén-Kallela. Näyttelyvitriineihin on koottu Gallénin suunnittelemaa esineistöä.

Toinen merkittävä yksittäinen kokoelma on Emil Danielssonin teoksista koostuva osa Jaatsin näyttelyä. Esillä on parikymmentä Emil Danielssonin työtä vuosilta 1900-1964. Harvoin yhdellä silmäyksellä voi seurata näin pitkältä ajalta yhden taiteilijan ja Suomen taiteen vaihteita.

Kymmenien valovoimaisten taiteilijoiden töitä on Jaatsin seinillä. Jo tuhannet kävijä ovat käyneet tutustumassa Jaatsiin, sen historiaan ja nykyisyyteen.

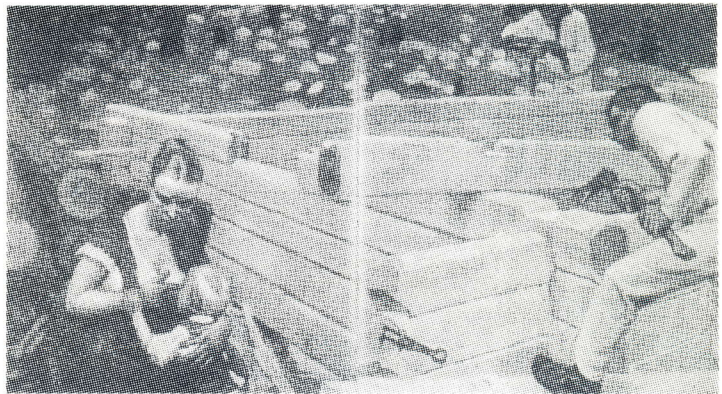
Jaatsi on muutakin kuin galleriatila. Vammalan tuore kulttuuritoimisto muutti Jaatsille jo tammikuussa 1990. Kunnallinen hallinto ja kulttuuri ovat Jaatsilla taas kertaalleen ja perinteiden mukaisesti ja perinteitä kunnioittaen. Puurunkoinen Jaatsi on musiikkiakustisesti oivallinen tila. Alkuvuodesta 1991 Jaatsille saatiin komea flyygeli, joka mahdollistaa kamarikonsertit Jaatsilla. Kamarikuoro harjoittelee viikoittain Jaatsilla. Erilaiset seurat ja yhdistykset pitävät kokouksiaan ja tapaamisiaan Jaatsin tiloissa.

Yli satakaksikymmenvuotisen historiansa aikana Jaatsi on muuttunut. Vanhasta talokulttuurista on edetty toimivaksi kulttuurin taloksi.

Ilpo Tiitinen

"Lammasmummo" eli Akka ja kissa öljymaalaukseen. 1885. Turun taidemuseo.

Rakennusluonnos Porin Jusélius-mausoleumin freskoon 1903. Ateneumin taidemuseo.

Uudisrakennus

Ateneumin taidemuseon kokoelmissa oleva *Rakennus*-taulu on luonnos Porin Juséliuksen-mausoleumin freskoa varten. Tällekin taululle Akseli Gallén-Kallela teki lukuisia ehdotelmia, kokonaisluonnoksia ja osapiirroksia ennen kuin teos valmistui lopulliseen muotoon, jossa on vain kolme päähenkilöä: rakennusta veistävä mies, lasta imettävä vaimo ja kuolema kairamiehenä.

Kivilinna, taiteilijan ateljee Pirunvuorella.

EMIL DANIELSSON

Pirunvuoren taiteilija, taidemaalari Emil DANIELSSON syntyi 7.8.1882 Tulassa Venäjällä. Hän kuoli 16.7.1967 Helsingissä.

Emil Danielssonin ruotsalaiset vanhemmat asuivat Venäjällä, mustamullan seudulla pojan syntymän aikaan. Isä oli Aulangon rakentajan, eversti Standersköldin ammustehtaan työnjohtaja.

Perhe muutti vuonna 1886 Turkuun, jossa poika kävi keskikoulun ruotsalaisessa klassillisessa lyseossa. Nuoren miehen tulevaisuuden haaveet tähtäsivät korkealle. Hänestä piti tulla rikas mies ja apteekkariksi. Apteekkialan harjoittelu- paikkakin nuorukaisella oli jo valmiina Hämeenlinnassa. Kuitenkin Emil Danielsson hakeutui piirustuskouluun.

Emil Danielsson aloitti 16-vuotiaana taideopinnot Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulussa Turussa, jossa hänen opettajanaan oli mm. Victor Westerholm. Piirustuskoulusta hän sai todistuksen v. 1901 ja samalla ensimmäisen ja ainoan apurahansa, 200 markkaa. Apurahoja hän ei koskaan suostunut anomaan. Vuosina 1904-1905 hän opiskeli Italiassa Firenzessä Accademia delle Belle Artissa.

Opintomatkoja Danielsson teki Italiaan vuonna 1901 yhdessä Yrjö Liippolan ja vuonna 1904 Alpo Sailon kanssa. Ranskaan ja Italiaan suuntautui myös pitkä opintomatka vuonna 1925. Tämä kesä olikin ainoa, jonka hän oli poissa v. 1906 rakentamasta Pirunvuoren ateljee-linnasta. Sinä kesänä turistik vieraili-

vat vapaasti isännättömässä linnassa. Joku ohikulkija oli ensin tunkeutunut sisään rikkomastaan ikkunasta ja avannut sisäpuolelta oven kaikkien kuljettavaksi.

Heti piirustuskoulun jälkeen vuodesta 1901 on Emil Danielssonin teoksia ollut esillä julkisissa näyttelyissä. Kotimaisiin yhteisönäyttelyihin hän on osallistunut vuosina 1902, 1903, 1904, 1906, 1908, 1911, 1914, 1943, 1947 ja 1954. Ulkomaisissa näyttelyissä hänen teoksiaan on ollut Tukholmassa ja Oslolla v. 1929 sekä Hollanissa Antwerpenissa ja Amsterdamissa v. 1931. Omia näyttelyitä hän on pitänyt ainakin asuinpaikkakunnillaan ja Pirunvuoren kivilinnassa. Vammalan Vanhassa-Pappilassa pidettiin taiteilijan muistonäyttely vuonna 1982. Silloin hänen teoksiaan oli esillä 48, vuosilta 1900-1966.

Emil Danielssonin teoksia on mm. Ateneumissa, Tampereen ja Turun Taidemuseoissa ja Vammalan kaupungin kokoelmissa. Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistykselle taiteilija testamenttasi merkittävän teoskokoelman.

Talvikaudet taiteilija on asunut Turussa, Tampereella ja Helsingissä, kesäisin Karkussa. Asuinpaikkana ateljeelinnasta lienee ollut epämukava, koskapa hän osti Saga-Vaimonsa kanssa Karkun kunnalta Roka talon, joka sijaitsi Pirunvuoren välittömässä läheisyydessä. Ennenkuin Danielssonit voivat muutta hankki-

maansa taloon, piti 130-vuotias rakennus korjata perusteellisesti. Kustannukset kohosivat moninkertaisiksi ostohintaan verrattuna. Tässä kesäkodissa taiteilija työskenteli elämänsä viime vaiheisiin asti.

Emil Danielssonin taidetta ei ole tutkittu, vaikka hän hyvinkin olisi tutkimisen arvoinen taiteilija asiantuntijoiden mielestä. Matrikkeleita lukuunottamatta hänestä ei löydy tietoa kirjallisuudesta. Vain lehtileikkeistä voimme lukea haastatteluja ja näyttelyarviointoja. Taiteilijan rakentama kivilinna on kuitenkin niissä enemmän esillä kuin taiteilijan varsinainen elämäntyö, maalaukset.

Emil Danielsson on tunnettu erityisesti maisema- ja muotokuvamaalarina. Häntä pidetään loistavana piirtäjänä. Hän on kokeillut kuvanveistoa, tehnyt kipsikorkokuvia, akvarelleja ja maalannut öljyväriteoksia. Karkun kirkkoon tehdyt maalaukset ovat tuhoutuneet väärän pohjustuksen takia.

Etsiessään nuoruusvuosinaan omaa tyyliään Danielsson kokeili oman aikansa tyylivirtauksia. Hänen teoksissaan havaitaan symbolistisia piirteitä, impressionismin vaikutusta sekä naturalistisia kokeiluja. Danielssonin käsityksen mukaan taiteilijan pitää kokeilla, mutta vastuullisen taiteilijan on osattava tuntea rajansa eikä pidä maalata tyhjänpäiväisyyksiä. Itse hän kokeiluissaan päätyi puhdaslinjaiseen realismiin.

Tampereella asuessaan 1920-luvulla Danielsson maalasi erityisen paljon muotokuvia. Virallisten muotokuvien ohella hän maalasi lukuisia kansanmiesten muotokuvia. Erään malleista, Toivolan Taavetin taiteilija tapasi sattumalta kulkiessaan metsässä. Omituinen ääni johdatteli hänet hakkuulle, missä Taavetti veteli hirsiä sikeässä unessa halkopinon vieressä. Satunnainen tapaaminen johti taiteilijan ja halonhakkaajan pitkäaikaiseen yhteistyöhön. Toivolan Taavetin rehevät, terveenpunakat kasvat ovat sittemmin olleet monen maalauksen mallina. Jotkut muotokuvat ovat kulkeutuneet kauas kotiseudultaan. Yksi niistä on ostettu Kööpenhaminan Taidemuseoon.

Pirunvuoren maisemia Emil Danielsson maalasi puolensataa vuotta. Tutut maisemat elivät erilaisissa valaistuksissa ja innoittivat taiteilijaa hänen elämänsä viime vuosiin asti. Viimeinen työ Maisema Pirunvuorelta jäi luonoksen asteelle taiteilijan menehtyessä vaikeaan sairauteen.

Kivilinna, taiteilijan ateljee siirtyi testamentin kautta Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistykselle. Nykyisin siellä isännöivät kesäisin nuoremman polven taiteilijat, useimmin Raimo Emil Kukkonen, joka on perehtynyt taiteilija Emil Danielssonin tuotantoon ja kerännyt hänestä saatavissa olevaa tietoa.

Lähteet: Taiteilijaseuran matrikkelit
Tyrvään seudun Museon Lehtileikekokoelma

*Pukki Tyrvään suurilla sarvillaan,
oli hankkinut maineen ja mahdin.
Särkilahti se aidoilla juustoillaan,
määräs Vammalan torilla tahdin.
Oli talvinen yö, sekä kylmä niin,
velat yhdessä hoitaa kun luvattiin.
Pukki Tyrväältä nyt kera juustonkin,
meni juhlimisruuaksi kummatkin.*

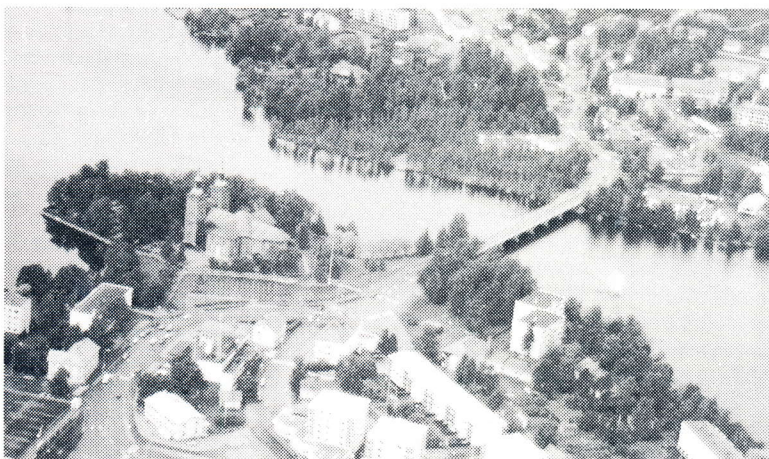
Tyrvään pukki ja Särkilahden juustot

*Se kai Tyrvään rakkaus Vammalaan,
oli polttavan kuuma ja aito.
Mut' pukki Tyrvään ei tiennyt vaan,
mikä on suvun jatkamistaito.
Oli talvinen yö, sekä jne.*

*On jo kylmille päästetty ammoinkin kai,
kutun juustojen kauppiaan pirtti.
Lopun kun Koskensillalla pukki sai,
liekanarulla itsensä hirtti.
Oli talvinen yö, sekä jne.*

*Moni vieläkin metsään syksyiseen,
pukin sarvella kaipuunsa soittaa.
Mieli palaa taas aikaan menneeseen,
muistot nykyiset hetket ne voittaa.
Oli talvinen yö, sekä kylmä niin,
velat yhdessä hoitaa kun luvattiin.
Pukki Tyrväältä nyt kera juustonkin,
meni juhlimisruuaksi kummatkin.*

Antti Nummi

Vammaskosken sillalla

*1. Vammaskosken sillalla
on monta tuttua nähty;;
vihamieskin on vastaan tullut
ai ai ai vastaan tullut
vihamieskin on vastaan tullut
sikä huomannut lainkaan.*

*2. Torran isännällä kerran
oli tiukat paikat;;
kansa kertoo ett taitavasti
ai ai niin taitavasti
kansa kertoo ett ovelasti
hän pirun koskeen heitti.*

*3. Vammaskosken sillalla
on usein tuulta ja kylmää;;
mutt tällä puolla kirkonranta
ai ai niin kirkon rantaa
on niin hyvä olla.*

*4. Katsella ja ihmetellä
luonnon kauneutta;;
kuinka taivas veteen taittuu
sinitaivas veteen taittuu
kuinka taivas veteen taipuu
ja Luojan luonnon näyttää.*

*5. Silta ihmisen on työtä
jotta lähemmäksi;;
pääsisimme toisiamme
niin juuri toisiamme
pääsisimme toisiamme
ettei tarvitte kiertää!*

*Sävel: Tammerkosken sillalla
Sanat: Urpo Vuorenoja
Esitetty Vammaskosken sillan
75 v. juhlassa 26.8.90*

Parantajien talot, Marttilank. 23 (kortteli 14, tontti 3). Oikealla 1887 valmistunut päärakennus ja vasemmalla 1878 valmistunut "toinen talo". Rakennukset purettu 1974.

Manta edelläkävijänä

Yrttitee

Vadelman lehtiä
Horsman lehtiä   mieto
Mustikan lehtiä

Mustaherukan lehtiä
Vadelman lehtiä
Siankärsämön lehtiä t.   voimakas
kukkia

Pelkkä horsma on
hyvää teenä

Teen valmistus: Laita lehdet kylmään veteen,
kuumenna kiehuvaaksi ja anna hautua 10-15 min.

Muutamien yrttien vaikutuksista

Mustikka   - sis. aineosia,
                         mitkä korvaavat insuliinin
                         - hyvää suolistolle

Siankärsämö - verta puhdistava
                         - rakkovaivoihin
                         - peräpukamiin

Persilja   - virtsatulehduksiin
                         - käsi- ja jalkakäyhmyihin
                         - vaihdevuosisongelmiin

Kamomilla   - desinfioiva
                         - rauhoittava

Koivu   - nesteen poisto

Kanerva   - rauhoittava

Aineisto saatu Urpo Vuorenojalta.

Lääketieteen alalla Vammalassa on oltu eturivissä. Täällä asui ja työskenteli kansanparantaja "Tyrvään Manta" - oikealta nimeltään Amanda Jokinen (1853-1922). Hänen tyttärensä Hulda Jokinen jatkoi amattia vuoteen 1962. "Tyrvään Manta" ja hänen tyttärensä käyttivät silmätulehdukseen ja märkivien haavojen hoitoon mansikkahilloa, jota he ottivat hillon kuoreksi kasvaneen homeen alta. Niinpä Manta olisi pitänyt palkata Nobel-apurahalla jo ennen penicillinin virallista keksijää. Kansanparantaja "Tyrvään Manta" on siis todellisista ansioista saanut pataansa Vammalaan terveyskeskuksen edustalle.

Tyrvään Manta.

Syksy 1941 Itä-Karjalassa

Vihollinen vetäytyi ankarasti taistellen Aunuksessa. Vihdoin lokakuun 1. pnä joukkomme marssivat vihollisen tyhjentämään Itä-Karjalan pääkaupunkiin Petroskoihin, jonka liepeillä taistelut vielä riehuivat.

Viholliselle selvisi, että suomalaiset siirtävät voimiansa Karhumäen luoteispuolelle. Näin se saisi partioiden avulla huoltotien sijainnin selville. Se hyökkäsi etelästä käsin tielle ankarien tykistövalmistelujen jälkeen. Osasto otti osaa torjuntataisteluihin, jotka olivat ajoittain hyvinkin ankaria.

Vihollinen kärsi taisteluissa tuntuvia tappioita, jonka jälkeen se vetäytyi. Vihollinen jätti kentälle taljon kaatuneita. Hetken perästä selvisi, että osa kaatuneista olikin valekuolleita. Joukko miehiä jäi kaatuneita tutkimaan. Toisetkaan eivät kovin kauaksi ehtineet, kun takaa kuului laukaus. Pääjoukon palattua takaisin katsomaan mitä siellä tapahtui, oli jääkäri Jalonen kuolleen maassa makaamassa, reikä ohimolla, mistä vuoti verta. Hänelle ei ollut enää mitään tehtävissä, totesivat paikalle kutsutut lääkintämiehet. Samanaikaisesti vihollinen yllätti tykistökolonnan Venjärven länsipuolella. Osastosta irroitettiin osia kii-

reesti ja avuksi riensi sattumalta paikalle osunut päämajan kaukopartio sekä joukko viestimiehiä. Vihollisosasto hävitettiin iltaan mennessä melkein viimeiseen mieheen. Omat tappiot olivat hyvin vähäiset, kaksi lievästi haavoitunutta. Kun vihollinen jatkuvasti partioi ja häiritsi huolto- ym. liikennettä, oli suomalaistenkin lähetettävä tiedustelupartioita vihollisen selustaan. Taistelulinjat eivät siellä kaikinpaikoin olleet mitenkään yhtenäisiä.

Kyllä siellä korvessa pääsi salaa liikkumaan ja kiertämään vaikka toisen selustaan.

10 vrk lomaa

Eräaseenkin partioon oli koottu kymmenen vapaaehtoista. Palkkioksi partion jäsenille oli luvattu kymmenen vuorokauden loma edellyttäen, että partio tuo sotavangin. KK:stakin oli mukana jääkäri Virtanen, yksi monien joukosta lempinimeltään

”Bulsonki Virtanen”. Lisänimen hän oli saanut pitkistä pulsongeistaan. Virtasia olikin KK:ssa niin monta, että heille piti antaa sen tapaisia lisänimiä.

Partionjohtaja oli kokenut upseeriluutnantti Myllys. Virtasella kävi partimatalla huono tuuri. Partio eteni hakeutua metsäuraa pitkin. Ura oli vihollisen kovaksi tampaama. Partiolla oli ehdoton kielto pysyä pois uralta. Partio etenikin uran reunaan. Jostakin syystä Virtanen horjahti ja hänen suksensa kosketti uran keskiosaa. Suksi osui miinaan, joka herkkänä räjähti särkien Virtasen suksen aivan säpäleiksi, sekä leikkasi hänen vasemman jalkansa nilkasta poikki aivan irralleen. Partion oli pakko keskeyttää siihen matkansa ja hoitaa Virtanen hoitoa saamaan. Virtanen piti saada välittömästi sairaalaan. Virtasen sota päättyi siihen ja lomaa tulikin sotahommista hänelle ainiaaksi. Partio lähti uuteen yritykseen vasta seuraavana aamuna. Partio on-

nistui uudella yrittämällä. Kun partio palasi pitkältä raskailta matkaltaan, oli heillä tuomisina kolme vankia, joista yksi oli aliluutnantti, kersantti ja kolmas vanki oli sotamies.

Vangeilta tietoa

Vangeilta saatiinkin hyvin arvokasta tietoa. Luutnantti Nokkala johti myöskin useamman onnistuneen partiomatkan. Hän oli pystyvä, rohkea upseeri, asevelvollinen rikkilän ajoilta, jo tuttu neljännen joukkueen miehille. Ylennyksen luutnantiksi hän sai ainoana asevelvollisena koko osastosta. Sodan jälkeisinä vuosina hän on ollut hyvin tunnettu pappismies.

Karhumäki

Ennen Karhumäen valtausta pakkaset vain kiristyivät, asteita oli peräti neljäkymmenen vaiheilla. Mittareita ei tosin siellä korvessa ollut, mutta valtauksen jälkeen mittarit Karhumäessä näyttivät neljäkymmentäviittä astetta. Ei niillä pakkasilla yleensä enää tehdä mitään ulkotöitä, sodassa nekin rajoitukset puuttuivat. Kevytosasto jatkoikin sitten hyökkäystä omin voimin kohti etelää ja sai klo 16:ta aikaan yhteyden länneistä hyökkävään JP6 eteen ja pääsi Karhumäkeen johtavalle tielle, jonka varteen sitten jäikin aseisiin 5.12 alkaneeseen hyökkäykseen asti. Yö oli tavattoman kylmä, mutta rauhallinen. Vihollinen ei tehnyt minkäänlaisia vastahyökkäyksiä. Yön aikana ei kuulunut montakaan laukausta. Järjestelyjen jälkeen joukot joka suunnalta aloittivat 5.12 klo 6.00 etenemisen kohti Karhumäkeä. Pioneerit kasapanoksineen olivat tukemassa etenemistä. Ensimmäisenä tietä pitkin eteni jääkäripataljoona 3:nen. Samanaikaisesti piti myöskin Laaguksen hyökkäysvaunujen lähteä liikkeelle. Kovan pakkasen takia vaunujen lähtö viivästy puoli tuntia vaunujen jäätymsien takia.

Jääkärit lähtivät kuitenkin ennakkolta sovitun aikana etenemään vihollispesäkkeitä

kohden kohdaten alussa voimakasta vastarintaa. Maasto oli hyvin epätasaista, kalliomaastoa, johon oli hyvä suojautua vihollisen tulta. Kevytosasto jäi tievarteen aseimiinsa seuraten hyökkäävän JP3:n jääkärien etenemistä. Hyökkäysvaunujen lähdettyä etenemään oli todella mahtavaa katsella kuinka tehokas ase isompi vaunu todellakin oli tuhoten vihollispunkkerit vastakkaisella rinteellä. Eteneminen alkoi joutua. Osasto eteni toisessa portaassa kohti Karhumäkeä. Alussa löytyi vielä vähäistä vastarintaakin, mikä kuitenkin kaupunkia kohti edessä alkoi laantua. Vihollinen alkoi tajuta, että suomalaiset karkijoukot olivat ehtineet sivuttamaan. Toivottomina viholliset alkoivatkin heittämään aseitaan ja laumoittain heitä tuli kädet ylhäällä kohti suomalaisia antautuen vankeiksi.

Vankeja olikin Karhumäkeen päästyä pitkät jonot.

Arveltiinpa vankeja olevan huomattavasti enemmän kuin mitä oli suomalaisia sotilaita koko sillä loholla. Oli hirmuinen pakkas. Kaikkialla olikin kiire päästä kaupunkiin neljän seinän sisälle pois siitä hirmu pakkasesta. Joukkoja oli paljon tulossa, joka ilmansuunnalta, pakkasta oli 45 astetta ja asuntojen tarve olikin huutava.

Kaupunki oli suurinpiirtein eheä, eikä sitä oltu edes pommitettu. Valtaushetkellä ei näkynyt ainoatakaan tulipaloa. Kauempana Povetsan suunnalla näkyi taivas punoittavan. Kaupungissa oli kuitenkin omistussuhde aika sekava. Vihollisen pääjoukot olivat vetäytymässä kohti Äänisen rantaa. Ensimmäinen yö oli kaupungissa kuitenkin hyvin rauhallinen, taistelua ei koko alueella käyty. Yksinäistä laukausten vaihtoa tosin eri ilmansuunnilta yöllä kuului.

Heikki Koivuranta

Itsenäisyyspäivänä joulukuun 6:nä 1941 vallattiin toinen tärkeä pohjoisempi Karhumäki, jonka vaaroilta vartiomiehelle avautui Itä-Karjalan komein maasto. – Samana päivänä Iso-Britannia julisti Suomelle sodan.

*****

*Eleli aikoina entisinä
Piru Karkun pitäjässä,
joka tuppasi turmelemaan,
viettomat viekottelemaan
synnin teille synkehille,
kadotuksen kankahille.*

*Mutta saatiin saarnahuone,
talo kivinen tuonne
Raipiohon rakennetuksi,
muhkeaksi muratuksi.
Kello kaunis kaikuvainen,
hopealta hohtavainen,
joka soi äänellä somalla,
tahdilla tavattomalla.*

*Tuosta tuli tuskihinsa,
iso Piru iilihinsä,
vei hän lampaat laitumilta,
varasteli vainoilta.*

*Saipa kerran Sarkolasta,
Kesoltakin kelpo sian,
laattialta lahdatessa,
kaiken väen kaltatessa.
Sieppas sian kainaloonsa,
kantoi kohta kotionsa,
Vainjavuoren vajahansa,
väliaikaiseen majahansa.*

Karkun Piru

*Keso kirkkoon ajaapi,
jouluamuna aikaisin,
jykiätä järven jäätä,
kohdalla Pirun kotoa,
Piru puusta pirahutti,
mäestä huusi hujautti.*

*Keso kuulee kutsumuksen,
varsin nöyrän vaatimuksen.
"Aja tänne Pirun pihaan,
syömään oman sikas lihaa.
Täällä on kystä kyllintinsä,
toista kystä kiehumassa".*

*Keso piiskan pivohonsa,
hutas sillä humuansa:
"Jospa tuosta tuonnemmaksi,
pääsisin vain edemmäksi,
ettei tarvis enää kuulla,
ääntä toista kummanloista".*

*Sanellut Toivo Mauriala,
muistiin kirjoitti:
Tarmo Vainiomäki*

Piirsi Veikko Salo.

*****

Kaalikonkivellä on tarinain mukaan muinaisina aikoina tuhkattu vainajia. (Kuva, Kansallismuseo)

KOIRANKALLIO

Karkun eli nykyisen Vammalan Kiuralan kylässä on seinäjyrkkä, päältä laakea Koirankallio. Se ei ole kovin korkea eikä sen vuoksi mikään erityinen näköalapaikka. Koirankallio on poikkeuksellinen ja harvinainen aivan muista syistä. Siihen liittyy esihistorialliselta ajalta - ehkäpä yli tuhannen vuoden takaa - sukupolvi sukupolvelle kertomia tarinoita. Meitä edeltäneen sukupolven edustajana Eero Yliviikari on niitä ker-tonut pojalleen Erkille.

Ennen isoajakoa Kiuralan kylän talot olivat ryhmänä Rautaveden rannalla. Näin Erkki Yliviikari kertoo. Kylältä johti tie eli tanhua Koirankallion juurelle. Siellä pidettiin koiraa, jonka virkaan kuului hälyttää haukunnallaan kyläläiset jahtiin ja suojelemaan karjojaan vainuttuaan susia tai karhuja liikkuvan lähiseuduilla. Tähän koira on ihmistä taitavampi. Eräiden tarinoiden mukaan kalliolla pidettiin jopa koiratarhaa. Sen mukaan kalliota on sanottu myös Koirakallioksi.

Koirakallio kuului tarinoiden mukaan muinaiseen merkkitulijärjestelmään. Jos vihollinen lähestyi kylää ja koira oli heidät vainunnut, sytytettiin kalliolla rovio palamaan. Tuli- ja savupatsas näkyi järven toiselle rannalle Pentin linnavuorelle. Siellä sytytettiin sitten heti rovio, joka hälytti edelleen vartiomiehet Siuron linnanvuorella jatkamaan hälytystä. Jos vaara uhkari idästä päin ja nähtiin tulimerkki Pentin linnavuorelta, jatkettiin hälytystä lännen suuntaan sytyttämällä rovio palamaan Koirankalliolla.

Näin tuli- ja savuptasaat hälyttivät nopeasti koko maakunnan puolustautumaan ja viemään lapset, naiset ja karjan piiloon rosvoilta ja vihollisilta.

Koira varmaan hälytti myös milloin rauhanomaisilla asioilla liikkuvia kaup-pamiehia oli tulossa lähivesille ja rannoille. Heitäkin saattoi tulla veneillä vesireititejä pitkin joko idästä tai lännestä.

Koirankalliolla on kaksikin merkillistä isoa, laakeata ihmisen mittaista kiveä. Niistä ylempänä olevaa ja isompaa sanotaan Kaalikonkiveksi, jonka mukaan ruumiita tuhkattiin muinaisaikoina tämän kiven päällä. Näin ehkäistiin tarttuvien tautien leviämistä.

Akateemikko Pertti Virtaranta on jo vuosia sitten haastatellut aivan Koirankallion naapurissa asunutta Kalle Laajamäkeä. Karkun murrekirjassa (SKS 1986, s. 54-55) hän kertoo: ”- Jaa nin, sorittu siinä on ja ... piti että poltettiin ruumiita, sotamiähiä, nin, jotka kaatu ni sitten ne poltettiin sen kiven kaulassa siinä alhaalla”.

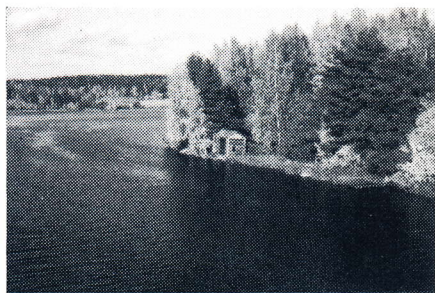
Nimi Kaalikonkivi kuullostaa polttokalmistoon liittyvänä oudolta. Onkohan se vuosisatojen tai jopa vuosituhannen kuluessa muuttunut? Olisiko mahdollisesti sanan juurena ollut kalma tai kalmisto? Perusteluna tälle voidaan esittää, Koirankalliolla on varmaankin yli 1000 vuotta vanha rautakauden ajan kalmisto. Elokuussa vuonna 1901 arkeologi H. J. Heikel löysi paikalta tästä polttokenttäkalmistosta 123 esinettä tai esinerhymää, joita säilytetään nykyisin Kansallismuseon kokoelmissa. Erikoistutkija

Tuukka Talvio Kansallismuseosta kertoi Samanidien rahan 1000-vuotisjuhlassa ja Koirankallion kaivausten 90-vuotisjuhlassa Kutalassa 25.8.-91 näistä löydöistä. Suurin osa niistä on enemmän tai vähemmän vaurioituneita metallinpalasia. Naisten koruja edustavat muutamat soljet, riipukset ja lasihelmet sekä pronsispiraalit. Miesten tavaroita ovat muutamat työkalut, vyönsoljet ja tulusrauta sekä pari vaa'an punnusta ja veneennaulat. Vainajista oli jäljellä vain palaneita luunsiruja.

Mielenkiintoisimpia ovat 90 vuotta sitten kalmistosta esiin tulleet muinaisrahat. Tuukka Talvio kertoi Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen ja Kutalan Nuorisoseuran järjestämässä juhlassa, että isokokoinen Samanidien raha ajoittuu 900-luvun viimeisiin vuosiin. Toinen samanlainen raha on löytynyt Hattulan Luurilasta. Näyttää siltä, että Koirankallion rahasta olisi leikattu pala pois. Johtuisiko se kaupankäynnin yhteydessä tapahtuneesta tinkimisestä? Rahassa on reikiä, mikä viittaa siihen, että sitä olisi käytetty myös koruna. Samanidien valtakunta sijaitsi nykyisen Afganistanin koillispuolella ja sen pääkaupunkina oli muinaisen Kiinan silkkiteiden kaupunkien kuulunut Buhara.

Toinen Koirankallion raha on anglosaksien kuninkaan Ethelred Neuvotoman (978-1016) ajalta. Tämä raha on tullut käyttöön tasan tuhannen vuotta sitten vuonna 991. Kalmistosta löytynyt früsiläisen rahan katkelma, jonka etusivulla on hallitsijan muotokuva ja takasi-

*Laelta korkealta, Pirunvuoren tään.
Mä ympärillään,
hienot maisemat nään.
Täältä viereltä vuoren,
Rautavesi aavana aukenee,
ja suvipäivän sinessä,
kauniina kauaksi sientelee.
Tuolla Kutalan, Kiuralan, Hiedanvuolteet.
Välkkyen, väreillen, virrasa solisee.
Täältä laelta vuoren, näen,
karkun kyljen saaret,
näe keitaat komeat kansallispuistoiheen.
Sekä kauniit salmien sillat,
jotka saaria näitä,
ja vastarantoja yhdistää.
Suunnalta kuloveden,
myös hienot maisemat heijastuu.*

Karkun kunnalla

*Täällä kauniilla Salonsaarella,
näen pikku-vuoren,
jatkeena tään suuren.
"Nimeltään Ellin".*

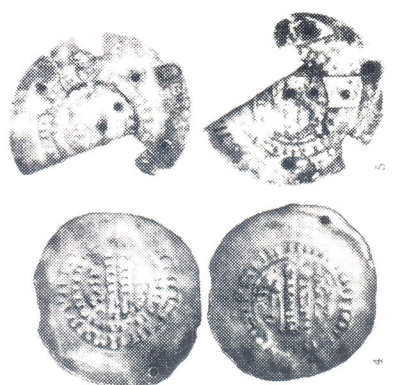
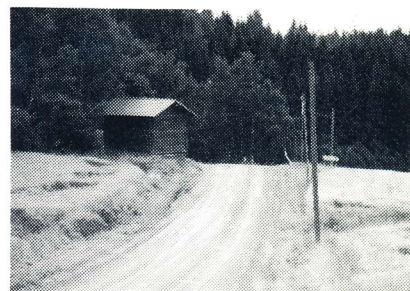
*Siinä kuuluisan hienon hotellin,
paikalla luonnonkauniilla.
Jossa paljon väkeä; matkailijaa
turistia,
käy läheltä ja kaukaa.
Täällä usein on erilaista,
palaveriä, seminaaria.
Kautta maan tää hotelli tunnetaan.
Paljon kuulee myös eri kieliä
ulkomaan.*

*Tuolla vastarannalla,
näen kivistä kirkon komean
"keskiaikaisen".
Joka "Äiti-kirkko" oli
vanhan Suur-Sastamalan,
Pyhäkkö alueen laajan,
aina rannalle meren.*

*Kylät viihtyisät näen äärellä vesien.
ja takaa vuosisatojen kuulen,
seudun yllä historian siipien
suhinaa.*

*Näkymät näe harjanteeltä tään,
jylhän vuoren, on juhlat.
Kuuluja on kunnaat Karkun.
Täällä mailla Satakunnan,
äärellä Kokemäenjoen
kauniin vesistön.*

Heikki Kulmala
Kuvat Urpo Vuorenoja

Samanidien valtakunnassa 900-luvun lopulta löytyy raha. Ylempi on Koirankallion kalmistosta, alempi, ehjä on Hattulan Luurialasta peräisin. Ovatkohan karkkulaiset olleet parempia tinkimään, kun rahasta on viilletty pala pois.

vulla nimi Brvno, on todennäköisesti vuodelta 1050. Harald Ankanan (1047-66) raha on säilynyt vain katkelmana.

Näitä rahoja on Suomesta löytynyt vain kolme. kaksi muuta Liedosta ja Kuusamosta. Koirankallion kalmiston yhtenä huomattavana löytönä pidetään hopearaha, jonka bysanttilainen keisari Konstantinos IX Monomakhos (1042-55) on lyöttänyt. Sen etusivulle on kuvattu Neitsyt Maria ja takasivulle teksti, joka suomennettuna kuuluu "Valtiatar suojele hurskasta Monomakhosta". Tämä on laatua ainoa Suomesta löydetty. Gotlannista on niitä löytynyt kahdesta paikasta, toisesta jopa 108. Niistä on tehty Suomessa ja muuallakin jäljitelmiä.

Tuhannen vuotta sitten rahoja käytettiin meillä Suomessa pääasiassa koruina. Koska Koirankallion rahalöydöistä osa on leikeltä palasiksi, viittaa tämä rahojen käyttöön myös kaupankäynnin välineinä. Kalmistosta löytyneet vaa'an punnikset todistavat samaa. Meidän esivanhempamme ovat jo tuolloin olleet markkinasuhteissa sekä lännestä että idästä saapuneiden kauppiaiden kanssa. Muistakin seutumme kalmistoista löytyneet esineet kertovat mykkää kieltään näistä ikivanhoista kauppasuhteista. Täältä lienee myyty lännen ja idän markkinoille pääasiassa erilaisia turkiksia. Sana raha on alunperin merkintä ora-

vannahkaa. Korujen lisäksi tänne on tuotu suolaa, jota pidetään tärkeimpänä muinaisajan tuontitavarana sekä kankaita - ehkäpä viinejä?

Hansakaupan ajoilta (noin 1200-luvulta noin 1400-luvulle) seudullemme on jäänyt todisteeksi nimiä ja tavaroita kaukaisten kauppamiesten satama- ja kauppapaikoista. Professori Aimo Hakkanen on selittänyt sanojen Vamma(la,skoski), Houha(järvi) ja Lieko(vesi) olevan muinaista saksalaista alkuperää. Nimet Kesti, Kauppi, Kaisti, Porvari, Parto, Kulmuntila, Meskala, Komero, Kutala, Myrrä, Urmia jne. viittaaavaan muinaisiin kauppayhteyksiin. Kylännimen Varila taustalla arvellaan (Helvi Eskola) olevan sana varg (susi), joka vihjaa varjaagien (varas? Veijo Meri) eli viikinkien aikaan. Sanojen alkuperän tutkiminen on kumminkin monia selityksiä tarjoavaa, ja tutkijoilla on niistä erilaisia teorioita.

Raha on vanha keksintö. Ensimmäiset rahat saapuivat tietokirjojen mukaan Euroopan markkinoille Vähän-Aasian Lydydiasta vuoden 670 eKr jälkeen, joten näinä aikoina voitaisiin viettää meidän maanosassamme rahan 2660-vuotisjuhlaa.

Antti Prusi

Hartolankoski

Aina silloin tällöin on paikallaan laulunvärssy Hartolasta, Tyrväänkoskesta, Kupperista ja - kylästä vanhimmaista. Liekin muistoista kaikkein parhaita täällä kuva koskista kuohuvista, myllymiehistä, mylläreistä, kivitammista, puomeista, veneistä tervatuista ja miehistä kekseineen, puunjylinöistä kuuluvista, maisemasta. Poissa ovat kiehuvain vetten loukot ja myllärit rannoiltansa sekä onkimiesten joukot. Lukuisat rengaskivet sekä kaikkientietämät paikannimet, tammenkorvat ja ikimuistoiset talojen kalakivet peittyneinä nostetun veden alle. Vain vaivoin tapaa jalka Suutarin ja Kraatarin, uimaanoppineiden käyntipaikat. Ei saatele koskien kumu enää unten maille. Vanha asuinpaikka, jossa menneisyyden vahva tuntu. Muinaishautojen, kalmiston kummut, satamäärin, siellä, täällä, usein ymmärretty väärin. Joen rantamilla unholaan monet miespolvet ovat jääneet sekä suvut. ken kertoisikaan vuosiluvut? Paljon, paljon onkin vettä virrannut tuolta Hiukkasaaren takaa ja paljon jäi myllyjen rattaisiin tuttua elämän rataa. Vuodesta toiseen suviaamuina tukkilaisten jono polkua pitkin matkalla ruuhkille Hartolan niskaan; olalla keksit, selässä reput; Korellin Manu, Rossi ja Ruusteeni, Haapasen jussi ja Lunteeni, ja ne muut. Aikojen kuluessa monenmoiset heput vonkamiehinä Kinkosten kivillä. Minä, ponttoon kylkeen keksini viskaan. Välikoskessa miehet pollariin juntaansa iskee; "heijjuu ja junttamm poo, eikä niillä tytöillä pöksyjä oo..." Tervatut kettingit helisi illoin... Tukkipirtin rannassa korttirinki. Kauan saivat juosta metsiemme puut tuosta Tyrväänkosken kautta. Eikä vieläkään mielistä jäänyt ole koskenniskalta tukkilautta. Kaukana takanapäin tukkitöiden on ankaruus sekä suviuittojen ihanuus. jällellä pala romantiikkaa ja tietynlainen sankaruus. Tukkipoikain ponttoo on jo jäänyt vedenpinnan alle, sillekin lauleskelen kuten muullekin mukavalle. Sai rintojen riemua useinkin nähdä Hiukkasaaren ranta. Oli kaunista katsella iltaisin kuinka kaartui puomien häilyvä panta kun aurinko oikein loimotteli ja vedenpinta kiils. Kyllä sen ystäväkin ymmärsi ja - lähemmäksi siirsi. Puomeilla keinuivat lokkien rivit... Kauniissa saarella, kuohujen keskellä, on löyty leikkiä kerran Siitäkin ajasta aikaa jo juossut kohta yhden elämän verran. Rannan kivillä, toisaalla, seisoi uistinmies, kädessään lippo ja onki. Mukavasti huuhteli saappaita vesi... Möyrysi koski ja virta, viuhtoi vapa... Oli arvokas hänelle tämä elämäntapa. Rannoilta virtaan oli työnnetty tokeet, koki mertojaan kylänmies. Poikaset Häkiltä särkiä onki - oli kalamiesten ensimmäiset kokeet. Vieressä jyrisivät myllyt ja laitos. Kaukana oli vielä maailmojen taitos. Veti koskien ja myllyjen nielut...

Pelätty Hartola. Aniharva uskalsi tämän laskea - saatikka sitten kalan kanssa.

Oli Soinilan kalliot kauempana, mutta sielläkin kala hyppäs. Vaan Hartolan niskoilla varmemmin kai se suurempi saalis nypäs. Ja monille tuttua tietenkä oli tuo Herneenvahan kohta; olishan se vieläkin mukavaa, jos sais ongella lohta. Toisinaan kävi taistoa talvikin tuon koskemme, Kupperin, kanssa. Tiukassa taistossa kumminkaan se ei pärjännyt montaa kertaa. Näin omalta rannalta katsottuna; ei löytynyt sille vertaa. Vaan merkittävintä kuitenkin lie Hartolan, Kupperin Myllyjen taru. Hartolankosket, Luojanluoma paikka elämisen puitteiksi. Kauneutta ja voimaa ihmisen tarpeisiin, luonnonvoimaa vesiratasten voimaa. Sähkövoimaa. Vuosisatojen taa elämisen laadulle tärkeiden Myllyjen aika voidaan ajoittaa. jo aamulla aikaisin kyläteiltä klossirattaiden kolina, talvella höyryävät hevosenselat, kertoivat varhain alkaneesta matkasta kohden myllypihoja, usein vieraista pitäjistä tullen. Päivällä Myllyjen pihossa pysähtynyt tunnelma, odotusta, viljan muuttuessa jauhoiksi. Myllärin huuto silloin tällöin vuoroaan odottaville. Hevosten nuokkuvaa seisoskelua puomiensa äärellä. Ohikiitävän veden huminaa ja loisketta. Talvisin tienoon yllä pakkashuuru, johon myllyjen ryhmä peittyi. Myllytupa, aikakautensa eräs tietojen käsittelypaikka, asiantuntevaa puhetta vuodentulosta, tarinoita elämästä. Iltaisin jälleen kovapyöräkärriä äänet ja hevosten ähellys kantautuivat pirteihin myllymiesten palaillessa asuinsijoilleen pihojen "läpi ja ikkunoiden alitse" ajaen. Kaukana on näiden asioiden alku ja aamu. Ja jos joku näistä Myllyistä vielä jäljellä ois, sen nurkista varmaan löytyä vois Kaukosen, Aspien, kenties Telenius-Antinkin jauhoinen myllärinhaamu. Elämä tää, se toki muutakin on kuin kosket, myllyt ja saari. On auringonnousua, työtä, surua, iloa, auringonlaskua. Kovin rakkaalta tuntuu kuitenkin kotirannoilla päivien kaari. Muuttuneet olot muuallakin ovat saaneet ihmiset mietteliäiksi. Onko elo ja tavoitteet, sittenkään, tehty kaikille mielekkäiksi? Niinkuin on sanottu; hetken työ tuhatvuosiin vaikuttaa. Myös Hartolankoskella pyytää uusi nuotta, aika on uus, ollut jo neljäkymmentä vuotta.

Eino Salonen

MYLLYMAA

Ainakin aivan tämän vuosisadan vaihteessa kävi tältäkin kulmakunnalta muutamia nuoria opiskelemaan Muis-tolan kansakoulussa. Matka täältä kouluun oli mahdolloman pitkä jalan kul-jettavaksi. Kaikilla tähän ei ollut mah-dollisuuksia eikä haluakaan, ja ehkä koulun opetustilatkin olivat rajalliset? Myöskin tähän saattoi monessa tapauk-sessa, ainakin täällä torppariseudulla vaikuttaa vanhempien käsitys, että siellä koulussa tehdään mukuloista herroja, jotka eivät koskaan viitsi tehdä töitä, ja koulupakkoa ei ollut.

Kuitenkin Myllymaassakin alkoi vir-itä keskustelua kansakoulun saamiseksi paikkakunnalle. Asiaa edesauttoi huomattavasti Kaukolan Vänniän talon isäntä, joka lahjoitti koululle tontin, Vaunujoen törmältä, jossa kansakoulu on tänä päivänä. Vuonna 1903 aloitettiin koulun rakennustyöt. Varsinainen rakennusurakka annettiin Kaukolan kylässä asuvalle kirvesmies Heleniukselle. Koulu valmistui vuonna 1905, ja pääsi aloittamaan se toimintansa saman vuo-den lokakuussa. Koulun ensimmäinen opettaja oli Kiikassa 11.3.1881 syntynyt, Myllymaassa 20.7.1931 kuollut Feeli Horila, joten hän teki täällä pitkän päi-vätyön. Jotta koulun opetus saatiin nopeammin normaaliin työjärjestykseen, jaettiin ensimmäisenä syksynä oppilaat, jotka kaikki olivat uusia siten, että toiset aloittivat ensimmäiseltä luokalta ja toi-set pääsivät suoraan toiselle luokalle.

Isänikin pääsi jälkimmäiseen ryhmään. En tiedä, mikä oli tämän kastijaon pe-ruste, olisikovatko vaikuttimena olleet kiertokoulussa tienatut numerot? Isäni kuului siihen ryhmään, joka sai Feeli Horilaata ensimmäisen päästötodistuk-sen, ja mm. vaimoni ja allekirjoittanut siihen porukkaan, joille hän jakoi vii-meiset keväällä v. 1931.

Koska opettajalle viran puolesta kuu-lui ulkorakennukseen tehty karja- sekä rehusuoja, piti hän paria lehmää ja he-vosta. Ainakin aamuisin, ennen koulu-työn alkua, hän itse suoritti navetassa ja tallilla aamuaskareet. Tämän karjanpi-don mahdollisti myös opettajan palkka-etuuksiin kuuluvat koulun pelot sekä hänen omistukseensa hankkima Mylly-niitun tila.

Kotioloissa hän oli vaatimaton ihmi-nen, mutta esimerkiksi myllymaalaisten pidoissa tai juhlissa, rahvaan keskuudes-sa, hän kyllä näkyi muita arvokkaampa-na persoonana. Opettajana hän oli vaa-tiva kurin ja järjestyksen mies. Puhun kokemuksesta. Vaikka olin pienenko-koinen, olin jostakin syystä sijoitettu istumaan luokan peränurkkaan. Eräänä aamuna opettaja huomasi etten ottanut riittäväällä hartaudella osaa virren vei-suuseen. Hairahdus ratkesi nopeasti. Virsikirja kourassa painelin opettajan nokan edessä olevaan pulpettiin istuma-an ja kapitaalini tuli lentopostissa peräs-sä. Kyllä siinä hymy hyytyi.

Karttakeppinsä hän teetti tai nikkaroi itse yleensä niin hauraasta puusta että niiden kesto aika jäi useimmiten kovin lyhyeksi.

Koska Kotajärvellä aloitettiin kansa-koulu vasta v. 1927 ja Vaununperällä 1931, niin sitä ennen kävivät näiden alueiden lapset koulua Myllymaassa, jo-ten oppilasmäärät olivat suuria ja luok-ka täynnä. Mielipiteitään opettaja Feeli Horila oli syvästi isänmaallinen.

Opettaja Feeli Horilan hautajaisista, ja varsinkin vainajan kuljetuksesta kir-kon ruumishuoneelle, muodostui Mylly-maassa ennennäkemättömän juhlallinen ja mieliinpainuva tapaus, jonka aikalai-set muistavat ikänsä. Silloin oli lämmin heinäkuinen päivä. Arkkua oli sijoitettu mustille, nelipyöräisille ruumisvaunuille, joita veti kaksi mustaa hevosta Rehakan Vihtori-taatan ohjastamana. Saattuessa oli mm. Tyrvään suojelusunnan m/22 sarkapukuun pukeutunut Myllymaan joukkue, joka marssi parijonossa, m/91 kiväärit hihnasta olalla, korpr. Huugo Kimpanpään johdolla.

Isänsä jälkeen valittiin Tapio Horila Myllymaan koululle väliaikaiseksi opet-tajaksi. Tapio hoiti tätä virkaa vuosina 1931-32, ja oli paikkakunnalla erittäin pidetty opettaja. Hän lähti kuitenkin jatkamaan opintojaan ja on valmistuttu-aan tehnyt elämäntyönsä Somerolla, jossa tohtorin arvoisena viettää eläke-päiviään harrastaen perinne- ja kotiseu-tututkimusta.

Aarne Mustanoja

Joulu-kuuseni

*Joulukuuseni vankka on verreltaan
se on latva suuresta puusta.
Runko paperin aineeksi saatetaan
siihen aina on käytetty kuusta.*

*Sen latvaan mä tähtösen kiinnitän
sen väreissä hopeanharmaan.
Ja menneillä muistoni siivitän
tään kansamme parissa armaan.*

*Kuusen oksille muutaman kynttilän
mä muistoissa liidellen liitän.
Niiden liekkien sitten nään sykkivän
ja hiljalleen luojaani kiitän.*

*Nämä kynttilät sarjaksi somistan
ja solmeillen oksille näille.
Ne aatoksissani omistan
veteraaneille harmaapäille.*

*Myös lottamme urheat koristeen saa.
Heille kiinnitän kultaisen nauhan.
Heitä suuresti tahdon mä arvostaa
heidän kansansa jaamme me rauhan.*

*Invalideillä ollut on raskain tie
heille kultaisen enkelin nostan.
Näin kuuseni kohta jo valmis lie
muisto päässä on jokaisen oksan.*

*Näin joulua saan käydä viettämään.
Kuten ennen jo lapsena varhain
käyn Joulun Herraa kiittämään.
Joulu eelleen on juhlista parhain.*

Onni Kallio

Nuoruudestani

Veikko Koivu.

Koulunkäyntini Tyrvään vanhimmassa v. 1873 perustetussa Kirkonkylän koulussa oli päättynyt 26.5.1934. Todistukseni oli hyvä, mutta sillä ei ollut käytännön arvoa, koska minulla ei ollut mitään mahdollisuuksia jatkaa koulunkäyntiä. Perhemme taloudellinen tila ei sallinut lisärasitteita. Jatkamisesta oli kyllä puhetta, mutta vanhemmilleni, jotka olivat kiertokouluajan ihmisiä, oli tällainen koulutusta korostava ajattelu vielä outoa. Sänsönmäessä ei koulutus vielä tuolloin saa-

nut juuri minkäänlaista arvostusta. Ainoa arvon mitta ja arvo sinänsä oli hyvin suoritettu työ, joka turvasi elämän aineellisen ylläpidon ja oli sopusoinnussa luomakunnan omien tarkoituksien kanssa. Uudet yhteiskunnalliset aatteetkaan eivät olleet vielä tuntuvammin ravistelleet tätä ahkerien ihmisten hiljaista kylää ja sen henkistä tilaa.

Kouluni päättyessä olin tietenkin tietoinen siitä, että minun tulisi nyt itse ryhtyä huolehtimaan toimeentulostani. Tiesin myös, ettei työn saanti ollut helppoa. Sänsönmäen ja sen lähiseudun ainoat työpaikat olivat kylän taloissa ja niissä oli oma vakituinen väkensä. Seurasin myös tarkkaan Tyrvään Sanomia, jos niissä olisi ollut minun ikäiselleni sopivia paikkailmoituksia. Paikkoja olikin silloin tällöin, mutta myöhästyin niitä täytettäessä, sillä matka oli pitkä ja työn kysyjä runsaasti.

Työkysymys kohdaltani oli kyllä periaatteessa ratkaistu, vaikka en liikealalta työtä saanutkaan. Käydessäni usein Nisulla tiedusteli emäntä, voisinko koulun päätyttyä tulla heille pysyvästi työhön. Minulla olisi tilaisuus opetella lypsäjäksi ja sitten myöhemmin harkita karja-alan ammattia ihan tulevaisuutta

varten. Hän oli keskustellut jo aikaisemmin asiasta vanhempieni kanssa, ja he olivat kiinnostuneita tästä mahdollisuudesta. Heidän kiinnostuksensa asiaan johtui varmaan osittain siitä, että setäni Erkki Koivu oli karjakkona Kauniaisten kartanossa. Hän oli tässä ammatissa erittäin arvostettu. Vanhempani puhuivat hänestä aina hyvin kunnioittavasti. Käydessään meillä kertoi Erkki Koivu miespuolisten karjakoitten olevan hyvin kysytyjä ja myöskin hyvin palkattuja. Minun mielipidettäni työpai- kasta tuskin kysyttiin, jos 13-vuotiaalla mitään mielipidettä olikaan. Missään tapauksessa ei minulla ollut mitään karjanhoitoa eikä lypsyä vastaan.

Muutama päivä koulun päättymisen jälkeen tuli Nisun emäntä meille katsomaan, olinko jo tehnyt ratkaisuni ja valmis lähtemään heille heti. Sovimme, että lähtisin tutustumaan niihin töihin, joista minun olisi huolehdittava. Asetuin emännän rämisevän polkupyörän pakkittelineelle, ja laskimme huimaa vauhtia Uiton ahdetta. Tuskin tajusin sillä hetkellä itsekään, että kohtaloni oli tästä lähtien kokonaan omis- sa käsissäni. Hetkessä olimme Nisulla. Tuloni oli helppo, koska tunsin talonväen hy-

vin, olivathan pojat ikäisiäni ja olimme tulleet aina hyvin toimeen keskenämme. Tunsin myös työväen, sekä miehet että naiset.

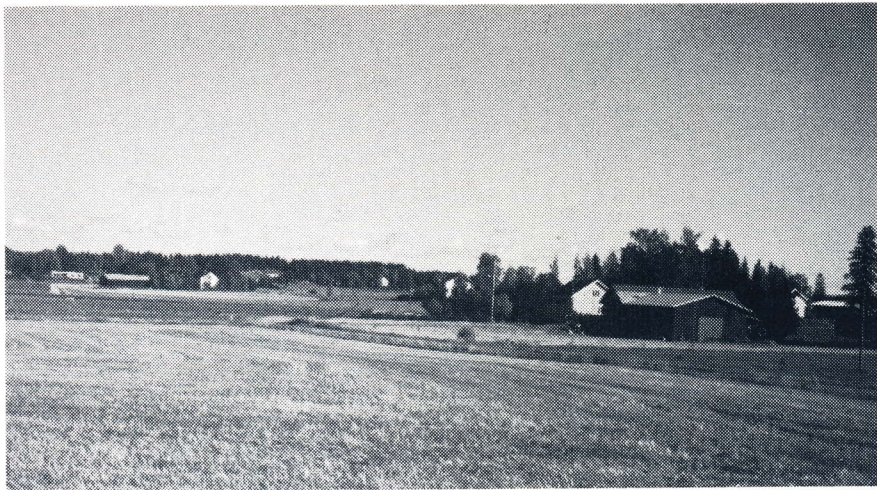
Nisun vanha päärakennus, jota ei enää ole, oli tavattoman kaunis rakennus, varmaan talonpoikauskulttuurin kauneimpia luomuksia. Rakennuksen pohjoinen pää oli pirttinä, jonka ikkunoista oli mahtava näköala yli peltojen Rautavedelle. Idän puolen ikkunoista avautui Sänsönmäen kulttuurimaisema. Kotoiset näkymät tekivät oloni levolliseksi. Sain myös kaapin omia tavaroitani varten, joiden joukossa oli kaksi kirjaa, Pariisin ja Amsterdamin olympialaiset. Pirttiin tuotiin päivittäin myös Aamulehti ja Hakkapeliitta-lehti, jotka luin hyvin tarkkaan. Palkasta en emännän kanssa sopinut mitään, mutta hänen aikaisemmista puheistaan olin saanut sen käsityksen, että siitä sovitaan myöhemmin. Kaikki talossa ottivat minut ystävällisesti vastaan. Ehkä eräät heistä kuitenkin ihmettelivät minun ennakkoluulotonta ja vähän lapsellista rohkeuttani ryhtyä lypsäjäksi.

Sopeutumisessani tähän ensimmäiseen työpaikkaani ei siis ollut mitään vaikeuksia. Työt olivat minulle tuttuja, sillä olinhan tehnyt niitä ennenkin. Samoin tunsin

Talvi on yllättänyt. Kalle Piensisuo ja Heikki Mäkelä syyskynnöllä Nisun pellolla v. 1936. Taustalla Nisun talon pääty.

Näkymä Nisulta Sänsönmäkeen.

maiseman, sen pellot ja metsät. Minulla alkoi viritä jonkinlainen varmuuden tunne siitä, että kykenisin huolehtimaan itsestäni. Jokainen aamu merkitsi tämän uuden todellisuuden vahvistumista, ja jokainen päivä opetti jotakin uutta. Lypsäminen ja muut karjanhoitoon liittyvät tehtävät, kuten navetan siivous ja lehmien harjaus, olivat minun varsinaisia töitäni. Kesällä karjan ollessa laitumella oli minulla vain lypsy aamuin, illoin. Minun tulooni asti karjasta olivat huolehtineet karjakko ja apulainen. Karjan määrän kasvaessa tarvittiin kolmas lypsäjä, ja se olin minä. Opin tuon vanhanaikaisen käsilypsyn hämmästyttävän nopeasti, jopa niin nopeasti, että työtäni valvova karjakko oli hämmästynyt taidostani antaen siitä emännälle hyvin myönteisiä viestejä. Aamuin illoin täytyivät ämpärit kuohuavalla maidolla ja minusta tuntui, että olin päässyt ammatissani hyvin alkuun. kerralla lypsin 7-8

lehmää, mitä pidettiin suurena määränä.

Työpäivän pituudenkin vuoksi oli minun pakko asua Nisulla. Päivä alkoi viideltä aamulla ja tehtäviini kuului kesällä hakea ns. lypsyhevonen ja valjastaa se. Hevonen oli vanha ja rauhallinen tuntien talon tavat ja kiinniottajansa epävarmuuden. Kun oli saamaisillani sen kiinni, otti se usein pienen pyrähdysten saaden taas etumatkaa. Tämä saattoi hevosesta olla hauskaa leikkiä, mutta pikkupojalle, jota lypsäjät odottivat, oli se totinen paikka.

Vaikka työ oli näin keskeinen osa elämässäni, oli harrastuksille oma sijansa. Kävin jatkuvasti Jaatsilla kirjastossa, vaikka sitä varten piti saada työstäni vapaata, mutta olinhan ollut kirjaston asiakkaana 10-vuotiaasta lähtien. Eniten meitä Ketolankylän nuoria yhdistivät erilaiset urheilukisailut. Ei ollut sellaista kesäsunnuntaita, ettei Ylisen tanhualla tai Pappilan pihassa ollut jonkinlainen moniot-

telu käynnissä. Olimme kaikki innostuneita, mutta Lehtimäen veljekset, Mauno ja Tuomo, veivät useimmat voitot. Serkkuni Toivo Koivu, joka oli taitava seppä, oli valmistanut meille kuulan, kiekon ja keihään. Näiden suorituspaikeksi oli Narvantie. Liikenne ei meitä häirinyt, sillä lähes ainoa ohiajava auto oli Vilho Haunian. Hän meni joka sunnuntai Pappilaan pitämään pyhäkoulu. Jos joukon pienimmällä oli hyvää tuuria, saattoivat he päästä Haunia isännän kyytiin.

Urheilun huippuhetken koin käydessäni Toivo Koivun kanssa Punkalaitumella katsomassa Paavo Nurmen juoksua v. 1934. Tällöin Nurmi juoksi viimeisiä amatöörijuoksujaan. Hän hävisi 10-miehelle joukkueelle 3.00 metrillä. Teimme tuon matkan samalla polkypyörällä, mutta elämys korvasi kaikki vaiat.

Minulla oli kaksi vanhempaa veljeä, Arvo ja Heikki, jotka olivat työssä kylän ta-

loissa ja tekivät muitakin satunnaisia töitä. 1930-luvun puolivälissä, kun pahimmat pula- ja työttömyysvuodet olivat jo takanpäin, pääsi Heikki Sarmaljoelle Urho Niemisen huonekalutehtaan puusepän oppiin. Tällainen työpaikka, johon liittyi ammatin hankinnan mahdollisuus, oli siinä vaiheessa paikkakunnalla hyvin harvinaisen ja arvokas. Hyvän opin Heikki saikin, eikä hän sen jälkeen koskaan ollut ilman työtä. Varsinaisen elämäntyönsä hän suoritti Helsingissä Poikien Ammattikoulun työnopettajana.

Vanhin veljeni harrasti ajan hengen mukaisesti kirjoituskoulua ja kehotti minua opiskelemaan. Häntä kiinnosti erityisesti yhteiskunnalliset kysymykset ja jo tässä vaiheessa nämä kysymykset tavoittivat minutkin, ja selvisi myös, että asioihin ja niiden kulkuun voidaan vaikuttaa vain tietoa lisäämällä. Tämä Stormin työväenyhdistyksen piirissä suoritettu opintotyö oli hyvin suosittua. Leiniälässä oli myös Lukutupa, johon tulevia lehtiä sai kuka tahansa käydä lukemassa. Lukutuvassa toimi myös kirjasto, jossa oli n. 100 teosta. Kuka lieneekin kirjat lukutupaan hankkinut, ei tasossa ollut moittimista. Mainittakoon vain Johannes Linnankoski, Arvid Järnefelt, Upton Sinclair ja Jack London. Kun Stormiin 1930-luvulla perustettiin kunnan sivukirjasto, loppui Lukutuvan toiminta vähitellen. Mutta siinä ajassa ja siinä kylässä oli se omalla vähäisellä osuudellaan viritänyt ihmisten henkisiä tarpeita ja avannut uusia näköaloja.

Veikko Koivu

Lauttanäky

Valma Lakkinen

*Puhuitko sinä lautturista?
Minäkin kuulen jo ääniä sen
ja kuuluu laulua sellaisen,
jota kuulee joskus ihminen.*

*"Oi katso mikä aamu
jo säteet heijastaa -"
ja taivahasta vastaa
sen sointu hiljainen.*

*Laps maan saa pian rientää
pois maasta murheitten.
Taivaasta käy jo vastaan
parvi enkelten.*

*Siellä se lautta saapuu.
Näen kaukana tulon sen.
Kohti minua hiljaa lipuu
sen kokka valkoinen.*

*On niin tyyntä tuolla
rannan tuolla puolla
ja kirkkaus valaisee
maata avaraa.*

*Näinkö jättää saan
tään kiusausten maan?*

*Ei pelkoa - ei.
Onhan ruorissa Hän
joka meille antoi
toivon ja elämän.*

Tuomisto

Kun Tuomisto ensi kerran esiintyy vanhimmissa maakirjoissa eli 1540 oli sen nimi Ruskiapää, mikä nimi pysyi talolla 1700-luvun alkupuolelle saakka, josta alkaen se muuttui Ruskeapääksi. Tällaisena se pysyy vuosisadan loppupuolelle saakka eli niin kauan kun talo on talonpoikaisten viljelijöiden hallussa. Alempana mainittujen Lund-suvun jäsenten aikana esiintyy asiakirjoissa nimi "Tuomisto eli Ruskeapää", kunnes sitten jälkimmäinen nimi putoaa pois niin että esim. 1820-luvulta saakka tunnetaan talo vain Tuomisto nimellä.

Aina 1700-luvun loppupuolelle kuului Tuomisto talonpoikaisille viljelijöille, mutta v. 1789 tulee sen omistajaksi Henkirakuunarykmentin kornetti Gustaf Adolf Lund, joka oli syntynyt Kosken kartanossa vänrikki Cristen Johan L. ja hänen toisen vaimonsa Elisabeth Revolin'in poikana. Naimisissa oli hän vapaaherratar Margareta Juliana Mellin'in kanssa, joka oli syntynyt Sääksmäellä Jutikkalan kartanossa, vapaaherra Johan Gustaf Mellin'in ja Charlotta Juliana Klick'in tyttärenä.

Rouva Margareta Lund kuoli 10.10.1826 Sääksm., mutta kun hänen miehensä, ennen mainittu kornetti Gustaf Adolf Lund oli kuollut jo 14.11.1790 sotapalveluksessa ollessaan, siirtyi talo nyt hänen perillisilleen ja näitten kesken tapahtuneitten sopimusten jälkeen kornetti Lund'in veljelle. Henkirakuunarykmentin kapteenille ja pataljoonan adjutantille Aleksander Magnus L., joka myös oli syntynyt Koskella. Hänen vaimonsa oli Ingrid Katarina Kriander ja olivat tämän vanhemmat Karkun pit. apul. pastori Barthold K. ja Kristina Astrenius.

Tuomisto oli kapteeni A. M. Lund'illa v. 1791-1796. Hänen aikanaan siirrettiin talo pois kylän vanhalta tonttialueelta

nykyisen asemalle johtavan tienristeyksen seudulta.

Kapteeni L. jälkeen joutui talo v. 1797 hänen langolleen Henrik Backman'ille, joka oli naimisissa Birgitta Sofia Lund'in kanssa. Tällä tavalla joutuivat kolme tähän aateliseen Lund-sukuun kuuluvaa sisarusta olemaan Ruskeapään omistajina.

Talon seuraava omistaja oli rovastin leski Hebla Sofia Mollin. Pyhäjoen kirkkoherra, rov. ja tohtori Johannes Westzynthius'en tytär, joka aikaisemmin oli ollut naimisissa varatuomari Johan Arenius'en kanssa sekä myöhemmin n. 1795-1806 Karkun kirkkoherrana toiminut rovasti Joseph Mollin'in kanssa. Rovasti M. muutti täältä Loimaalle, jossa kuoli 28.4.1810.

Leskeksi jouduttuaan palasi rouva M. myöhemmin Karkkuun ja osti Tuomiston. Vuosina 1823-45 oli talo hänellä sekä hänen kuolemansa jälkeen - 28.3.1845 - hänen tyttärillään vuoteen 1852. Yksi näistä tyttäristä joutui avioliittoon Karkun kirkkoherra Johan Henrik Nordlund'in kanssa, tämän toisessa avioliitossa.

Maaliskuun 23 p:nä 1832 myytiin Tuomisto vapaaehtoisella huutokaupalla ja osti sen silloin varatuomari ja ritari, ylisen Satakunnan alisen kihlakunnan kruununvouti, Johan Fredrik Lagerblad. Näin joutui talo tälle, Ruotsista Suomeen v. 1782 siirtyneelle, laajalle sivistyssuvulle. Kruununvouti L. rouva oli Johanna Catarina Trapt, vaakamestari Johan Cristian T. ja Elsa Johanna Wångberg'in tytär.

Kohta talon isännäksi tultuaan ryhtyi kruununvouti L. rakentamaan talon uudelle paikalle, eli nykyiselle tontille. Silloin kulki maantie suuressa kaaressa nykyisen tonttialueen kautta, mutta kruununvouti L. sai kuvernöörin päätöksellä

oikeuden siirtää maantie sen vanhalta paikalta "12 syltä edemmäksi", eli sen nykyiselle paikalle.

Talo rakennettiin nyt kokonaan uudestaan. Hänen rakentamansa on talon nykyinen, erittäin kaunis ja arvokas, uusklassillinen nk. herraskartanotyylin mukainen päärakennus, joka kiistämättä on seudun rakennustaiteellisesti arvokkain maatila-rakennus. Erikoisella tunnustuksella on myös todettava, että talon myöhemmät omistajat ovat säilyttäneet sen ulkomuodon sellaisenaan ja että tällä tavalla on saatu säilymään oman aikakautensa arvokas rakennustaiteellinen muistomerkki seudulla.

Tämä suuri ja komea päärakennus oli tietysti tarkoitettu isäntäväen, herrävien asunnoksi.

Palataksemme vielä kruununvouti L., on mainittava että hänen isännyytensä Tuomistolla ei tullut kovinkaan pitkäikäiseksi. 1860-luvun katovuosien purituksessa joutui hän, kuten moni muukin karkkulainen maanviljelijä taloudellisiin vaikeuksiin, sillä seurauksella, että hänen talonsa, Tuomisto, myytiin pakko-huutokaupalla 5.5.1868. Sen osti silloin hänen takausmiehensä, everstiluutnantti Karimir von Kuorring ja Kuljun kartanon omistaja, tuomikunnan tuomari, vapaaherra Carl Reinhold Mellin. Huutokaupassa nousi talon hinta 7.100,-. Kun kruununvouti L. sen v. 1852 osti, oli siinä peltoa 8,8 ha skeä lisäksi niittyä. Karjaa elätettiin talossa: 10 lehmää, 4 hevosta ja 15 lammasta. Kokonaispinta-ala oli 113 ha. Edellä mainituilla takausmiehillä oli talo 3.1.1871 saakka, jolloin sen 9.500,- hinnasta osti Kalle Kustaa Karva, joka on nykyisen suvun kantaisä. Karvan suku on taas haarautuma vanhasta Hiedan suvusta, Karkun laajimmasta talonpoikaissuvusta.

W. S.

Hannes Mäkinieniemi

Kotajärven maassa, Ritalan kylän Mäkinieniemen tilalla, viettää vanhuuden päiviään yksin elellen, entinen maanviljelijä, urheilija ja haitarinsoitaja Hannes Mäkinieniemi. Hän on syntynyt Kiikan Ritalan Lanteen torpassa 26 elokuuta 1899. Äiti, Miina oli kotoisin Myllymaan Kyttälästä ja isä, Iisakki oli Lanteen poika.

Isä lähti Amerikkaan

Hanneksen ollessa 5 vuotias, lähti Iisakki Amerikkaan, jättäen rähjäisen metsäkulman torpan taksvärkkeineen ja muine töineen äidin ja 12 lapsen huoleksi. Oltuaan Amerikoissa 2½ vuotta palasi hän kotiin. Häntä ei kuitenkaan koti eikä kotimaan olot kauan miellyttäneet, vaan palasi jonkun ajan kuluttua takaisin lännelle. Perhekin lisääntyi kaksosilla.

Taksvärkki kantatilalle ja elannon hankkiminen torpan pienistä peltotilkuista oli työn ja tuskan takana. Sitä mukaa kun kynnelle kykenivät, lähtivät sisaret taloihin lapsen piioiksi, jonka vakkansin Hanneskin sai kotoa ja oli kesät metsässä karjaa paimentamassa. Äiti Miina oli nopsakinttuinen kävelijä. Lähti kerrankin aamulla Vammalaan (kirkonkylään), palasi Kaukolan kylän kautta takaisin ja ryypettyään kupin kahveeta, lähti käymään vielä Kiikoisissa, joten kävelymatkaa tuli sen päivän osalle noin 80 km. Sen lisäksi oli tehtävä vielä karjanhoito ja huushollityöt päälle.

Iisakki palaili Amerikoista, mutta tölin taloudellinen asema ei siitä kohentunut, hän kuoli melkein kohta verenmyrkytykseen.

Lapsena taksvärkkityössä

Kymmenen vanhana Hannes teki torpassa kaikki hevostyöt, ajoi metsästä polttopuut, navetasta pellolle lannat ja muokkasi keväällä kylväpellot sekä kaivoi peltomaisioiden ojia vanhanajan isolla lapiolla. Rippikouluikäisenä hän kävi jo Ritalassa tekemässä kotitorpan taksvärkkiä. Talossa taksvärkkärien ruokailu tapahtui siten, että perunasopat, talkkunat ja puurot syötiin puulusikalla pistellen niin kaukaa kun yletty yhteisestä kivivadista, lusikka piti nuolla puhtaaksi. Kun velipoika lunasti Lanteen torpan itsenäiseksi, asui Hannes syytinkimuoriksi jääneen äitinsä kanssa vielä jonkun aikaa torpassa, käyden metsätöissä.

Puolustusvoimien hiihtomestaruus

Varusmiespalveluksensa hän suoritti v.v. 1919-1921 Haminassa Uudenmaan rykmentissä, jossa sen ajan tavan mukaan noudatettiin "Preussialaista" kuriä. Palvelusaika oli 18 kuukautta, päiväraha oli sotamiehellä 1 mk. Korpraaliksi nimitettynä Hanneskin sai 1 mk 10 penniä. Hannes komennettiin Helsinkiin, puolustusvoimien hiihtokilpailuihin, jossa selvisi voittajana. Palkintona ruhtinaallinen 75 mk.

Soittaja yli 50 häissä

Hänellä on myös pitkälti musikaalisia taipumuksia, joita aikoinaan kehittänyt kuuluisan kiikoislaisen kansansoitajan Abin Koivuniemen yksityisoppilana haitarin soitossa. Ainakin 50 häät tuli soitettua, sekä lukematon määrä luvallisia ja luvattomia tansseja kuin myös talkootansseja. Vanha hokema kuului, soita pelimanni, viinaa ollaan hakemassa. Soittaessaan tähän ryyppytouhuun Hannes ei koskaan sanonut sortuneensa.

Hannes uudisraivaajana

Avioiduttuaan Lähdeniemen tyttären Hildan kanssa, jaettiin Lähdeniemen tila kahtia, jolloin nuorikko sai osansa pelkkänä maana ja näin he joutuivat rakentamaan kylmälle tilalle kaikki tarvittavat rakennukset. Uusien omistajien, niinkuin tilankin nimi muutettiin Mäkiniemeksi. Koska uusi tila oli peltoalaltaan vähäinen, kuokki Hannes suosta muutaman hehtaarin uudismaata. Uudisraivaaja niinkuin rakentajakin tarvitsivat rahaa, jota pieneltä tilalta kertyi vähän vaikka karjaakin pidettiin, ajoi Hannes monet talvet rahtia, tukkia, propsia tai halkoja.

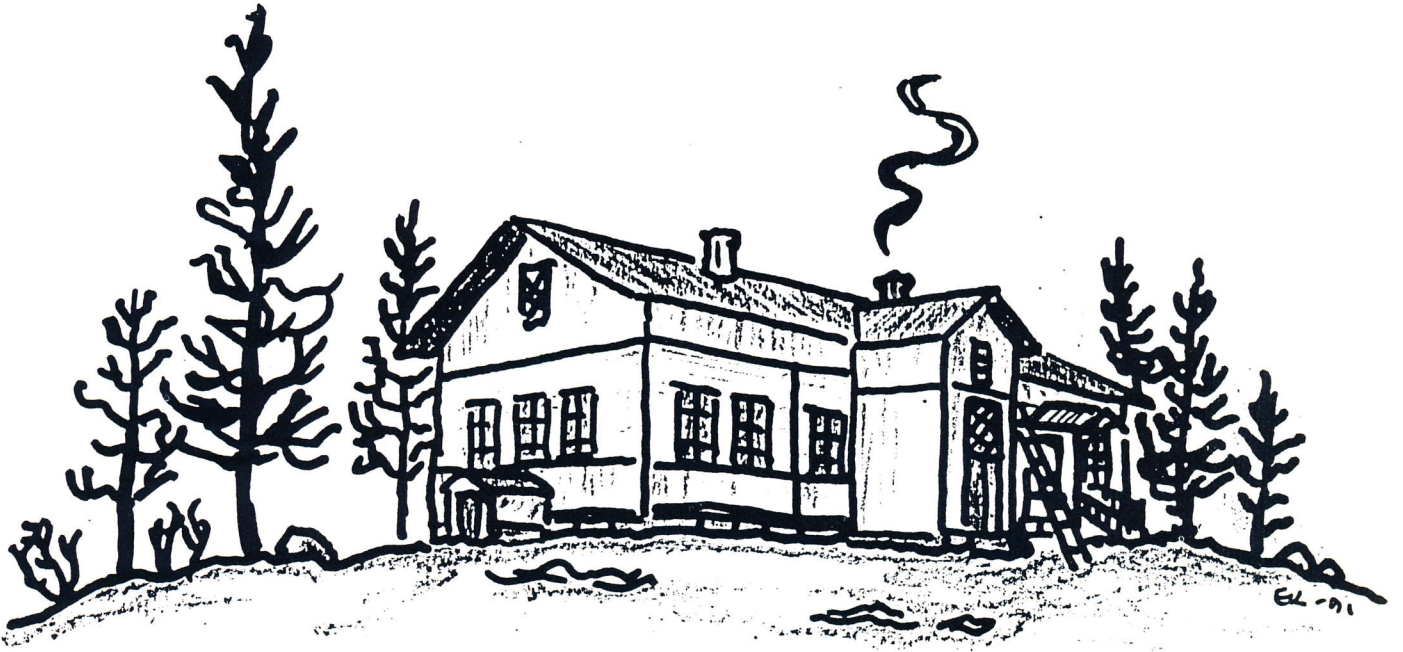
Urheilukärpänen puri

Kun Myllymaahan ja myöhemmin Kotajärvelle saatiin urheilukentät, puri Hannestakin urheilukärpänen, vaikka ikää olikin jo kolmisenkymmentä vuotta. Hänen päälajinsa olivat kolmiottelu, 1500 ja 3000 m:n juoksut. Nämä matkat olivat hänen leipälajinsa, joista hän Tyrvässä ja ympäristöpitäjissä juostaista kilpailuista hävisi vain kaksi kertaa. Hannes edusti aktiiviaikanaan Myllymaan Lähtöä, Tyrvään VPK:ta, Tyrvään Suojeluskuntaa ja Tyrvään Voimaa. Voitti kelloseppä Eelis Lehtisen Tyrvään VPK:lle, ikämiesten kolmiotteluun lahjoittaman kiertopalkinnon, komeen pokaalin, omakseen, jota hän vieläkin vissillä ylpeydellä näyttää.

Hannes otti osaa talvisodan taisteluihin Kollaalla. Jatkosotaan 15 div. joukkue ajoneuvon ajajana. Pääsi Hiitolassa maatalouslomalle, jonka jälkeen Aunukseen kenr. Talvelan jv osastoon, kotiutettiin ikänsä perusteella keväällä v. 1942. Haavoittui talvisodassa Kollaalla oikeaan jalkaan 2 päivää ennen rauhan tuloa. Hannes on elettyyn elämäänsä tyytyväinen, paitsi ettei voinut aloittaa urheilua kymmenen vuotta nuorempana puuttellisten olosuhteiden takia. Liikkuminen on vaikeutunut ja tästä johtuen yksinäisyys on alkanut vaivata, vaikka tytär käy aika usein tapaamassa ja kodinhoitajakin piipahtaa kerran viikossa.

Aarne Mustanoja

Toivolan kansakoulu 1892.

Opin sauna autuas aina

Sivistyksen tilasta

Kankeus, hiljaisuus ja tyytyväisyys ovat havaittavat Tyrvääläisten luonnossa ja mielenlaadussa. Työnteossa ollaan jotensakin taitavia ja ahkeroina. Hengen elämä ja valo on vielä heikko täällä, mutta kuitenkin edistymään päin.

Kirjanlukemisen taito on avullinen ja paraikaa paranemaan päin. Tyttöin puoli voittaa aina poikain puolen taidossa. Kirjoitustaito ei ole vielä isossa mitassa ja laskutaitoa ei ole yhteinen kansa vielä saanut maistoakkaan. Näin kirjoitti kirkkoherra Antero Warelius vuonna 1853.

Kirkonkylän koulu

Vuonna 1866 annettiin asetus kansakouluista. Se ei tehnyt koulujen perustamista pakolliseksi, mutta helpotti sitä. Opettajan palkkaukseen luvattiin valtiopuoli. Kolme vuotta myöhemmin alettiin eräiden säätyläisten toimesta puuhata pitäjään kansakoulua. Syntyi koulupuolue ja säästävääisyyspuolue, jotka kävivät kovaa taistelua kouluasiassa. Tarvittiin kuvernööri Creutzin apua, ennen kuin koululle saatiin johtokunta. Koulu rakennettiin Hopun rauhollin maille ja aloitti syksyllä 1873 61 oppilaalla. Näistäkin oppilaista vain muutama jaksoi käydä vaaditut neljä vuotta koulua ja sai näin "Kirkonkylän Ylhäisemmän Kansakoulun" päästötodistuksen.

Uusia kouluja

Vuonna 1889 tuli kansakoulujohtokunnan puheenjohtajaksi kirkkoherra Johannes Bäck, joka ajoi ensi töikseen

Sigrid Sandman, Toivolan koulun opettajatar 1892-1910.

läpi peräti kahden koulun perustamisen. Toisena Tyrväässä sai oman koulun Torminkylä eli Stormi vuonna 1892 ja kolmantena Sammaljoki vuonna 1893. Muistola aloitti 1895 ja Illo 1902. Kouluille annettiin kauniita ja ihanteellisia nimiä. Stormin koulu oli Toivola, Sammaljoki Valola, Illo Onnela ja Tyrväänkylä Rauhalala.

Muistolan koulu sai nimensä poikkeavasti keisari Nikolai II hallitsijanvaikutukseen ja Suomen perustuslain vahvistamisen muistoksi.

Kiusalan koulu

Olipa Tyrväässä yhden lukuvuoden ajan yksityinen kansakoulu, jota kutsuttiin kansan keskuudessa Kiusalan kouluksi. Koulu lienee perustettu vastalauseeksi Kirkonkylän koulun johtajaopettajan ankarien opetusmenetelmien vuoksi. Koulun opettajina toimivat johtokunnan puheenjohtajan tytär ja poika, johtajana eron saanut opettaja.

Stormin koulu 100 vuotta

Syksyllä 1992 Stormin koulu täyttää sata vuotta. Koululla oli nimenä ensin Torminkylän, sitten Toivolan ja v. 1925 lähtien Stormin Kansakoulu. Nykyisin käytetään yleisesti nimeä Stormin Koulu. Ensimmäisenä opettajana toimi opettajatar, neiti Sigrid Sandman, joka sai heti ensimmäisenä syksynä 50 oppilasta, joten apuopettajan palkkaaminen tuli ajankohtaiseksi seuraavana syksynä, kun kouluun rynnisti 67 opinhaluista tyttöä ja poikaa.

18 työvuoden jälkeen Sigrid Sandman erosi ja kouluun valittiin ensimmäinen miesopettaja Kalle Hella, joka myöhemmin kaatui talvisodassa. Pisimpään ovat Stormin koulussa palvelleet seuraavat opettajat:

Sylvia Hanhinen 39 v

Esko Kairavirta 34 v

Martta Hella 32 v

Oppilaita on koulussa ollut noin 2200.

Koulun tilat ovat sadan vuoden aikana kokeneet monia muutoksia. Toivolan koulussa oli 1892 yksi luokkahuone,

Stormin kansakoulu 1959. Opettajat Aili Hannula, Sylvia Hanhinen, Erkki Kärki ja Esko Kairavirta. (Vas. op. Kairavirran tunnettu Chevrolet Six Roadster de Luxe 1933.)

veistosali ja opettajan asunto, joten koulu kävi ahtaaksi heti ensimmäisenä vuonna. Koulu- ja asuntotiloja jouduttiin vuokraamaan pitkin kylää milloin nahkuri Tammisselta, milloin nahkuri Nordlingiltä, Ikolan talosta tai Nikkilän talosta. Lisätiloja koululle saatiin vuosina 1904, 1928 ja lopulta vuonna 1955 saatiin koulun nykyiset tilat käyttöön.

Koulun elämää

Opetus oli ankaraa. Ulkoluku oli kuniassa. Oppilaita ojennettiin osin ruumiillisilla tai häpeärangaistuksilla. Normaalarangaistuksia olivat sentään aresti, seisottaminen ja luokasta poistaminen.

Luunapit, tukkapölly ja nurkassa seisottaminen tulivat usein poikaviikareitten kohtaloksi.

Musiikillisesta tai urheilullisesta osamattomuudesta saattoi joutua tai päästä vaikkapa kiven vääntöön koulun puutarhaan. Johtajaopettaja Kalle Hella oli innokas musiikin ja liikunnan herrastaja. Koulun opetussoittimena oli muutenkin kansan suosiossa ollut mandoliini, toimipa kylällä pieni jousiorkesterikin.

Liikuntapuolella on suosittu hiihtoa, yleisurheilua ja pesäpalloa. Kilpahiihdot pidettiin Evon lahdella jäällä. Pesäpallossa käytiin hurjia taisteluita muiden koulujen kanssa. Kiertopalkintona oli vannesaha tai sorvi, jonka voittajakoulu

sitten kuljetti hevospelillä vaikkapa Kotajärveltä Storminkylään. Ja jälkipeli oli kovaa. Johtokuntien pöytäkirjoista löytyy ankaria pykäläitä siitä, kuinka on tuomittu jokin ottelu tai käytetty yli-ikäisiä pelaajia.

Koulun lisäksi paikkakunnan elämään vaikuttivat näinä aikoina voimakkaasti nuorisoseura, lainakirjasto, suojeluskunta, evankelinen liike ja työväenyhdistys.

Nykyinen Stormin koulu on tunnettu kulttuuriharrastuksestaan ja kodin ja koulun yhteistyöstä.

Esko Kairavirta

Tule Joulu

Aili Uotila

Tule joulu ja lämmitä mielet
anna hyvälle kirvota kielet
saavu joulu ylitse metsän ja maan
sydänääniä hiljaa kuulemaan...
Kun on joulu ja kynttilät loistaa
riemuun yhtyy taivas ja maa...

Joulun maisema kaunis valkoinen
on harsoa uusien lumien
puiden ja pensaiden oksat saa
kauniisti näkymää koristaa
värit vihreä ja valkoinen
on värejä etsijän sydämen...

Hyvin kaunis on joulun maisema
pysähdyttääpi matkan tekoa
yhä uusi on joulun sanoma
se tarjoaa iloista toivoa.
Uusi joulu läheinen jokaiselle
- unohdetullekin matkaajalle...

Rakkaista muistoista
parhaatkin maatu
aika kuluu jo kellotkin kaikuu
kun uutta joulua juhliitaan
ja ylhäältä tietämme ohjataan.
- Jää muistojen kynttilät valaisemaan
ja joulukirkon kellot kutsumaan...

Sammalajokilaisia kummitusjuttuja

Tarut koonnut opettaja Ahti Manner (myöh. Virkkala)
Kertojat Ulla Sandroosh synt. 1826
Juho Kuusinen synt. 1850 ym.

Mustanmetsän "Röppä"

Mustanmetsän röppä eli piru mellasteli aikanaan samannimisessä talossa, jonka nimi nykyään on Mustanoja. Talossa hallitsi silloin eri suku kuin nykyään. Silloista Mustanmetsän sukua oli sittemmin Perttulin talossa ja on sitä nykyisinkin paikkakunnalla, vanhin elossa oleva on Sassin mamma, joka on Mustasaijn tytär (kuoli 1919).

Röpän ilmaantuminen

Erään kertomuksen mukaan tuli röppä Mustaan metsään Tullun kartanosta Karkusta. Se oli siellä ottanut hevosityydyin. Oli kelirikon aika kun saavuttiin Mustanmetsän kohdalle, eivätkä parihevosekset jaksaneet enää vetää. Silloin kiukustunut kyytimies kääntyi "herran" puoleen ja kirotta päiskäytti ja sanoi: "Passais sitä herran nousta kävelemään tämmötisä p. pahoissa paikoissa". Röppä poistui ja nyt Mustanmetsän asujaksi tuli.

Eräs toinen kertomus mainitsee, ettei pirttu tullut kutsu-mattomana vierana. Varallisuutta hankkiessaan oli M. isäntä sen kutsunut erään noidan välityksellä.

Tämä noita asui Ruovedellä, jossa isäntänä hallitsi Muttilan taloa. Sammalajokilaisetkin olivat siellä toisinaan käyneet saadakseen varastetuja esineitä takaisin (parantajana oli Muttilan isäntä toiminut). Tämä noita puheli öiseen aikaan hornanhenkien kanssa ja antoi sitten yöllä myöskin pyydytyt tiedot. Kirkkoihinkin oli Muttilalla vapaa pääsy öiseen aikaan. Itsestään ovet hänelle aukenivat ja kirkossa hänelle myöskin puhuttiin asiat. Rikkautta röppä Mustaanmetsään kokosikin. Rahaa Venäjän rahassa tiedettiin isännällä olleen. Olipa nähtykin hänen antaneen hopeaa (40 ruplaa) Tanhuanpäälle, sekä jättäneen sitä runsaammin perillisilleen Perttulin taloon, jossa

Mustas-äijä eleli loppu ikänsä. Luonteeltaan Mustanmetsän isäntä oli rauhallinen. Ei hän juonut, oli sovinnossa naapurien kanssa. Ahneus oli hänen pahin vikansa. Piti nuhdesaarnoja nautinnon himosta ja tuhlaavuudesta. Kysyttäessä hän ei koskaan kieltänyt röpän asumista talossaan.

Röpän töitä

Pannukakun paistaminen.

Kun suutari Lingren oli työssänsä talossa ja kun isännän kanssa tuli puhe röpästä, niin isäntä vakuutti sen olevan töitään toimittelevan. Kehoitettiin hän suutaria pitämään silmälläkin että mitäpä lienee nytkin toimittelemassa? Pakarissapa tuntui hääräilevän. Suutari meni katsomaan. Tulen oli röppä uuniin tehnyt. Suutari siitä isännälle kertomaan. Kuluu vähän aikaa, uuni valmistuu, jälleen rientää suutari katsomaan ja uunissa on iso pannukakku paistumassa. Suutari palaa työhönsä, mutta menee taas isännän kehoituksesta katsomaan. Iso pannukakku on pöydälle tuotu, mutta yksi neljäsosa on pois leikattu. Silloin isäntä sanoi katsoppas kaappiin on sinne leikannut sinua varten. Suutari alkoi syömään ja sanoi että hyvää on. Vakuuttamalla vakuuttaa suutari Lindgren tämän röpän työksi, sillä kukaan muu ei ollut pakarissa käynyt.

Röpän morsian

Röppä piti morsiamenaan Mustanmetsän Anna tyttäretä. Tämä tapasi unissaan puhua röpälle, jonka puhetta eivät muut ymmärtäneet, se kun oli sellaista "tihinää tuhinaa". Kerran taas Annan puheissa unissaan röpälle, tyrkkäsi suutari Annaa kylkeen ja sanoi "Mitäs siinä sille puhua höpellä?". Anna havahtui ja tyrkkäsi suutarin kasvovoihin ja silloin kuului ääni kuin nuijan isku.

Anna meni sittemmin naimisiin Antti Tanhuanpään

kanssa, josta avioliitosta syntyi Ville Tanhuanpää. Mutta kerran Antin palatessa Porin matkalta tuli Röppä karhuna hänätä vastaan eräässä ahteessa Tyrvään Nänätlän kylässä ja tappoi Antin siinä. Anna meni toisiin naimisiin Juho Rautaniemen kanssa, josta avioliitosta oli syntynyt Taavetti Perttula. Taavetille kerrotaan tulleen perintönä "hopeita" hatullinen, toisen kertomuksen mukaan koko reliikko.

Röppä lankkusahurina ja ajurina

Mustanmetsän isäntä saihaili käsinvedettävällä sahalalla lankkua. Ihmiset ihmettelämään, miksei hänellä ollut toveria, siis alisahuria. Ja jo arvattiin, että Röppä oli siinä leikissä mukana. Kun sitten katsookin kellonlasin lävitse, niin jopa näkeekin että röppä se karhun muodossa sahaa alapäästä vetelee. Myöskin lankun ajossa oli röppä mukana. Näennäisesti isäntä yksin ajeli kahdella hevosella, mutta pimeän tullen nähtiin jonkilainen olio jälkimmäisen lankkukuorman nokalla. Kun isännältä kysyttiin kuinka hän yksin tulee toimeen kahden hevosen kanssa, sanoi hän hevosten varsasta saakka olleen yhdessä ja tottuneen seuraamaan toisiaan.

Röppää katsomassa

Kerran lähtivät suutari Varén ja Varilan sepät Illost, vartavasten röppää katsomaan tai kuulemaan. Ajelivat hevosella kangasta pitkin Sammaljoelle, niin kohtasivat he Matinsuon pehkutehtaan paikkeilla pienen punakolttisen lapsen, joka istuskehti tien ohessa. "Kuka hullu noin on jättänyt pienen lapsensa" kysyi Matti. "Otetaan se rattaille ja viedään ihmisten ilmoille ehdotteli Varila. Lähemmäksi päästyä alkaa lapsi juosta hevosen edellä taakseen vilkuillen. Matti kiristää ohjia ja hevonen paran-

taa vauhtiaan, mutta lapsi pysyy vaan edellä.

Matti alkoi kiroamaankin, että mikä p:le sinä oikein olet, päästiin Murtoonmaan tienhaaraan niin lapsi katosi yhdellä harppauksella komeaan mäntyyn. Puussa ei mitään merkillistä nähty mutta harakka nauroi sen latvassa. Miesten saapuessa Mustanmetsän pihaan isäntä oli juuri metsään lähdyssä, mutta istui kuitenkin vieraita puhuttelemaan ja laski kintaansa penkille. Vieraat selittämään, että tulimme nyt sitä teidän röppää katsomaan. Kyllä te sen töitä pian näette, jopa se ehti tuosta minun kintaanikin siepata vastasi isäntä, ja todellakin isännän kintaat olivat kadonneet. Vieraille tarjottiin sitten kahvia jolloinkaan he laskivat lakkinsa penkille. Mutta eipäs aikaakaan kun toinen lakeista hävisi... Lähdyksen edellä sitä etsittiin, kunnes se löytyi viimein pihamaalta kuraan sotkettuna ja taas harakka nauroi Mustanmetsän navetan katolla.

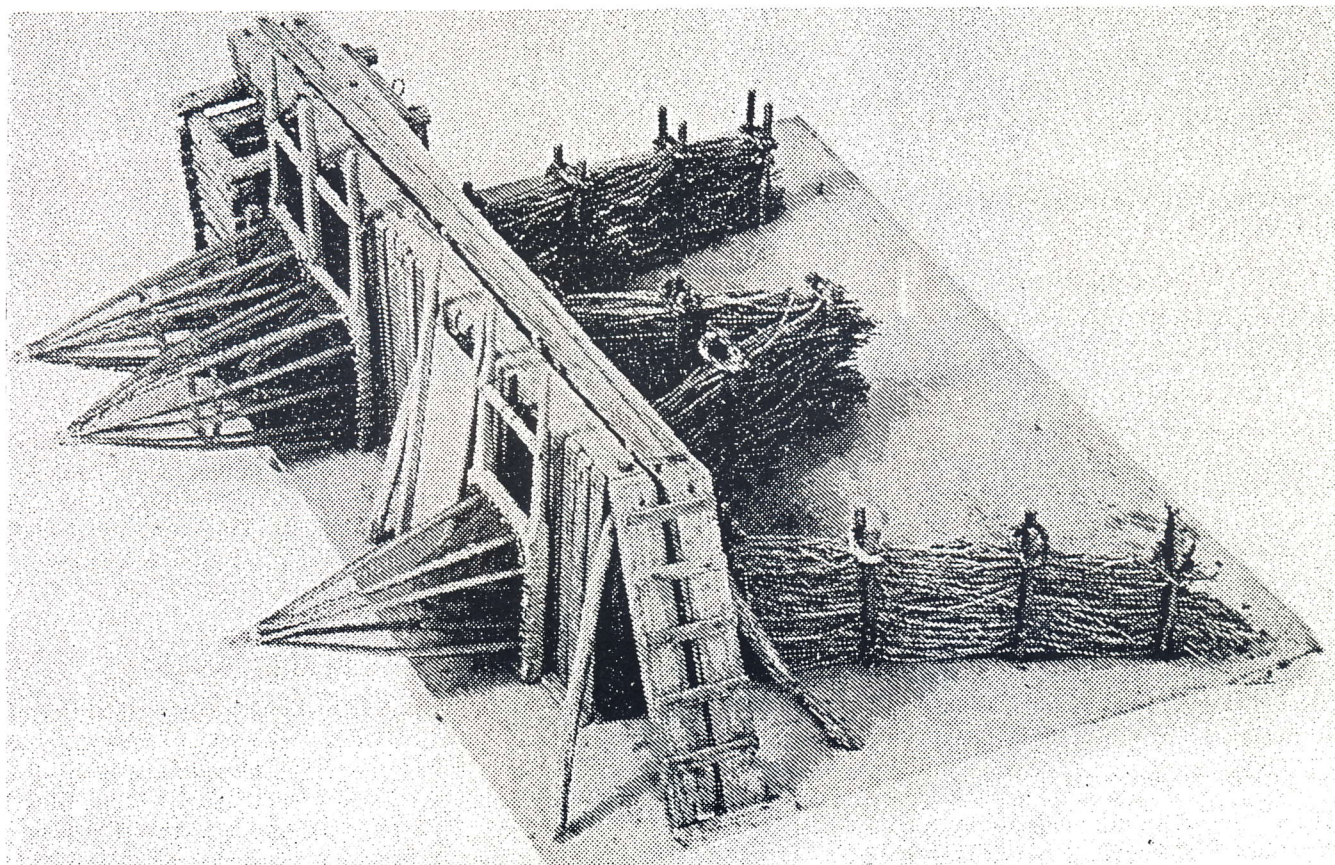
Varomattomia toivomuksia

Kun Mustanmetsän taloon karttui rikkauksia, oli sillä kadehtijoitakin. Egval-niminen mies oli sanonut, "että minun pitäisi sen röpän kanssa olla liitossa, kun olen köyhä mies". Seuraavan yönä tuli röppä Egvaliin ja pyysi yösiijaa, silloin tuli Egvalille häntä, alkaen rukoilemaan ja siunaamaan jolloin röppä jätti asunnon.

Röppä ihmisiä pelottelemassa

Kerran kaksi miestä matkasi jalkaisin Vammalaan päin, kun röppä hyppäsi korkeasta puusta "mustana kirppuna" miesten eteen, mutta mitään pahempaa ei tapahtunut, mutta miehet pelästivät. Mustanmetsän ahteen alla avasi röppä kerran kahden matkaavan tytön hevoselta valjaat, mutta työtökkin pääsivät säikähdyksellä.

Kuvan pienoismalli on tehty Karkun Kiuralan tokeesta. Se on valmistettu vuonna 1946 ja sitä säilytetään Satakunnan Museossa. (Kuva Jalo Porkkala, Satakunnan Museon kokoelmat).

Toe oli oiva pyydys

Patokalastus on ollut tärkeimpiä elinkeinoja Karkussa ja muualla Kokemäenjoen varrella vielä tämän vuosisadan alussa. Nyt tokeita eli patoja ei ole enää eikä niitä kannata rakentaakaan, sillä lohta ja kuoreita ei saada kuten ennen.

Muistona menneistä ajoista on Satakunnan Museossa pienoismalli karkun Kiuralassa olleesta kalatokeesta. Sen on tehnyt K. J. Soini, joka oli innokas tutkija ja näppärä käsistään.

Soini ei olisi pienoismallia tehnyt, ellei häntä olisi siihen yllytetty. Yllyttäjinä olivat professori Pertti Virtaranta ja

Niilo Valonen. Valonen toimitti pienoismallin Poriin, jossa sitä edelleen säilytetään.

Pienoismalli tehtiin vuonna 1946. Mallina oli Virtarannan mukaana Iiposen toe, joka oli ilmeisesti silloin ainoa jäljellä ollut ote. Kiuralassa oli aikoinaan ollut toe joka talolla.

Toekalastus eli patokalastus on alkanut Suomessa jo vuonna 1347. Ehkä paljon aiemminkin, mutta silloin vasta historiassa on ensimmäinen maininta lohitokeesta.

Toe on kinteä pyydys, joka on rakennettu rannasta lähtien virran keskustaa kohti.

Sen päähän tehtiin arkku, joka upotettiin veteen sille kohdalle jossa toe loppui. Pitkissä tokeissa saattoi olla useampiakin arkkuja tukemassa sitä.

Päältäpäin toe oli kuin laituri. Siihen tehtiin silta, jota pitkin merrat käytiin laske-
massa niille tehtyihin aukkoihin. Muuten toe oli umpinainen kuten pato.

Kaloilla ei siis ollut paljon valinnan varaa, kun ne sattuvat uimaan tokeen kohdalle. Ne joko yrittivät päästä läpi merran kohdalta tai sitten lähtivät kiertämään koko toetta.

Eniten tokeella kalastettiin pohjoisemmassa, Kemijoen ja Tornionjoen varrella. Etelä-Suomessa ne olivat harvinaisempia, mutta historiassa kerrotaan tokeita pidetyn erityisesti Lappajärvellä ja Karkussa.

Karkussa tokeeseen ui paljon lohia, joita kalastettiin vielä tämän vuosisadan alussa. Punalihaista lohta kaupattiinkin ja tietysti kalastuksesta riideltiin. Vieraan kylän miehiä ei Karkun kalavesillä sallittu. Kuokkavieras ajettiin pyydyksineen pois heti, kun hänet huomattiin.

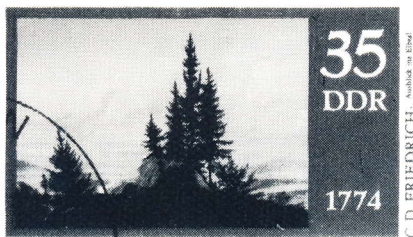

Postimerkkeily eli filatelia

Syksy on tullut ja kesäiset harrastuksen saavat jäädä. Uudet harrastukset tulevat tilalle. Postimerkkeily on yksi talven vapaa-ajan harrastuksia. Monet nykyajan harrastukset vaativat paljon rahaa. Kyllä postimerkkienkin parissa työskentely vaatii sijoituksia, etenkin perinteellisessä muodossa eli jos vaatii kokoelmansa mahdollisimman täydelliseksi tai jos ryhtyy tutkimaan merkkejä. Vähin kustannuksin asiaan voi paneutua ryhtymällä kokoamaan jotain aihekokoelmaa. Tämä filatelian ala on viime aikoina lisääntynyt valtavasti. Nordia -75 (1975) näyttelyssä Helsingissä oli 30 aihekokoelmaa. Finlandia -88 näyttelyssä oli jo 105 esillepanijaa. Useimmat aihekokoelmien rakentajista ovat nuoria harrastajia, jotka pienestä lapsesta lähtien ovat keränneet postimerkkejä ja olleet ensin kokoelmansa kanssa seuran omissa näyttelyissä. Myöhemmin asian harrastuksen myötä kokoelman täydentyessä ja parantuessa on rohkeus riittänyt valtakunnallisiin näyttelyihin, ensin Nuoriso-osastossa ja myöhemmin varsinaisessa Aihekokoelma-osastossa. Finlandia -88 näyttelyn aihekokoelmissa oli useita aiheita esitetty eri tavoin. Esimerkiksi partioaihetta tuotiin esille neljässä kokoelmassa. Samoin rautatiekalusto oli monessa kokoelmassa kilpailemassa paremmuudesta. Kokoelmat olivat hyvin tiiviitä esille asettelun rajoitusten vuoksi.

Tässä esityksessä kerrotaan metsäaiheisestä kokoelmasta, joka oli Etelä-Satakunnan Postimerkkikerho ry:n omassa näyttelyssä mukana. Näyttelyssä parhaaksi kokoelmaksi yleisö äänesti John Cedelöfin lintuaiheisen kokoelman.

Metsäaiheinen kokoelma on otsikoitu "Puu ja sen käyttö". Alaotsikoita oli 11 ja alkaa "Metsä tekee maiseman". Tähän aiheeseen, jossa materiaalista on kelpuutettu 72 merkkiä ja 21 kuorta tai korttia. Israelista merkin kuva-aihe on Kibbutz Ros Pinna. Belgian Gongosta on merkki, josta kuvataan luonnonpuistoa, Itävallan kauniissa merkissä kerrotaan metsänhoitolaitoksen täyttäneen 50 vuotta 1975, Itä-Saksalainen merkki kehottaa suojelemaan luontoa ja toinen

DDR:n merkki on metsäaiheinen maalaus, samoin kuin NL:n isokokoinen merkki. Canadian merkki on julkaistu 7-ryhmän muistoksi, kaunis järvimaisema. Saksalaisen taidemaalarin Lovis Corinth'n kaunis sinivoittoinen järvimaisema täydentää kokoelman tätä osaa Lichtenstein'n W. Wechterin neljän värikylläisen taideteoksen kanssa. Suomalaisia merkkejä tässä 15 lehden kokoelman osassa on 14 kpl. Vanhin on Saimaata kuvaava 10 mk merkki vuodelta 1930.

1949 ilmestyi kahden merkin sarja III Maailman metsäkongressista. A. Liuksiala on suunnitellut merkit. Kongressissa oli edustettuna 30 maata, yli 500 edustajaa. Suomalaisia merkkejä on tähän kokoelmaan eri alaotiskoiden alle mahtunut 64 merkkiä. "Symbolin puu". Tässä ryhmässä on vain 6 merkkiä, joista vanhin on vuodelta 1919. Se on julkaistu Saksan Kansankokouksen merkeissä.

Kuva esittää vahvasta kannosta nousevia lehtevä vesoja. Italialainen 50 liran merkin kuva-aihe on myöskin kanto lehtevine vesoineen. Turkin merkissä kannosta nousee vahva vesa. Suomalainen merkki on Osuuskassatoiminnan 75 v. juhلامerkki, jossa vahvarunkoisen puun tuuheiden oksien suojassa on sinisten lintujen pesä.

"Puun korjuu" alkaa puun kaadolla ja siinä suomalainen Akseli Gallen-Kallelan luonnoksen mukaan tehty merkki kuvastaa puun suurta merkitystä ja metsätyötä. Tämän 1930 julkaistun merkin hinta on 25 mk ja sama merkki eri värisenä 18/1 -52 ilmestynyt on 40 mk taksalle tyhty. 1971 ilmestyi lisämaksullinen ns. tuberkuloosimerkki näyttää puun kaatoa moottorisahalla ja metsäkuljetusta traktorilla. Norjassa on myöskin ilmestynyt puun kaatoa esittävä merkin. Puutavaran uittoa kuvataan ruotsalaisessa 45 äyrin merkissä ja Suomessa ruuhkan purkamista esitetään Punaisen Ristin 10,- +2,50 hintaisessa 1946 ilmestyneessä merkissä. 1963 ilmestyneessä 1,50 mk käyttömerkissäkin pure-

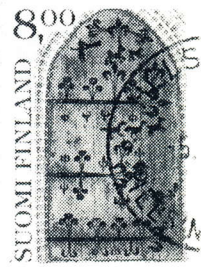
taan koskeen syntyneitä ruuhkaa. Merkillä haluttiin korostaa uiton merkitystä halvimpana kuljetusmuotona metsäisistä sisämaista rannikon teollisuuslaitoksille. Luonnon on Olavi Vepsäläisen ja merkin on kaiverruttanut B. Ekholm. Tuberkuloosiliiton hakkuuta esittävän merkin lisäksi samaan v. 1971 julkaistuun sarjaan liittyy 2 merkkiä; toinen kuvaa puutavaran lajittelua ja toinen nippu-uittoa. Puutavaran ostajien yhteisen irtouito jälkeen puut niputetaan kuljetettavaksi kunkin omalle tuotantolaitokselle. Kokoelmassa on useita aiheeseen sopivia postikortteja. Yksi sellainen on ilmakuva Vammaskosken niskan ohjepuomituksesta. Norjan rautatien 100 v. juhlamerkissä on puutavaralla lastattu juna, ilmestynyt 1954. Japannissakin on merkki, jossa puutavaralla lastattu juna kulkee halki metsämaisen. Metsänhoitoakin kuvataan joissakin merkeissä. Länsi-Saksan 80 pf merkissä on teksti "Rettet den Wald" (pelastakaa metsät). Merkin kuvassa kellon viisari osoittaa aikaa olevan hyvin vähän ja osa taka-alalla olevasta metsästä on jo kuollut. Puolalaisessa merkissä lentopölytetään kuusikkoa. Tanskastakin löytyy aiheeseen sopiva merkki, jossa näytetään juuripaakkuisen lehtipuun istutusta.

"Puusta tehtyä" osastossa on etupäässä vain esineitä ja rakennuksia kuvaavia merkkejä. Selluloosan, paperin, vanerin ja sahatavaran valmistusta esittävät postimerkit on sijoitettu puunjalostusteollisuutta esittävään osastoon. Tuulimyllyjä

on suomalaisissa postimerkeissä 2. Uudenkaupungin mamsellimylly on Myllymäen kansanpuistossa. Merkki on kaupungin 350 v. juhlamerkki, juhlavuosi on 1967. Toinen myllymerkki on vuodelta 1983, se on ns. käyttömerkki. Myllyn rakensi Ingels-suku 1840 luvulla ja sijaitsee se alkuperäisellä paikallansa Korsnäsin Myllymäellä. Tätä merkkiä on saatavana myös rullapostimerkinä. Yleismerkki vuodelta 1970 on Paavo Huovisen piirtämä Keuruun kirkko. Tätä vanhaa kirkkoa pidetään Suomen ja koko Pohjolan kauneimpana puukirkkona. Antti Hakala rakensi kirkon 1756-58. Postimerkkisarja Talonpokaisrakennuksia on 10 merkin vihko: Korpin talo Lapinjärvellä, Syrjän talo Tammelassa 2 merkkiä, Murtovaaran talo Valtimossa, Antilan talo Lapualla, Luukin luhtiaitan pääty Haukiputaalla, Kanajärven talo Kalvolassa, Havuselän talon kuisti Kauhajoella, Rasinperän talo Kuortaneella ja Rasulan aitan pääty Kuortaneella. 1967 ilmestyi 0,40 mk postimerkki, jossa on ristiliitoksessa seinähirsiä, toiset sinisiä, toiset keltaisia, kuvaa Ruotsin suomalaisraivaajia 1500 luvulta. 8 mk:n merkki vuodelta 1983 esittää Hollolan harmaakivikirkon asehuoneen 4 m korkeata ovea, jossa rautataokset kertovat piispa Hubertuksen metsästysretkiä. Yleismerkeistä v. 1976 toinen ku-

vaa juustomuotteja; yksipuinen juustolauta Koskelta ja reunoin varustettu juustokehä Paattisilta. Toisessa merkissä on 2 rukiinlapaa; Tornion jokilaaksosta ja Korpilahdelta. Pirkko Vahtero on piirtänyt molemmat merkit, sekä seuraavan 1,50 mk yleismerkin, jossa aiheena on Ruskon Kinkerikoussa. Valmistettu 1542 kuusenjuurakosta. Koussa vietiin kinkerin päätyttyä seuraavaan taloon. 1979 ilmestyi 3 mk yleismerkki, sulavalinjainen puusta tehty sukkula. Merkin on piirtänyt Pirkko Vahtero. Vanhat hevosvaljaat nähdään Pohjosmaiden Posti-

liiton Suomen merkeissä. Kuvatut silvaljaat ovat peräisin Ylistarosta. Luokivaljaat ovat Venäjältä 1400-luvulta. Kuvan länget ovat Kuhmalahdelta. 1985 ilmestyi Kalevalan 150 v. juhlan vuoksi 2 merkkiä 1,50 ja 2,10. Jälkimmäisessä merkissä on vene ja kantele -puusta tehtyjä. Merkissä on asiavirhe, sillä Paraske itkuvirsien laulaja ei soittanut kannella. "Puu joulumerkeissä". 1985 vuoden joulumerkit olisi hyvinkin voitu sijoittaa osastoon "Puusta tehtyä". Merkkiaiheet ovat yhdestä puusta veistetyt hyvän onnen tuova joululintu sekä taloa ja isäntäväkeä suojaava tuomaanristi. Joulumerkit ovat tässä kokoelmassa etupäässä Tuberkuloosiliiton kannatusmerkkejä. Niillä ei jouluposti kulkenut. Liiton ensimmäinen merkki otettiin käyttöön 1908. Merkki on Aksel Gallen-Kallelan piirtämä, jossa merkissä omenapuun on täynnä hedelmiä ja kädet kurottavat niitä. Yleensä joulumerkeissä on joulukuusi tai metsää taustalla. I maailmansodan aikoihin merkkiä ei julkaistu joka vuosi. 1926 vuoden jälkeen joulupostia on koristanut kaunis joulumerkki joka vuosi. Kaikkiaan 70 vuoden aikana liitto on kerännyt varoja hyviin tarkoituksiin, mutta viime vuosina ei merkkiä ole saanut postin luukulta. Posti on valmistunut omat postitustaksalliset joulumerkinsä vuodesta 1973 lähtien.

Sodan aikaan Vammalaan perustettiin Etelä-Satakunnan Postimerkkikerho ry. Kerhon pj on Reijo Hannu ja sihteeri Jari Penttilä. Kerho kokoontuu joka toinen tiistai Vammaksen kerhotalolla.

Kauko Aaltonen

Entisajan tapahtumia Tyrvään Evon kylän perämetsistä

Evon kylä on vanhaan aikaan ollut suurempia ja huomattavampia kyliä Tyrvällä. Se on ollut taloluvultaan ja pinta-alaltaan suuri. Kylällä on ollut myös suuret perämetsät, joihin myöhemmin aikoina muodostui voimakas torppari-asutus.

Vanhassa Evon kylässä oli 13 taloa. Oli Törmä, Paavola, Junnila, Nikkilä, Keikko, Heikkilä, Ollila, Rahkila, Riiska, Mustala, Luukola, Jaakkola ja Kutti. Jokaisella talolla oli oma metsäsarkansa suuressa perämetsässä. Metsäsarvat olivat usean kilometrin mittaisia. Miltei kaikki talot olivat kuitenkin jo ennen torpparinvapautuslain toimeenpanoa myyneet metsäsarkojensa kaukaiset peräpää perämaan torppareille. Torpparivapautuksessa ja muissa toimenpiteissä on maita lohkottu niin, että vain vähän kuuluu enää nykyisin perämetsässä maata kantataloille, tai niiden suvuille.

Evon kylän perämaan keskellä on ollut paljon toisten kylien taloihin kuuluvia maapalstoja, niinsanottuja kartasmaita, jotka katkovat Evon talojen metsäsrakoja. Toiset niistä ovat olleet vain pieniä ojanvarsiniittyjä, mutta myös isompia alueita on ollut, joihin on kuulunut metsääkin mukaan, ja joihin on voitu torppiakin perustaa. Nämä Evon alueen keskellä olevat kartasmaat ovat suurimmalta osin kuuluneet Laukulan ja Kaltsilan kyliin. Evon kylällä itsellään on erillisiä kartasmaita ollut erittäin vähän. Paljon sellaisia on muuten ollut Tyrvällä, ja suurin osa niistä on ollut pieniä niittyपालstoja.

Sikalaitumesta lukulahkoksi

Erään perimätiedon mukaan Evon kylän talolliset olivat joskus laiduntaneet sikoja metsässä, siellä oikein kylän suuressa perämetsässä. Siat olivat siellä joutuneet karkuteille ja kadoksiin, mutta ne löydettiin ja saatiin kiinni syksyllä myöhään, alueella kulkevasta ojasta, jota pitkin ne olivat rämpineet. Siitä tuli sen ojan nimeksi Sianoja, ja se on sitä tänäkin päivänä.

Tämä saman ojan varressa sijaitsi ruotusotamies Blomsterin perustama torppa. Myös tämän torpan nimeksi vakiintui Sianoja, vaikka sitä alussa oli kutsuttu perustajansa Blomsterin nimellä. Ruotusotamiesten perustamia torppia on ollut Tyrvällä paljon muitakin, ja niiden nimiä on muutettu suomenkieliseksi alkuperäisistä nimistä, jotka olivat

ruotsinkielisiä. Useimmat nimenmuutokset ovat tapahtuneet kuitenkin paljon myöhemmin, kuin tämä Sianojan nimenmuutos.

Sianojasta muodostui sittemmin suurin ja huomattavin torppa Evon kylän perämaille. Siihen kuului maata Keikon, Heikkilän ja Ollilan taloista. Torppa oli viime vuosisadan loppupuolella lunastettu taloksi. Sama Blomsterin suku on Sianojalla hallinnut nykypäiviin asti. Vanhan Sianojan lisäksi on myöhemmin saman suvun toimesta, saman ojan varteen perustettu toinen Sianoja, joka sittemmin on saanut nimekseen Pikku-Sianoja. Pikku-Sianoja on ollut Katsilan Sallin talon torppa, sillä kohtaa on ollut Kaltsilan kylään kuuluva kartasmaa-alue.

Viime vuosisadan loppupuolella vanhaa Sianojaa pitivät Juha ja Amalia Sianoja. Juha, s.v. 1839, oli kotoisin Houhajärven kylän Apiaisen talosta. Juhalla ja Amalialla oli neljätoista lasta, joista kuitenkin neljä oli pienenä kuollut. Heidän kauttaan sukua on eri puolille levinnyt, seuraavia polvia Amerikkaan asti. Kotitaloa heidän lapsista jäi pitämään v. 1876 syntynyt Matti. Vanhin poika Juha, s.v. 1863, oli jo nuorena miehenä mennyt pitämään Rautaniemessä sijaitsevaa Stormin kylän Stormin taloon kuuluvaa Eno-nimistä torppaa. Muita lähempänä asuneita sisaruksia olivat, Siina Rantanen s.v. 1872, Miina Mustanoja Sammaljoen Mustanojalla, s.v. 1870, Olga Ojanen, myöskin Sammaljoella, s.v. 1868, ja Kalle Mäenpää Velhonkannonmaassa, s.v. 1874.

Sianojan suku on niillä alueilla huomattavin asutussuku. Suvun eri haaroihin kuuluu suuri määrä väestöä. Sianojan suku on ollut hevossiessukua, joka ominaisuus, erikoisesti Matti Sianojaa voimakkaasti merkitsi. Hänen hevosiensa piti aina olla kiiltäviä ja hyvin hoidettuja.

Sianoja sai sitten antaa nimensä myös Sianojan lukulahkolle. Kun perämaat olivat tulleet asutuiksi, täytyi sinne perustaa uusia lukulahkoja. Evon kylän perämaista muodostettiin Sianojan lahko. Se lahko tuli olemaan nimenomaan Evon maille kuuluva lahko. Kaikki Evon kylän maat sieltä päin kuuluivat siihen, mutta muiden kylien maita vain vähemmäksi. Murtomaassa piti siihen ottaa myös Kaltsilan kylän puolella olevia asuntoja, koska ne sillä tavalla parhaiten sopivat. Kaikki alueen keskellä oleville kartsmaille perustetut torpat

siihen luonnollisesti myös kuuluivat. Mutta missä Sammaljoen kylän raja oli lähellä, sen kanssa ei menty missään ristiin.

Sianojan lahkon naapuriksi keskipitäjän puolelle tuli Hanhijärven lahko. Se lahko koostui myös suurilta osin Evon maista, ja nimensä se sai Evon kylän Kutin taloon kuuluvasta Hanhijärvi-nimisestä torpasta.

Lepistöt ja Leppäniemet

Tämän Sianojan suvun jälkeen seuraavaksi merkittävin suku alueella on Lepistön suku. Myös sen suvun juuret ovat syvällä paikkakunnan menneisyydessä, ja sukua on levinneenä useampiin taloihin. Lepistö on alkuaan ollut Evon kylän Rahkilan talon torppa, mutta siihen on liitetty myös muita maita.

Viime vuosisadan loppupuolella Lepistön torppaa pitivät Hesekiel Lepistö, ja hänen vaimonsa Karoliina. Molemmat olivat syntyneet v. 1835. Hesekiel oli Lepistöltä kotoisin. Karoliina oli kotoisin Evon kylän Kutin talon Hanhijärvinimisestä torpasta, jonka asukkaat käyttivät vanhoina aikoina sukunimeä ”Tolpo”. Hesekiel Lepistö oli mukana myös kunnallisia asioita hoitamassa, kuten voidaan lukea Juhani Piilosen kirjoittamasta Tyrvään kunnan historiasta.

Heidän jälkeensä torppaa pitivät, heidän poikansa Oskari, s.v. 1865 ja hänen vaimonsa Hilda, s.v. 1874. Vanhin poika Vihtori, s.v. 1858, meni pitämään Leinälän kylän Kauniston taloon kuuluvaa Hanhijärvi-nimistä torppaa. Hänen vaimonsa Tilda, s.v. 1858, oli kotoisin Ekajärvenmaasta, Mustalahti-nimisestä torpasta. Tytär Miina, s.v. 1863, meni emännäksi Murtoonmaahan Langenajalle, joka oli Evon kylän Heikkilän talon torppa. Miina mies oli v. 1851 syntynyt Kalle Langenoja. Nestori, s.v. 1868, piti lähiseudulla olevaa vaimonsa kotitaloa, Kaukajokea eli Syrjää, joka oli entinen Evon kylän Paavolan ja Junnilan talojen torppa. Nuorin poika Tuomo, s.v. 1876, jäi myös lähiseudulle, hän piti vaimonsa kotitorppaa, Kankaanpäättä, joka oli Kaltsilan kylän Sorvan talon torppa, sijaitsi Kaltsilaan kuuluvalla kartasmaalla. Tuomon vaimo Hulda, oli syntynyt v. 1891. Vielä oli Lepistöllä Aukusti, s.v. 1870, ja Seffa, s.v. 1873, nimiset pojat, mutta he eivät jääneet paikkakunnalle.

Kotitaloa pitänyt Oskari ja Kankaanpäättä pitänyt Tuomo jäivät Lepistön

nimiseksi. Vihtorista tuli Hanhijärvi sielä Leiniälän Hanhijärvellä, ja Nestorin sukunimeksi tuli erään vaiheen kautta Leppäniemi.

Nestori meni naimisiin Kaukajoen, eli Syrjän tyttären, Olgan kanssa, joka oli syntynyt v. 1870. Pidettyään ensiksi vähän aikaa Murtoonmaassa olevaa Kaltsilan kylän Rosilan taloon kuuluvaa Ylisen torppaa, Nestori rakensi itselleen uudistalon, Kaukajoesta lohkaistulle maalle. Lieneekö sitten Nestori ajatellut alkuperäistä nimeään Lepistöä, vai mitä, hän pani tälle uudelle talolleen nimeksi Leppäniemi, ja sen he Olgan kanssa myös ottivat sukunimekseen. Nestori ja Olga eivät kuitenkaan kauaa olleet Leppäniemessä, vaan he siirtyivät pitämään Olgan kotitaloa, Kaukajokea eli Syrjää. Mutta sinne siirryttyään he eivät ajan tavan mukaan muuttaneetkaan sukunimeään talon mukaan, vaan he jäivät edelleenkin Leppäniemiksi. Siitä lähtien on heidän sukunsa ollut Leppäniemen nimellä.

Kaukajokeen siirryttyään he myivät Leppäniemen talon Venneri Perttulille, joka oli kotoisin Sammaljoen Perttulilta. Venneri Perttuli perheinen otti Leppäniemen sukunimekseen sinne muutettuaan, ja sillä tavalla tuli toinenkin Leppäniemen suku paikkakunnalle, mutta joka ei ole mitään sukua edellisille Leppäniemille. Venneri Perttulin vaimo oli Aino Mustanoja, kotoisin Sammaljoen Mustanojalta. Hän oli äitinsä puolelta edellä kerrottua Sianojan sukua, äitinsä Miina, oli Sianojan Juhan ja Amalian tyttäriä. Nykyisin ei Mustanojan talo enää ole Mustanojan suvulla. Venneri Leppäniemi kuoli nuorena, ja hänen leskensä meni toisen kerran naimisiin Heikki Iivarin kanssa, joka tuli Leppäniemeen uudeksi isännäksi, ja myös otti Leppäniemen sukunimekseen. - Myöhemmin on Leppäniemeen liitetty myös muita maita, niin että kaikki siellä nykyisin olevat maat eivät ole Kaukajoesta lohkaistua.

Kaukajoki oli alkuaan Paavolan ja Junnilan talojen torppa. Siihen kuului

maata molemmista taloista, mutta talouskeskus sijaitsi Paavolan saralla. Kaukajoki oli kuitenkin lunastettu itsenäiseksi taloksi jo paljon ennen torpparivapauslakia, kuten useimmat muutkin isommat torpat siellä päin.

Kaukajoesta on kautta aikojen käytetty myös Syrjä-nimeä. Kaukajoki on virallinen nimi, mutta puhekielessä on enemmän tunnettu nimi Syrjä, niin vanhoina aikoina kuin nykyaikanakin. Parhaiten luontui kieleen kutsua talon asukkaakin, Olгаа ja Nestoriakin Syrjä-nimellä, niin että Leppäniemi-nimikin tahtoi jäädä sivuun. Niinpä vanhat ihmiset kertovat, kun muistelevat, että Lepistö-vainaa ja Syrjä-vainaa olivat veljeksiä, eivätkä Kaukajoesta, eivätkä Leppäniemestä puhuttu silloin, kun tarkoitettiin sitä taloa, mikä oli Perttulin Vennerille myyty. Sama käytäntö on aika voimakkaana jatkunut nykypäiviin asti.

Myöhemmin on Kaukajoen talo jaettu kahtia, oman suvun kesken, ja siitä lohkaistulle puolikkaalle on pantu oikein viralliseksi nimeksi Syrjä. Syrjä-nimellä on siitä lähtien kutsuttu molempia taloja.

Lepistön suvulle kuuluu sellainen ominaisuus, että sen jäsenet ovat taitavia käsitöitä tekemään, ja miehet koneita käsittelemään ja korjaamaan. Sanotaankin, että kyllä se osaa, joka on Lepistön sukua. Oskari ja Tuomo Lepistö osasivat nikkarin työt, ja Tuomo, jolla oli pienemmät maanviljelykset, teki niitä töitä enemmänkin. Syrjän Nestorista on kerrottu, että kyllä hänkin osasi, mutta hän oli sellainen hätäinen mies, että hän vain hätäisesti klossitti puisen kyntöauransa, kun oli sen kiveen ajanut. Hänen aikanaan kynnettiin vielä puuauroilla.

Varsin taitava ja mainittu oli Lepistön Matti, joka oli Oskari Lepistön poikia, s.v. 1897. Tätä Mattia nykyajan vanhemmat ihmiset usein muistelevat, ja mainitsevat, että Lepistön Matti kyllä teki mitä tahtoi. Hän oli nikkari ja seppä ja konemies. Aikana, jolloin koneita ei

ollut vielä paljon käytettävissä, Lepistön Matilla oli puimakone, sirkeli, pärehöylä, ym. koneita, joilla hän palveli ihmisiä. Hän osasi koneiden käytön. Lepistön Matin apuun piti turvautua myös silloin, kun Porilainen maatalousmoottori meni epäkuntoon, eikä suostunut lähtemään käyntiin.

Lepistön suvun siinä haarassa, joka Oskari ja Hilda Lepistöstä polveutuu, on vielä sellainen ominaisuus, että ei välttämättä tarvita paljoa yöunta, ilman sitäkin tullaan toimeen. Sen ominaisuuden oli Oskarin vaimo Hilda, joka oli Kiikan Illostä kotoisin, tuonut sukuun. Siihen suvun haaraan Lepistön Mattikin kuului, eikä Mattikaan siitä paljoa kärsinyt, vaikka hän kiireisinä konetöiden sesonkiaikoina ei kaikkina öinä paljoa nukkumaan kerinnytkään.

Tyrväällä oli kaksi Hanhijärvi-nimistä järveä, molemmat kuitenkin nykyisin vesijätöksi kuivattuina. Kummankin Hanhijärven rannalla on ollut myös Hanhijärvi-niminen torppa. Toinen Hanhijärven torppa kuului Evon kylän Kutin taloon, ja toinen Leiniälän kylän Kauniston taloon. Lepistön kautta kulkeutui suku Evon Hanhijärveltä Leiniälän Hanhijärvelle. Kuten tuli edellä kerrottua, Hesekiel Lepistön vaimo oli kotoisin Evon Hanhijärveltä, ja Hesekielin poika meni Leiniälän Hanhijärvelle. Evon Hanhijärven sukua on paljon levinneenä myös muualle, kuin Lepistöön. Monien Hanhijärvi-nimisten ihmisten sukujuuret juontavat sinne, ja aikaisemmin, kuin suku vielä käytti Tolpon sukunimeä, on sieltä haarautunut sukua mm. Kaltsilan Lomman taloon, Pykälän ja Perkiön torppiin Kaltsilaan, ja Evon kylään kuuluvaan Sipilän torppaan.

Tyrvään seudun kotiseutuyhdistys Hannu Mäkinen

Oikotie

Kataran - Vammalan välistä oikotietä on jo ruvettu, vaikka keskentekoisenaikin väliaikaisesti käyttämään. Jopa ehti sillä tiellä tulla vahinkokin, kun Tuomiston talon vouti Petteri Mäntysaari laski "kukkurista" väärrää ja alhaalla vielä kaltoa ahdetta Uotin notkoon, loukkaantui hän niin, että oli toisten häntä paikalta pois autettava. Onneksi on tämä vaarallinen paikka lähellä ihmisasuntoja. (Al. perjantaina 7.2.1919).

SORJA

KARKUN MUISTELOITA

Jatkoa vuodesta 1990

100-VUOTIAS

Otto-Iivari Meurman,
Helsinki 4.6.1990

Muutakin pikkuasutusta kehittyi sinne Palvialan "esikaupungiksi".

Palattaessa Horniontien alkupäähän oli maantien va-

semmalla puolella seppä Vestinillä talonsa, eikä sitten muuta, kuin mainittu kunnantalo Seikun edessä.

Huida, jossa olimme kolme vuotta taistelleet lutikoita vastaan, oli emännän uuden miehen Rantasen viljelyksessä. Emännällä oli tytär ja kolme poikaa, vanhin oli Jalmari, joka oli vähän kuin Svante Strömberg, kahvipannun ystävää, jostain hän oli oppinut ruotsiakin. Kun hän näki meidän ajelevan polkupyörillä, osti hän sellaisen ja mm. ajoi rautatierataa pitkin asemalle ratapölkkyjen yli. Minne hän perintönsä tuhiasi, ei ole tiedossa, mutta päivänsä hän päätti Kutalan kunnalliskodissa. Toinen pojista, Kalle, rakensi itselleen talon maantien yläsivulle Huidan metsään Seikulle päin. Kolmas pojista, Onni, oli huonokuuloinen ja kuoli nuorena täysi-ikäisyyden saavuttaneena, luulen keuhkotautiin.

Tohtorin mäntyä

Kun Huida palstoitettiin, osti Isä sieltä 8 ha suuruisen palstan, joka ulottui rautatieltä maantien yli metsikköön ja sen takaisille pelloilla. Palsta sai nimekseen Törmä. maantien vieressä sen kohdalla kasvoi tukeva mänty, jonka latvan salama oli polttanut. Se ulotti mahtavan sateenvarjonkaltaisen oksansa maantien yli, ja sitä ruvettiin kutsumaan "tohtorin mänyksi". Törmä ulottui Kupparinojaan, mutta siihen kuului sen toisella puolella mäkitupa, jota Isä kutsui "Mamrelundiksi". Tärmällä viljeltiin karjallemme viljaa ja heiniä, mm. perunoitakin, jotka v. 1912 olisivat jääneet maatalouslakon takia korjaamatta, elleivät lakkolaisten puuhat olisi joutuneet kärjäasioiksi, jonka vuoksi niitä käsiteltiin käräjillä Koljaalla, minne kärjäturvaksi oli saapunut suojeluskuntalaisia,

isäntämiehiä Kokemäeltä päin. Kuultua asiasta, nämä miehet kävivät nostamassa tohtorin perunat.

Törmä

Isän kuoltua Törmä myytiin Huidan silloiselle omistajalle, maanjako-oikeuden tuomari Laurille. Aikaisemmin Huidan omistajina oli ollut Packalenejä ja metsänhoitaja Lagerblad, jonka tytär Katri oli puutarhanopettaja.

Kupparinojalta ei ollut pitkälti matkaa Krouviin, jossa tie haarautui vasemmalle Mouhijärvelle ja oikealle kivisen kaarisillan avulla Nohkuanojan yli sekä sitten heti oikealle Kutalaan ja vasemmalle vanhaa tietä Viranmäen yli Salmin kylän kautta Tampeleelle. Salmassa asui maanmittari Fredrik Reinholm. Edelleen Siuroa kohti mentäessä tultiin kauniaisten kartanolle, jonka omisti Lennart Rosenlew puolisonaan Alice Löfhjelm. Siellä oli kaksi kaksikerroksista puusta tehtyä pääarakennusta. Rosenlewin lankoja olivat arkkitehti Briger Brunila sekä insinööri (?) Gylfe. Rosenlewit kuuluivat tuttavapiirimme, samoin vähän etäänpäin asuva nimismies Werner Wegeliuksen ja hänen rouvan sa iso perhe Maurissa. Kun vielä vähän edennyttiin, käänntyi oikealla sivutie Kuloveden pysäkille ja sen vieressä sijaitsevalle Kuljun kartanolle, jonka omisti Siuron Puuhiomon tehtailla maisteri Anton Eldving. Kuljussa oli kaksikerroksinen puinen päärakennus, joka kuitenkin purettiin, ja arkkitehti Birger Federley suunnitteli sinne kivisen, rapatun, samoin kaksikerroksisen juhlahavan talon pylvästöineen. Kuljussa oli suuret kasvihuoneet, joissa mm. kasvatettiin persikoita ja viinirypäleitä.

Pari kilometriä kauempana oli Siuron koskella kivisilta ja sen keskikohdalla vaakunoin koristettu kilpi, joka osoitti Turun- ja Porinläänin sekä Tyrvään piiriläkäripiirin loppuvan siihen.

Jo tännempänä oli ylitetty Sadanleukaluulta Mouhijärven kirkolle ulottuva vesireitti, jonka Tupurinjärven tuonpuolisella rannalla n. 60 m korkeudessa, vielä ylempäs nousevan Ryömälänvuoren tasanteella, sijaisi Arthur Rosenlewin, vanhanpojan, omistaja Ryömälän kartano.

Etäänpä nä yläjuoksulla Salmin ja Saikkalan jyrkkien maantiemäkien takana oli Saikkalan kartano. Sen omisti nimismies, luutnantti, myöhemmin majuri, Otto Herman Wahlroos. Hän tuli kuuluisaksi johdettuaan "Skärgårdens Frikårin" Vapaussodan aikana Ahvenanmaalta mantereelle. Wahlroos oli tiukka nimismies, vähän tyyliä: "sådant läder skall sådan smörja ha". Hänen puolisonsa oli nimeltään Agnes Alice, ponte va nainen, ja tämän kuoltua paljon nuorempi Gunda. Pojista Akesta tuli Lahden lasitehtaan johtaja ja urheilun tukimies, ja Gustafista laboratorion johtaja Turkuun. Tytär Liisa (Mila Alice) avioitui nimismies Yrjö Sillmanin kanssa ja joutui Kajaniin, missä hänen poikansa ja pojanpoikansa ovat arkkitehtejä. Saikkala jäi sitten toisessa avioliitossa syntyneille tytärille.

Saikkala

Saikkalassa vietettiin vuosittain Hermanin päivää 12. heinäkuuta, jolloin sinne tuli vieraita Kiikan Ruotsilasta saakka.

Wahlroos huolehti siitä, että Mouhijärven kirkon edustalle pystytettiin massiivi Vapaussodan monumentti, johon oli toteutumattomana tarkoituksena ollut saada päälle lepäävä leijona. Sen suunnitteli O-I M.

Äärimmäisen tuttu paikkana pohjoisilla suunnilla oli Hämeenkyrön puolella Richterin kartano, missä noudatettiin amerikkalaisia maanviljelystapoja. Heinäkuormia vedettiin reillä, joilla oli matalat pyörät. Hevosia oli runsaasti: 40.

Uotsola

Pohjoissuunnalta on vielä mainittava Uotsola, kylä jossa Isä kävi keskiviikkoin potilaita vastaanottamassa Bäckmanin haara-apteekissa, missä apteekkiä hoiti hänen vanhin tyttärensä, filosofian maisteri Sofia Olivia ja tämän mies, proviisori Lars Rindell. Viimemainitulta ostin hirsirakennuksen, josta tehtiin Mörrinniemen sauna v. 1945. usein Isä joutui myös käymään Laviällä vastaanottamassa potilaita kestiekivarissa.

Uotsolasta hieman kauempana Hyynilässä oli Selkeen

kartano, jonka omistajana yhteen aikaan oli agronomi Suominen. Tilasta tuli sitten maanviljelyskoeasema.

Hyynilä

Hyynilästä jatkui maantie luoteeseen Laviaa kohti. Puolvälissä oli Suodenniemi. Siellä oli kirkkoherrana lempeä ja isänmaallinen Kaarlo Julius Kalpa. Punakaartien riehuessa Vapaussodan aikana he tulivat Suodenniemelle ja tietenkin he tapansa mukaan vainosivat kirkonmiehiä. Niin he Suodenniemellä riistivät kirkkoherran kodistaan, veivät hänet Mikkolan talon saunanvierelle seinää vastaan ja ampuivat hänet. Kun hän ei tähän heti kuollut, raatelivat he häntä pistimillään sohien ja kätkivät ruumiin lumeen kirkon kiviainan vierelle. Tämä tapahtui eräänä keskiviikkona. Vasta seuraavana maanantaina löysivät omaiset hänet sieltä ja hänet haudattiin kirkkonsa hautausmaalle. Hän oli yksi sen vuoden marttyyreistä. - Hänen pojistaan vanhin, Ilmari tui sittemmin Pitkänniemen mielisairaalan johtavaksi ylilääkäriksi.

Suodenniemeltä oli Laviälle matkaa kymmenen kilometriä. Sinne nimitettiin ensimmäiseksi kunnanlääkäriksi tuskin vielä lisensoitain loppuututkintoa suorittanut Aleksis Tefke, sukunimen tultua suomennetuksi "Tähkä". Myöhemmin, Vapaussodan aikana, Tähkä toimi lääkärinä Noormarkussa. Apteekintarkastuksessa Isä löysi Laviällä hänen reseptinsä, jossa oli 14 eri ainetta, kukin erästä sairauden ilmenemismuotoa kuumetta, päänsärkyä tms. varten.

Palattakoon vihdoinkin pohjoisilta suunnilta takaisin etelään.

Karva

Heinooseen mentäessä oli ensin kunnan makasiini muistona 1867-1868 nälkävuosista. Lähellä Heinoon rautatieasemaa oli edellä mainitun Väinö Selanderin talo ja Karva-niminen maatila, jonka asuinrakennuspari oli eräs talonpoikaistalojen parhaimmista, klassismin piirteitä omaavista esimerkeistä. Tapasin näyttää sitä aina ulkomaalaisille vieraikseni tulille arkkitehteille. Sen pihan oikealla sivulla kallion päällä on vieläkin kak-

si vanhantyyppistä hirsiaitaa. On vain suuresti valitettava sitä, että myöhempi isäntä viime vuosikymmenellä puratti toisen näistä asuinrakennuksista ja pilasi pihankin sijoittamalla sinne kaksikerroksisen tasakattoisen rakennusruumuksen.

Emil Bergroth

Bergrothilla ja hänen Gerda-rouvallansa oli poika Carl Martin, josta tuli ratsumestari Uudenmaan rakuunarykmenttiin ja lopuksi rikas kauppaneuvos. Hän on kirjoittanut mielenkiintoisen ruotsinkielisen kirjan elämäksistään, missä on myös paljon tietoja karkusta hänen nuoruutensa aikana. Hän on syntynyt 1892. Pappilassa oli myös kolme tytärtä, Karin, joka meni naimisiin rautatiehailutukseen kuuluneen Kalpa-nimisen herran kanssa, Ingrid, josta tuli sairaanhoitaja Lapinlahden mielisairaalaan, ja Cley, joka antautui pienten lasten opettajaksi.

Kerran, kun Bergroth oli laskenut verkkonsa Rautaveiteen, tuli pappilaan vieraita. Hän pyysi renkiään katsomaan tuleeko lähestyvä tukkilautta hänen verkkonsa päälle. Vieraitten poistuttua hän sai kuulla, että tuli se! Miksei ilmoitettu? - Mutta eihän oltu pyydettykään!

Äidin pyynnöstä kävi Bergroth Sorjalla Isän kuolinvuoteen äärellä hänen kanssaan keskustelemassa elämänskysymyksistä.

Heinoossa ei ollut meillä muita tuttavuuksia lukuunottamatta muutamana kesänä lehtori Lassilaa Porista, jonka poika Armas oli minun ylioppilastoverini, sitten talousalan mies, mm. Uuden Suomettaren toimistossa. Sensijaan oli Vammalassa tuttuja. Sellaisia olivat Ståhlbergit, kunnanlääkäri ja Isän seuraaja piirilääkärin virassa. Hän oli etunimeltään Hugo ja hänen puolisonsa Anna. Heillä oli kaunis tontti ja kotinsa Liekoveden rannalla, missä kasvoi kolme lasta, tyttäret Katri ja Inkeri sekä poika Erik, kotikieli varmaankin suomi. Seurustelu kanssamme oli ehkä harvako. Sensijaan se oli mitä kiinteitä kanta-apteekin omistaja Otfred Abelard Bäckmanin perheen kanssa ja jatkuu vielä minun, kesä-karkkulaisen, sekä etenkin Heikki-veljeni kohdalla, hän kun aluksi oli oppilaana Tyrvään yhteiskoulussa.

Tyrvään piirikunnan Apteekki

Bäckman oli saanut privilegiot apteekkitoimeen tammi-kuussa 1871, ja apteekista tuli "Tyrvään piirikunnan Apteekki". Sille hän perusti haaraosastoja Mouhijärvelle ja Laviälle sekä Isän Karkkuun asettua, myös sinne. Karkkuun tuli apteekin ensimmäiseksi hoitajaksi proviisori Werner Wirberg, naimaton nuori mies, jonka luona me pojat mielellämme kävimme saadaksemme pipamintupastilleita, alté-kaakkua tms. hyvää.

Apteekkari Bäckmanilla oli itse tontti Marttilankadun varrella ja siellä suuri pääosiltaan kaksikerroksinen rakennus apteekkiä ja kotiansa varten. Tontilla oli toinenkin "nikkarityylinen" viehättävä tornillinen rakennus, molemmat puusta rakennettuja. Päärakennus paloi Vapaussodan aikana punikkien peräytyessään sytyttämässä kauppalan palossa. Se rakennettiin huonemäärältään ja pohjapiirustukseltaan melkein entisen kaltaiseksi minun (O-I M) piirustusten mukaan. - Kellarikeroksessa oli kivennäisvesitehdas, ja siellä valmistettiin myös omalla leimalla varustettuja saippuuta. Tuotteita myytiin samalla tontilla olevasta kioskistakin.

Vuonna 1891 oli Bäckman perustanut apteekin yhteyteen paperi- ja siemenkaupan, ja lähellä Tyrvään kaksitornista kirkkoa hänellä oli nikkari Jokisen talossa pieni rohdoskauppa.

Bäckman harjoitti innokkaasti puutarhanhoitoa tontillaan. Lava- ja avomaanviljelyksen ohella hänellä oli erilliset kasvihuoneet kurkkuja- tomaatteja ja viiniköynnöstä varten.

Palon jälkeen Isä joutui pitämään Vammalassa virkaansa kuuluvan apteekkitarkastuksen, missä hän tietenkin totesi kaiken olevan väliäikaista. Sisustusta ja muuta apteekikikalustoa oli täytynyt tuoda Mouhijärven ja Karkun apteekkeista. Vielä seuraavana vuonna oli kaikki samanlaista. Mutta uuden rakennuksen valmistuttua oli kaikki jälleen erinomaaisessa kunnossa.

Apteekkari Bäckman oli todella voimamies. Hän osallistui varsin ratkaisevasti Vammalan kauppalan perustami-

seen ja toimi sen luottamus-
tehtävissä. Hän aikaansa-
ruokouhuoneen rakentamisen,
oli perustamassa Tyrvään
Säästöpankkia ja yhteiskou-
lua ja toimi seurakunnan teh-
täävissä.

Otfrid Aberlad Bäckman oli
ensin naimisissa Johanna Ges-
trini kanssa, ja heille syntyi
viisi lasta, tyttäret Olivia (Wi-
wan), Greta, Karin, Ester sekä
poika Adolf (Dolgy), joka seuri
isänsä jäljellä tullen ap-
teekkariksi. Rouvansa kuol-
tua Bäckman solmi avioliiton
sveitsiläisen Baselista kotoisin
olleen Maria Tschoppin kans-
sa. Tämä "Täti Maria" oli mitä
herttaisin hieno ihminen,
Äidin mitä läheisin ystävä.
Uudessa avioliitossa syntyi 11
lasta, neljä tytärtä ja seitse-
män poikaa. Pojista kolme
kuoli 2-6 vuotiaina. Tyttäristä
vanhin, Hanna, on työsken-
nellyt musiikin opettajana ja
pohjista vanhin. Otfrid (Otti)
oli eläinlääkäri Virroilla, mistä
hän muutti Tyrvään Varilan
kylään Uoti-nimiselle tilalle sitä
viljelemään ja ammattiaan
harjoittamaan. Hän kuoli v.
1973. Tila jäi hänen perikun-
nalleen. - Nuoremista lapsista
Ebba kuoli 1942, ja ham-
maslääkäri Aberlard (Abbe)
hukkui juhannuksena 1953
Jäppilässä. Tyttäristä Linnea
on naimisissa Käpylän yhteis-
koulun rehtori M. D. Pertilän
kanssa ja lapsista nuorin. Sol-
veig, oli sairaanhoitaja. - Nuorin
pojista, Heikki, lääketieteen
ja kirurgian tohtori oli
eläkkeelle jäädessään Mikkelin
keskussairaalan johtava
ylilääkäri. Eversti O. R. Bäckman
(Raffu) oli eläkkeelle jää-
dessään Kouvolan sotilaspöytä-
pöytäpäällikkönä. Sitä ennen
hän oli sotamarsalkka Man-
nerheimin adjutantina vv.
1942-1946. Nyt hän viettää ke-
siä Vammalan Kukkuralalla.

Bäckmaneilla vietettiin
joulupyhinä 27.12. setä Aber-
ladin syntymäpäivää, jolloin
ympäristön ystävät saapuivat
sitä juhlistamaan ja oma per-
hepiiri mahdollisimman lukui-
sena kokoontui vanhan koti-
tontin tornilliseen rakennuk-
seen, suuren rakennuksen ol-
lessa jo kymmeniä vuosia vie-
raille vuokrattuna.

Ruotsila

Vammalasta luoteiseen,
Kiikan päin mentäessä, on
Vanni-niminen tila. Sen omis-
tajana oli agronomi Selim
Rydman, jota usein tavattiin
Kiikan Ruotsilassa hänen

vanhemman veljensä Arno
Rydmanin, kruununvoudin,
mahtavassa kartanossa, joka
käsitti lähes puolet Kiikan pi-
täjää. Nytemmin on Ruotsi-
lan maat pahoin silputtu.

Ruotsilassa vietettiin aina
Augustin päivää 7. tammikuuta
sekä vanhimman tyttären,
Sylvin, nimipäivää 8. elokuu-
ta. Arnon isä oli ollut nimel-
tään August. Arnon puoliso
oli Lydia.

Mainituille päiville kertyi
vieraita hamasta Kulovedeltä
asti. Herrat, paitsi Isäni, pela-
sivat korttia, rouvat reunusti-
vat suurta kaksikerroksisen
päärakennuksen valtavaa sa-
lia, seuraten mielenkiinnolla
nuorison tanssia, jonka huip-
pukohtana oli cotiljonki, mis-
sä kukin sai silkkinauharuus-
sukkeen ja daamikseen sam-
manlaisen ruusukkeeseen otta-
neen tytön. Melkein heti talo-
on tultua alkoi syönti, jota
saattoi kestää puoli yhteen
yöllä. Sitten lähtivät vieraat
talvella rekineen, kesällä vau-
nuillaan, pitkänä jona kote-
jansa kohti. Sattuipa toisi-
naan niinkin, varsinkin jos oli
vastaantulija, jota oli väistet-
tävä, että reki kaatui tienpuo-
leen ja kaikki kierähtivät tosi-
suineen ja turkkeineen lue-
meen. Se oli kuitenkin vain
hauskaa. Oli vain autettava
reki tielle ja sitten karistettava
lumet pois omalta ja tosten
turkeista. Se oli hauska väli-
kohtaus, yllätys, josta sitten
saattoi kertoa kotona ja naa-
pureille ja sitten matka joutui,
milloin suurten pehmeiden
lumitähntien pudotessa matka-
laisten päälle, milloin kuuta-
mossa. Vähitellen jono lyhene-
mistään lyheni kunkin per-
heen siitä kotiinsa erkaantues-
sa.

Ruotsilan perhettä vaivasi
perinnöllinen tauti, mielenvi-
kaisuus. Arnolla oli veli ja sis-
sar, jotka siellä asuivat ja toi-
nen pojista, oli aivan tylsä.
Murheellista oli, että vanhem-
pi tytär Sylvikin tuli vanhem-
pan jossain määrin tähän
suuntaan muuttuneeksi. Nuor-
empi Leila omasi taiteellisia
taipumuksia, meni naimisiin
Kalervo-nimisen rautatievir-
kamiehen (?) kanssa ja asui
aikansa Viipurissa Likolam-
milla, missä heillä oli vanha
rakennus omakotinaan. Sitä
oli Leila itse taiteellisesti ko-
ristellut. Heidän kotinsa jäi
Talvisodassa venäläisten tar-
velemäksi.

Vapaussodassa, jo ennen
sodan syttymistä, 22.1.1918,
Ruotsilaan tuli venäläisiä

matruuseja. Sinne oli näet ma-
joittunut vähäinen suojelus-
kuntaryhmä, niihin kuuluva-
na luokkatoverini Eero Loi-
maranta. Ruotsilassa oli sil-
loin iso bernhardilainen Ti-
mur-niminen koira, jonka
vanhempani olivat sen äkäi-
syyden vuoksi lahjoittaneet
Ruotsilaan. Matruusit ampu-
ivat sen ensimmäiseksi ja al-
koivat sitten tulittaa taloa.
Valkoisten oli hyppäämällä
yläkerrasta lumihankeen paet-
tava. Sitten matruusit sytytti-
vät tämän komean puuraken-
nuksen tuleen.

Sodan jälkeen oli kartanolle
rakennettava uusi pääraken-
nus, jota varten minäkin tein
pienen luonnoksen, keskiai-
kaista luonnonkivirakennusta
matkivan kaksikerroksisen ra-
kennuksen. Se ei kuitenkaan
saavuttanut mitään hyväksy-
mistä, mikä olikin hyvä, olisi
tullut luonnotonta "uus-van-
haa". Uuden päärakennuksen
suunnitteli sitten etevä tampe-
relainen arkkitehti Birger Fe-
desley samantapaiseksi klas-
sistiseksi pylvästorakennuk-
seksi, kuin Kulovedellä Kuljun
kartano.

Ville Hagfors

Kiikassa oli jonkin aikaa
kirkkoherrana Ville Hagfors,
joka meidän Pitkärannassa
asuessa oli siellä tehtaassa
saarnaajana. Hänestä tuli myö-
hemmin Myrskylän rovasti.
Hänen puolisonsa oli Augus-
ta, toimen nainen, ja tytär
Mirjam, oli ollut pienen veli-
vainajani Kaarlon leikkitoveri.

Hagforsin aikana pistäytyi
Kiikassa hänen veljenpoikan-
sa Eero Ilmari Haapakoski,
joka jo kouluaikinsa alussa
oli menettänyt molemmat
vanhempiensa. Hän oli syntynyt
Sortavalassa, missä isä, se-
minaarilehtori Ernst August
Hagfors oli huomattava hah-
mo kulttuurielämässä ja pyrki
myös ohjaamaan työväenlii-
kettä isänmaallisuutta ja sivi-
listä kohti. Ilmarin äiti oli
Mathilda Sofia o.s. Grönlund.
Ilmarilla oli sisar, lapsista
vanhin, Alli Maria, joka avioi-
tui v. 1912, assyrologi, dosentti
ja Suomen lähettiläs, Harri
Holman kanssa, sekä häntä
nuorempi veli Reino, joka
poikasena törmäsi halkopi-
noon vahingottaen maksansa
ja kuoli. Näin Ilmari jäi or-
voksi.

Ilmari oli veljeni Olavin
luokkatoveri, mutta kiinteä-
mäksi tuli hänen siteensä mi-
nuun, koska meillä molemmil-

la oli taiteellisia harrastuksia.
Ilmarista tuli meille todellinen
veli hänen kouluaikaanaan.
Hän saapui Karkkuun Sorjal-
le kesä- ja joululomia viettä-
mään. Hän kutsui vanhempi-
ani isäksi ja äidiksi. Hän oli
pitkä ja roteva, jonka vuoksi
me puolestamme kutuimme
häntä "Jim pienoiseksi". Hän
oli aina iloinen ja hauskutet-
ten keksijä. Ylioppilaaksi tul-
tuaan v. 1912 hän lähti Tans-
kaan opiskelemaan Möller-
Jensenin koristetaidekoulus-
sa, missä hän oppi koriste-
maalaustaidon ja ehkä jo siel-
liä metallin pakoituksen sekä
koristellista puunveistoa ym.
Hänestä tuli erittäin lahjakas
tällaisten alojen taiteilija.
Erinomainen piirtäjä hän oli
jo lapsesta saakka. Vesiväri-
maalausta hän myös harrasti.
Hänen maalaamansa kuva
Sorjan Kesämajasta sen alku-
peräisessä muodossa on Mör-
riniemessä ja kaksi Kiikan
vanhojen talonpoikaistalojen
rakennuksia esittävää akvarel-
lia on myös minulla (O-I M)
hallussani.

Ilmarilla oli myös eräs har-
rastus: hän kasvatti koiria, jo-
ta hänellä saattoi olla neljäkin
yhden huoneen asunossaan.

Tuli sitten Vapaussota. Mi-
ten Ilmari lienee joutunut
pohjoiseen, liekö Rovaniemel-
le asti, mutta jossain sielläpäin
hän oli ratsuväepälinä, ja niin
hän joutui suojeluskuntaan ja
tulipa lopulta kapteeniksi.
Suojeluskuntamiehenä hän
osallistui piirtäjänä Hakkape-
litallehden toimitukseen piir-
rellen sarjakuvia. Piirroksensa
ja maalauksensa hän signeerasi
merkillä "i-i-i". Hän sai teh-
täväkseen sisustaa ja koristaa
suojeluskunnan yliesikunnille
kahvilan Valtioneuvoston juh-
lahuoneiston tontin pihara-
kennukseen, kahvilan, nimeltä
"Kultainen Lahtari", jota esi-
tävä peltikilpi kiinnitettiin pi-
han portille.

Ilmari Haapakoski avioitui
sitten näyttelijä Iisakki Latun
tyttären, Inkerin kanssa, mut-
ta avioliitto jäi lyhyeksi ja lap-
settomaksi Ilmarin kuoleman
takia. Kun minä elokuussa v.
1918 siirryin Viipuriin, katkesi
yhteytemme, enkä joutunut
tietämään hänen sairaudek-
taan tanssitaudista. Menetin
tämän "veljeni".

Minunkin Karkun vuoteni
loppuivat alkaakseen uudek-
staan kesäasukkaana siellä
vuodesta 1941.

Otto I. Meurman

TUOMAS RAGVALDINPOIKA

HENGELLINEN ARKKIVIISURUNOILIJA

Tuomas Ragvaldinpoika syntyi Tyrväässä 6. päivänä joulukuuta 1724. Seuraavana päivänä, 7. XII., ilmoittaa kastettujen luettelo rovasti Wegeliuksen suorittaneen kasteen pappilassa.

Tuomaan vanhemmat olivat talollinen Laukulan kylän Lipun talosta Ragval Hannunpoika ja Marketta Eerikintytär. Isän syntymäaikaa kirkonkirjat eivät ilmoita, äiti oli syntynyt 1679. Sekä äiti että isä olivat olleet vuosisadan vaihteessa palveluksessa maaviskaalina v. 1709 kuolleen Engelbrekt Staren asuintilalla Tyrvään Hauniassa. Avioliittoon heidät oli vihitty

1. I. 1702. Tällöin on Ragvald merkitty käskynviejäksi (utrigade). Myös kasteilmoituksissa merkinnät rättäri 1705 ja jahtivouti 1707 ja 1720 osoittavat Ragvaldin toimineen entisen isäntänsä alaisena tehtävissä, joissa hän osoittain oli pitäjän, lähinnä kuitenkin kruunun luottamusmies. Asuttuaan aluksi Hauniassa Ragvald vaimoineen mainitaan henkikirjoituksessa 1704 Laukulan kylässä Iivarin autioituneen talon asukkaaksi. Hänen olinpaikkansa seuraavina vuosina on tuntematon. Kasteilmoitus 1707 merkitsee hänen ammatikseen: jahtivouti Karkussa.

Christillinen jälkimuisto.

Tyrvön Pitäjästä, ja Liubalan Kylästä, kunnilla Ruskhällin Talosta saman Seurakunnan Uskolliselle Opettajalle.

Eille,

Eläksänsä korkeast Oppinelle, ja hyvien' Kunnioitettulle.

Niin myös,

Jumalan Kunniaa edes auttanelle ja Christuksen Lauman Kaizemisesta murhetta pitänelle
HERRALLE.

Herr Mag. Abraham
Wanochiurelle.

Kokoonpandu Turusa.

Thomas Ragwaldin Pojalda.

Prändätty Vuonna 1774.

Aineisto saatu Urpo Vuorenojalta.

Murhellinen

Erö=Wirsi,

Koska

Piika Paimion Pitäjästä ja
Loven Kylästä,

Selena Jacobin tytär,

Koska

Lapsens murhan tähden, Paimion
Kirkon nurmella,

Parhan nuorudens iän kukoistusen ajalla
mestattin,

Sinä 16 p. Heinä-Kuusa vuonna 1764,
Johonga hän itzensä niinkuin katuwainen
syndinen sydämmellisellä synnin tunnolla.

Ja

Turwamisella Wapahujan Jesuren kal-
liseen ansioon walmisti.

Kaikille suruttomille, pramaille ja haurel-
lista elämäkerta harjoitawaisille waroituxeri.

Sen wainajan oman anomisen jälkeen
Kokoonpandu

Thomas Ragwaldin Pojalda.

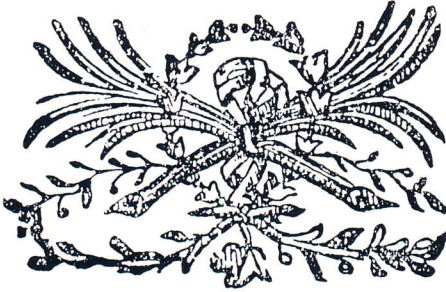
D u l u s a , 1839.

Prändätty E. E. Barkin tykönä.

Sen Wielä wirhellisen Ilo-Waisu

Sen vielä wirhellisen Ilo-Weisu, Cosca hän Jumalan Siunauxen woimalla ja Läkärin konstin awulla Parattin huulensa wirhestä. Caikille rackaille Risati weljille ja sisarille ylöskehoituxexi, kijttämään Jumalata terwen ja hywin caunistetun ruumiin edestä, Coconpandu ja pranttijn annettu 1763. *Thomas Ragwaldin Pojalda* Turusa oleskelewalda.

W.c. Ole sielun iloinen.

1. HERran töitä ilmoitta, Cosca waiwoist kirwoitta, Tule suull ja sielulla, Rucouxell weisulla.
2. Mut ah! halpa olen mä, Engä oikein ymmärrä, Tätä tehdä taitawast, Waicka aiwon ahkerast.
10. Tämän tähden, läkärin Canssa sitjä juttelin, Joca oli mieluinen Anomistan täyttämään.
12. Wielä HERRan pöydällä Olin mielel nöyrällä, Wacuutuxen myöskin sain, Että JESus autta ain.
13. Huhticuusa päiweisell Cuudell toista kymmenell, Tuli luonnon läkäri Parandaman wirheni.
14. Pani edes istuimen, Johon istuin mielellän; Tarttu sormill caswoini, Wijlsi weitsel huuleni.
15. Cohta silmän umbehen, Käten, sormen yhtehen Lujast kijni pusersin, Sydämen pääll likistin.
16. Tunsin kiwun surkian, Ahdistuxen angaran; Että lihan wärisi, Caicki paicat wapisi.
17. Mutta sisäälisesti JESuxeni wahvisti, Ettei ääneen Ollengan Cuulun yhtä sanaacan.
18. Waicka weren cuohusta, Joca juoxi suonista, Täydyin rascast puhalda Täsä weri-saunassa.
19. Sillä paitan, poweni, Liki caicki paickani, Cuumald wereld täytettiin, Joca alascalcki sijjn.
20. HERRan armo oli myös Toisell Tawall täsä työs, Kiwun cowan liewitti, Poicans pijnan muistutti.
21. Sillä cosca weitzell sijjn, Ikeneni pijrettijn, Nijn mä muistin JESusta Cuing Hän oli haawoisa.
22. Ja cuin saxet huulesta Leickais nahan lihasta, Muistin cauneit caswoja Cuin sai cowij puusteja.
23. Cosca neuloil pistettiin, Huulen yhteen lijettin; Nijn mä keihäst muistelin, Joca sisäll tungettijn.
24. Kylkeen ja myös sydämmeen Wapahtajan Jesuxen; Nämät ajatuxeni Olit huojennuxeni.

30. Olin sijnä fangina Sitehisä orjana, Etten Leiwän palaacaan Cahteen wijckoon nautit saan.!
31. Jolla ajall Läkäri Usiasti catzeli Cuinga huulen parat' wois; Wijmein neulat otti pois;
32. Ensimmäinen Tijstaina, Toisen Keskiwijckona, Colmannan sitt' Perjandain, Jotca cowin tuta sain;
33. Ett' he olit ruostuneet, Lihaan kijnniottanet, Josta muuttui muotoni, Waljux tuli caswoni.
34. Mutta kijtos Jumalall, Luojall Caickiwaldiall, Joca päästi tiscasta, Nijnmyös wirhen wiasta;
36. Annoi onnen Läkärill Herrall hyväll Odenadtill, Siunauxen Woitehill, balsamille callihill.
37. Näin wiel HERRa wahwista, Käten työt myös armosta, Siuna Hänell cunniax, Tarwitzewill parahax.
38. Näin myös kipun, waiwani Tällä eräll huojendi, Paras Läkär JESuxen, Josta tuon häll kijtoxen.
39. Nyt sijs sucun, omani, Caicki hywänsuowani, Ystävän ja tuttawan, HERRan armost iloitcan.
49. Wijmein iloon ijäiseen Ota tryqös Taiwaseen, Jotc on hengest syndynet, Autuuttansa etzinet.
50. Engelitten seurahan, Sinull kijtost weisamaan, Isä, Poica, Hengi suur, Ilos ijäisesä juur.

495 = 481, 494.
 ♩ = 63 — 76
 Johann Crüger 1653.

495

Her - ra, ken sua muis - ta - nee
 Kal - li - hi - na pi - tä - nee

Kiit-tää lah-jois - ta - si, Kun sä ter-veet
 Suur-ta ar-mo - a - - si,

jä - se - net O - let meil-le luo-nut, Kaikki

ruu-miin tar-pe - het Lau-pi-aas-ti suo - nut.

2. Tervehenä ollessas Herrana tykö taivu, Niin et sitten kuollessas Ikivaivaan vaivu. parannuksen jättäissäs Kuolinhetkesi, Pettää voit sa itseäs Surmaks sielullesi.
3. Rakas Isä, varjele Meitä lapsiasi, Elämäämme suojele Aina armossasi, Ja jos ruumiin sairaaksi Täytyisikin tulla, Anna, että olisi Sielun rauha mulla.
4. Henkes hyvän voimalla Auta, Herra, meitä välttämähän huolella Synnin surmateitä. Ja kun päätyy elomme Täällä maailmassa, Ota, Herra, sielumme Eloos taivahassa.

Näyte Tuomas Ragvaldinpojan virrestä, Virsikirjaani 1938.

Kortteli 16 tontti 2 (Wegelius) Marttilankadun puolelta.

Vanha koti Vammalassa

Kimmokeen näihin muistoihin sain käydessäni tänä syksynä (1988) Vammalassa ja nähdessäni vanhan kotimme paikalle nousevan kerrostalon (As. Oy Kalhanranta). Kivikylään Vammala näyttää nyt muutenkin olevan. Toista oli ”ennen sotia”.

Isäni, oikeusneuvos Juhon Saloheimon tultua Tyrvään tuomiokunnan tuomariksi 1935, löytyi perheellemme vuokra-asunto silloisesta pikku kauppalasta: talo, jonka omisti leskirouva Elli Wegelius. Se oli tilava rakennus, sopusuhtainen nikkarityyliä ja oli sen aikoinaan rakennuttanut nimismies Hjortman. Päärakennus sijaitsi Rautaveden rannalla. Pihapiiriin kuului myös vanha, matala puutalo Marttilankadun varrella - nykyisen kirjakaupan kohdalla - ja rakentamaton tontti, millä nyt sijaitsee yhteiskoulun lisärakennus. Katuvarressa sijainneen matalan talon olivat koululaiset ristineet haaremmiksi, siinä kun oli aikoinaan asunut yhteiskoulun naisopettajia ja näillä käynyt ruokamiehinä joku naimaton miesopettaja.

”Haaremin” toisessa päässä asui rouva Wegelius, ja toisen

pään kolme huonetta sai isäni vuokrata tuomiokunnan kansliaksi. Täältä kanslia muutettiin 1938 Säästöpankin uuteen kivitaloon. Talvisodan loputtua, kun asumista piti yleisesti supistaa, siirrettiin kanslia kotimme yhteyteen. Olihan siellä tilaa sittenkin niin perheelle kuin tarvittaessa vinnikamarissa muillekin.

Avara koti järven rannalla

Töölön kiverämaan jälkeen tuntui ihmeelliseltä tulla uuteen, avaraan kotiin, jota ympäröi suuri, puistoinen pihamaa. Se ulottui silloin rantaan saakka, minkään rantakadun sitä rajoittamatta. - Ei siihen aikaan puhuttu neliöistä. Niitä, niinkuin kuutioitakin oli talossa varmasti paljon. Reilun talon oli nimismies aikoinaan tehnyt. Piharakennuksessaakin oli mm. kaksi ulko-huonetta pitkin istuiriveineen. Päärakennuksen alakerässä eteisen lisäksi oli kuusi huonetta ja keittiö, kaikki tilavia. Ihan hauska ja valoisa oli kotiapulaisen huonekin, joka oli kuulemma tehty entisestä ruokasäiliöstä. Vinnikamari parvekkeineen oli niin tilava, että siihen sodan aikana jos-

kus oli majoitettuina kuusi viestintälottaa. Ennen sotia se oli velimiesteni Maunun ja Yrjön käytössä. He olivat lemmit juristinplanttuja. Toini, sisareni, joka tuli yhteiskoulun ensimmäiselle luokalle, sai myös oman, suuren huoneen, jonka hän myöhemmin jakoi lukioluokille tulleen Helvi-serkkunsa kanssa. Minä, silloinen lääket. kandi, sain myös oman. Millä ihastuksella aamuisin avasinkaan silmäni katsellen ikkunoiden edessä kasvavia koivuja! Sitteen sopi mennä uimalaiturille ja pulahtaa järveen ihan kotirannasta.

Sali oli neli-ikkunainen kuhlama huone, korkeutta 3 m 60 cm! Siinä oli koristeelliset kattomaalaukset. Rouva Wegeliuksen antiikkinen peili kullattuine kehyksineen ja marmoripöytineen sopi hyvin perintöhuonekalujemme tyyliin. Saliin oli hankittu uudet markisettiverhot Helsingistä ja karvalankamatot Kiikan matkotutomosta. Hellas-piano oli tarpeellinen käyttöesine kodissa, missä harrastettiin musiikkia. ”Tämä on Vammalan kaunein sali!” huudahti eräs ystävä, nähdessään salimme

ensi kertaa. Siitä tietysti voidaan olla eri mieltäkin.

Hankaluuksiakin oli

Vanhan, hataran talon asumisessa oli omat hankaluutensa. Äitini toivomuksesta oli tati Wegelius onneksi teettänyt likajohdon keittiöstä: tiskivesi siis hävisi johonkin salaojaan. Myöhemmin saatiin vesijohtokin ja varsinainen likaviemäri. WC:tä ei vain talvisydännä voinut käyttää, kun putket jäätyivät. Ei kaivosta tuleva vesi muutenkaan riittänyt kovin väljään käyttöön. Nimismiehen ”puuseet” olivat siis edelleenkin tarpeelliset.

Lämmitys oli suuritöistä. Toini sisaren urakka oli kantaa pilkotut puut keittiön suureen, kannelliseen puulaatikoon. Jokaisesta laatikollisesta sai hän markan. Ensimmäiset säästönsä hän sijoitti kaulonluistimiin. Isä vei aamuvarhain puut uneihin ja sytytti ne. Äiti hoiti lämmityksen loppuun, vahtien uuneja ruokasalista käsin, missä hän välillä istui sukankutimensa kanssa. Olipa minun, lomalaisen, mukava nousta vuoteesta, kun hiillos hehkui lämmintä!

Salia lämmitettiin loppiaisesta pääsiäiseen vain senverran, että viherkasvit pysyivät hengissä. Vinnikammari sai olla tietenkin pitkiä aikoja kylmilään poikien poissaollessa.

Entä ikkunat! Vanhasta tottumuksestaan kiinnipitäen äiti piti kotiapulaisen kanssa huolta, että kaikki "tuplat" otettiin keväisin pois ja vietiin vinttiin. Syksyllä ne pestyinä pantiin paikoilleen, huone huoneelta. Tilkkimisessä ja ikkunapaperien liimaamisessa avusti isäkin ja perheestä ja kansliaväestä aina joku, joka suinkin kerkisi. Ei ihme, että kun kaikki 23 korkeaa ikkunaa oli kunnossa, äiti mielellään tuli muutamaksi päiväksi vieraakseni Kangasalle, missä olin parantolalääkärinä sota-vuosina.

Kotiapulaisista, jotka vaihtuivat muutaman vuoden väliajoihin, muistan parhaiten Kampilan Ailin. Tämä entinen naapurintyttö 1920-luvun Oulusta tuli äitini pyynnöstä Vammalaan - ja siellä on edelleen - sillä tyrvääläinen Arvo Lahtinen korjasi hänet pian emännäkseen.

Hyvät naapurit

Wegeliuksen saunanromiskoa emme käyttäneet. Saimme muutamien muiden vammalalaisten tavoin saunavuorot Lönnqvist-naapurien siistissä saunassa, jonne johti pihasta polku aitaan tehdyn aukon kautta. Wegeliuksen saunarakennuksen päätyhuoneessa asui vuokralaisena sairaseläkkeellä oleva opettajatar Aino Heinonen (1881-1957). Hän antoi yhteiskoulun alaluokkalaisille tunteja kielissä ja matematiikassa, perien hyvin pienen korvauksen. Emännät toivat hänelle silloin tällöin maitoa, jauhoja, leivonnaisia ja jopa joskus viinokareenkin. Ja tasan puolet näistä tati Heinonen toi äidille. Hertaista se oli ja säännöstelyn aikana hyvin tervetullutta. Äiti puolestaan, milloin tiesi ruuan sopivaksi tädin elimistölle, lähetti hänelle aina lämmintä ruokaa. Aino-täthän ei itselleen juuri muuta keittänyt kuin vettä ja velliä. Tämä hurskas naapurimme oli testamentannut omaisuutensa jaloihin kristillisiin tarkoituksiin. Hänen pienet varansa olivat kuitenkin huvonneet niin tarkkaan, että minä oli ainoa, joka testamentin nojalla jotain perin. Tädin klaffipiironki, jota oli joskus ihaillut, oli yllä-

Kahvit parvekkeella, ist. Juho Saloheimo, "ukki Braxten", Hilja Saloheimo, Eeva Lönnqvist ja opett. Aino Heinonen. Tak. vas. Pauli ja Sirkka Riihivaara, Ilma Innola.

tykseksi Kalhan aitassa minua odottamassa, kun vuoden 1957 lopulla kävin Vammalassa.

Joulut Vammalan kodissa

Joulut olivat riemukkaita nimenomaan ennen sotia, jolloin koko perhe oli koolla. Sodanaikaisista on joulun 1943 erikoisesti muistissani. Silloin oli mukana Yrjö velikin, res. luutnantti Syvärin rintamalta. Pula-ajan jouluruuat olivat tietenkin vaatimattomat, mutta ne eivät olleetkaan pääasia.

Jossain välissä aaton ilta-päivällä käytiin saunassa. Sitä jouluperinnettä emme kaupunkipaikoissa olleet voineetkaan ennen noudattaa. - Korkeaan saliin mahtui tietysti komea kuusi, minkä koristelun hoiti isä, tyttären avustamana. Ennen oli laitettu kuuseen kynttilät kruununkynttilän puolikkaista, painona omenat. Onneksi oli ennen talvisotaa tullut hankituksi sähkökynttilät, silloin vielä melko harvinaiset. Monilla oli kuusi kynttilöiden puutteessa pimeänä, tosin koristeltuna.

Kun illansuussa perhe vieraineen - tati Heinonen ja joskus helsinkiläisiä sukulaisia sekä kotiapulainen oli koontunut saliin, laulettiin muutamia joululauluja ja -virsiä, monet "äänissä". Isän basso kaikuu aina mielessäni noita lauluja kuullessani. Laulujen

lomassa isä luki hartausluvun jostakin joululehdestä, ei koskaa itse jouluevankeliumia sellaisenaan. Sehän kuultiin kirkossa. - Sittenpä vetäistiin esiin lahjakorit. Runosuoni puhkesi perheessämme aina joulun alla, ja melkein joka pakettiin liittyi lämminhenkinen, usein leikillinen runo. Tällaista "runouden alakasvillisuutta" korkeammalle tasolle ei perheessämme päästyäkään. Isä jakoi paketit ja luki värssyt ääneen - ja nauramista riitti. Isä itse oli taitava kalvanmitan käyttäjä. Äiti kiireessään oli riipustellut muutaman rivin paketteihinsa. Nuorison värssyt toisilleen olivat ystävällisesti naljailevia. Karuluonteinen Yrjökin, säilyneistä joulurunoista päättäen, oli jouluksi saanut innoituksen, ja Toimilta pienestä pitäen näytti runonteko onnistuvan. Monilta vuosilta on näitä tekeleitä säilynyt, ja hauskoja muistoja ne tuovat mieleen.

Jouluaamuna mentiin kirkkoon. Olihan ainakin isän oltava siellä kuoron riveissä. Kerran pani Pauli Riihivaara minut uruilla säestämään "Hiljaa, hiljaa joulunkellot kajahtaa," millä jumalanpalvelus alkoi. Kirkonmenon loppua, aamun valjetessa, alkoi kaduilla ja teillä kulkusten kilinä, ihmisten ajaessa koteihinsa. - Seurasii rauhallinen ensimmäinen joulunpyhä.

Jouluvierailut

Täytyy huokaista Eila Pennasen tavoin, että ennen sotaa oli nuoruus. Sotahan muutti äkillisesti elämänmenon moniksi vuosiksi. Noihin Vammalassa "ennen sotia" viettämiini loma-aikoihin kuului hauskat jouluvierailut. Ne olivat kiireettömiä tilaisuuksia, joihin kokoonnuttiin perheitäin. Usealla ystäväperheellämme olikin suuri perhe ja kodeissa paljon tilaa. Tyrväällä eli seuraleikkiperinne voimakkaana. Kun esim. kokoonnuttiin apteekille uuden vuoden vaiheilla, olikohan se vanhan apteekari Bäckmanin syntymäpäiville, kokoonnutui nuoriso - vähän yli kolmikymppisistä alaspäin - tilavaan ylähalliin. Siellä sitten leikittiin klo 19-24:ään, välillä käyden vain alakerrassa kahvilla ja iltapalalla sekä kuuntelemassa Linnean yksinlaulua tai muuta musiikkia. Ja meillä kaikilla oli niin mukavaa... Sellainen leikki kuin "amerikkalainen silmännikutus" oli minulle hauska uutuus. Meillä en muista olleen suuria joulukutsuja, mutta muutamia lähiystäviä saatiin koolle myös sota-aikana. Ennen sotia tietysti leikittiinkin. Yhteisesti laulettu joululaulut, niin hengelliset kuin muut kuuluivat aina asiaan ja useat "äänissä". Olihan mukana laulajia Innolota ja Riihivaaroja. Pauli Riihivaara, asemapäällikkö Inno-

Vas. Mauno Saloheimo, Sylvi Salo, Maija Lauri ja notaari Veikko Iskanius, oik. Yrjö Saloheimo.

lan vävy, oli Tyrvään muuten vaatimattomin musiikkielämän tekijämies, mainio kuoronjohtaja ja urkuri ja Sirkku Riihivaara kirkasääninen sopraano ja kirkkokuoron solisti.

Kanslia kodin yhteydessä

Kuten jo mainitsin, talvisodan loputtua tuomiokunnan kanslialle järjestettiin tilat kotiimme, eteisen vieressä oleviin kahteen huoneeseen, joista tavarat siirrettiin mikä minnekin. Toisessa huoneessa työskentelivät konekirjoittajat, neidit Sylvi Salo ja karkkulainen Maija Lauri. Maijan siirrettyä Tampereen kaupungin virastoon, sai tuomiokunta 1943 pitkäaikaisen työntekijän virkeästä kannakselaistyöstä Soja Karatignistä (nyk. Koski). - Toisessa huoneessa työskentelivät isä, jonka työpäivä venyi usein pitkäksi, ja notaari, hovioikeuden auskultantti, joka oli valtion palkkaama ja jotka vaihtuivat parin vuoden väliajoin, muistelen.

Jo "haaremista" käsin ja sitten kotikansliasta kokoontuivat edelläluetut työntekijät perheen kanssa päiväkahville tai korvikkeelle ruokasaliin. Kansliatoiminta lienee tuolloin ollut kodikkaampaa kuin nykyaikaisen byrokratian valitessa. Vielä isäni aikoihin tuomari itse palkkasi apulaisensa, notaaria lukuunottamatta, ja hänen pääasialliset

tulonsa, melko vaatimattoman pohjapalkan lisäksi koostuivat kansliatuloista. Tuomari joutui aina edeltäjältään ostamaan koko kanslian irtaimiston pöytiä, hyllyjä, kaappeja, kirjoituskoneita ja muita tarvikkeita myöten. - Asiakkaiden lisäksi kävi kansliassa myös hovioikeuden auskultantteja, tuolloin kaikki miespuolisia, joiden piti varatuomarin arvoa varten istua käräjiä yhteensä 30 päivää. Kun ukkotuomarilla ei ollut vuosilomaa, joutui hän hankkimaan lääkärintodistuksen, milloin halusi pitää lomaa tai milloin auskultantti tarvitsi viiranhoidopäiviä. Pari kertaa oli isällä ihan lääketieteellinen syy sairaslomaan, mutta tavallisesti tohtori Melartin sai keksiä loman perustaksi milloin hampaslääkäriälläkäynnit, milloin laskimolaajennukset. Lienee lääkärintodistusten tarve näissä tapauksissa jo taaksejäänyttä elämää.

Siviilivihkimiset isä halusi suorittaa mahdollisimman arvokkaasti, salissa, ja piti hän pariskunnalle myös kauniin puheen. Muutenhan toimitus olisi ollut hyvin lyhyt ja karu. Kaksi kertaa on tiedossani siviilivihkiminen morsiamen kodissa: toinen maalaistalossa, toinen Vammalassa, kun Eeva Melartin meni avioliittoon Mauno Tammisen kanssa. Morsian, kuten äitinsäkin kuuluivat ns. ultraevankeliseen eikä tavalliseen luterilaiseen kirkkoon. Rovasti Svanberg oli noissa häissä kyllä

kutsuvieraana. Kun Yrjö rintamalomallaan istui Tyrvään käräjiä, joutui hänkin kerran vihkimään pariskunnan ja tekin sen isänsä tapaan salissamme, mutta tarkasti ovet suljettuina. Toini koetti vain avaimenreijästä kurkkia veljensä toimitusta. Kirjeessään minulle Yrjö kertoi puhuneensa kuin kokenut isä ja aviomies. Siihen siviilisäätyn hän ei itse ehtinytkään, sillä peräytymisvaiheen rytköissä hän, poikamies, jäi Karjalan korpiin heinäkuussa 1944.

Yhden kirkollisenkin vihkimisen kehyksenä salimme sai olla. Elokuussa 1941 näet vihittiin avioliittoon notaarina toiminut hovioikeuden auskultantti Ilmari Raumolin, vähän ennen rintamakomennustaan. Hän asui vinnikamarissamme ja sinne hänen vei nuorikkonsakin, Annikki Koskelon, joka oli äitimme nuorin serkku. Salissa kastettiin kesällä 1940 Mauno veljeni esikoinen. Mauno oli ennättänyt toimia notaarina ja oli siirtynyt vastaperustetun Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin sihteeriksi. Kirkon lakimiehenä hän onkin suorittanut elämäntyönsä.

Erääseen työhön kelpuutettiin tarvittaessa minut ja sitten Toinkin mukaan: pöytäkirjojen vertailuun eli kollatshuoneeraamiseen. Koneella puhtaaksikirjoitetuissa käräjäpapereissa piti kaiken, pisteitä ja pilkkuja myöten, olla yhtäpitävää alkuperäisten käräjä-

pöytäkirjojen kanssa. Kahden hengen ryhmissä paperit siis verrattiin, ja siinä kehittyi hyvin nopea ja selvä sisälukutaito. Alkuperäiset valtakirjat, laskut ja muut asiat olivat numeroituina liitteinä papereissa, jotka jäivät sitten tuomiokunnan arkistoon. Isä kertoi, että joskus, aikoja sitten, kirjurit, jotka panivat kokoon, kuten termi kuului, pöytäkirjat oikealla kapulakielellä käräjällä pidetyistä ns. memori-aaleista, olivat kuivan työnsä piristeeksi vähän huvitelleet. Liitteiden numeroimisen asemasta oli käytetty kokonaisia sanoja, jotka saattoivat muodostaa huudahduksen tai mielauseen. Jos liitteitä oli yhdeksän, saattoi järjestyksessä muodostua seuraava ylevä lausahdus: "Voi - hitto - kun - mua - harmittaa - kun - heilani - halaa - toista".

Elämän muutoksia

Omat muistoni Vammalan kodista loppuvat kesään 1946. Silloin siirryin Suomen Lähetysseuran työhön Kiinaan, ja Svanbergien pappilan lähetyksissä minut lämpimästi hyvästeltiin. Kun Kiina oli joutumaisillaan Mao Tse-tungin valtaan, jouduin sieltä palaamaan kolme vuotta myöhemmin. Silloin koti oli siirtynyt Mäntyharjuun, vanhaan sukupitäjäämme. Isä oli jäänyt eläkkeelle heinäkuun lopussa 1947 ja äitipuolensa kuoltua hankkinut perheemme käyttöön suvun vanhusten kotina olleen talon Mäntyharjun kirkonkylästä. Siellä hän joutui käyttämään asiantuntemustaan, mutta leivättömän pöydän toisella puolella. Hänelle näet kertyi asianajoja, hänen mitään ilmoittelematta. Ja jos hän päämiehensä puolesta vetosi hovioikeuteen, niin nurin menivät alioikeuden päätökset, joita sorvasi hänen serkkunsa, Mäntyharjun tuomiokunnan tuomari Hannes Saloheimo. Kirkkokuoro sai sielläkin isästä basson ja seurakunnan hallintokunta pätävän sihteerin. - Lähetystyö oli vanhempieni vakaa harrastus ja muuttui ihan sydämenasiaksi, tyttären ollessa lähetyksilääkärinä niin Kiinassa, Afrikassa kuin Taiwanillakin.

Vanhempani lepävät sukuhautojen rivissä Mäntyharjun kirkkomaassa, odottaen ylösnousemuksen aamua. Yrjö veljellä on muistoristi Mäntyharjun sankarihautoilla.

Inkeri Saloheimo

Nälkälän kronikka

Kirjoittanut Kaarlo Mäkinen.
Kuvat Tyrvään Seudun Museo.

Nälkälästä veisaan virren,
sovitettu hanurille,
patarämä toinen ääni,
kun nyt vain sekois pääni.

Nälkälä on valtakunta,
täällä on oma palokunta,
kadut suorat, talot uhkeet,
tehtaat monet suuret, uhkeet.

Asukkaita tulvimalla,
lisää aina työn alla,
siispä tästä nyt mä alan,
jokainen saa oman palan.

Suutareit' niit' on Nälkälässä,
niiden joukossa on ässä
Salon Lauri viisas miesi,
hänpä kirjatemput tiesi.

Suutarien kaupparatsu
- Erkillekin kelpaa napsu.
Sukkela on Erkki suusta,
kaupan kiskoo vaikka puusta.
(Erkki tuomisto)

Nahan pintaa Viljo lätkää,
luirauttaa laulun pätkää.
Takalista nahkapalliin,
tukka taiteilijan malliin.
(Viljo Heinonen)

Tainiolla laulunääni,
senhän tietää koko lääni.
Näyttämölle usein ehtii,
pieksukoneen kanssa rehkiä.
(Atte Tainio)

Eino Rinne, visu miesi -
hänpä markan arvon tiesi.
Viulu kaunihisti helää,
tyttölöissä mieli elää.

Suutareit' on vielä monta,
ehkä myöskin verratonta,
Kinnus-Eino nuori kloppi
suutaroimaan äsken oppi.

Mies vankka Elos-Matti,
siin on suutarien tappi.
Hällfors valvoo järjestystä,
rähjät saavat lennätystä.
(Matti Elo ja Lauri Hällforsm
sittemmin Paasinummi)

Nälkälä on tehdasmaa,
yhtä toista täältä saa.
Sepät rustaa mööpeleitä,
neljä kaikkiaan on heitä.

Kyynärkeppi, rässirauta,
Virta hääää, eipä auta,
kangaspakkaa Vrta kääntää,
leipää täytyy kokoon vääntää.

Ruuhonen kuin patriarkka,
tukeva on hällä akka,
asemalla pirstoo puita,
kolottelee leiniluuta.
(Frans Ruuhonen)

Otto-pojan kävi pahoin,
selvinnyt ei ehjinnahoin,
sahajauhot uudet päähän,
ehkä sitten selviää hän.
(Otto Ruuhonen)

Väinö myöskin rötösteli,
kepulisti joskus eli,
lapsi parkui perään kerran,
pantihinpa tienaan herra.
(Väinö Ruuhonen)

Jyrä-ukko kyhjöttäpi,
kopissansa nyhjöttäpi.
Akasta ei tiedä mitään,
tuskin maistanutkaan sitä.

Niemi-Jukka pullaa paistaa,
pojat niitä salaa maistaa.
Jukan jalka kapsaa, kopsaa,
tahti on niin huiman nopsa.
(Jussi Niemelä)

Följär-Kalle tolppaa ravaa,
lääkitsepi sydänalaa,
ruuvua, vääntää, vetää lankaa,
pimeyteen valoo antaa.
(Kalle Niemelä)

Jenkki-Iivar, jyry miesi,
häll' on rahaa - herra tiesi.
Valkoinen on kannaltaan,
palkkatyössä ahertaa.
(Iivari Haavisto)

Paavali on ukki rehti,
moneen sorttiin hänkin ehti:
pomomiesi, tekee kauppaa,
joskus hummaa päähän paukkaa.
(Paavali Aro)

Elämänsä ylämäki
sortiss' moness' jo näki:
puuseppä, liikemiesi,
ensi vuonna - herra tiesi.
(Eemeli Ylämäki)

Urheilunkin henki elää
Nälkälässä, siin' on perää.
Pohjan pojat, pulskat oivat
prenikoita taloon toivat.

Sampsu hiihtää, lumi lentää,
enismmäisnä maaliin entää.
Tatu loikkaa yli orren,
pitemmän ain' vetää korren.

Pekallakin sisu riittää,
joskus laakereita niittää,
näytteleekin taidolla,
miesi ei oo vallan nolla.

Tuomis-Tauno kuulaa viskaa -
sillä miehellä on niskaa,
voimiltansa karhumainen,
urheilija oivanlainen.

Lastus-Yrjön sorvi laulaa -
joskus hänkin kastaa kaulaa.
Miesi vankka, kroppa suuri,
tukeva kuin tiilimuuri.

Kylpylaitos Nälkälässä -
herrasväkee asui tässä,
tirehtööri Höyläs-Kalle,
toiset taipui vallan alle.

Kauppaneuvos potilaana,
Lindstetti tuo kuivanaama,
lihaa luihin kasvatteli,
siks' hän täällä kylveskeli.

Einari se pitkäkoipi
saunanlauteill' unelmoipi,
tilkkumatto patjanansa
kylpyvasta päänsä alla.

Nyt on jäänyt eloo vaille,
herrat lähti ulkomaille
parantolaan parempaan
kasvattamaan ihmamahaa.

Mestari on Ville Kuusi,
häll' on temppu ehta uusi:
rusinan kun pistää pataan,
siitä soppaa alkaa sataa.
(Ville Kuusisto)

Saariselta kauppa luistaa,
hänpä puheentahdin muistaa:
kehuu, noituu, hinta tarkka,
eikä hellinnytkin markka.

Aikoinaan on Salmin Ville
noussut joskus onkarille,
matkannut on maat ja mannut,
laimennut lie nyt jo veret.

Sorallakin tehtaan pala,
vaikei siellä työnala.
Se on aivan varma että
ulkonäkö usein pettää.
(Frans Sora)

Eloranta hevostiesi,
kaikkihan sen varmaan tiesi.
Emäntänsä leipää paistaa,
Oskulle ei viina maista.
(Oskari Eloranta)

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

VAMMALAN YRITTÄJÄT

Miestä siellä on kuin salkoo,
pitempään sentään halkoo,
tuskin sisään kaikki mahtuu,
illalla kun tupaan astuu.

Yrjä veivaa autoansa,
Ville noituu koneitansa,
Hukki omi muuten vainen,
sekamiesi monenlainen.
(Yrjö, Ville ja Hugo Eloranta)

Vestergren tuo tuttu miesi,
jutut mahdollottomat tiesi.
Kiven kylkeen kaivaa reikää,
siitä lähtee kyllä leipää.
(Kalle Vestergren)

Ansu sukkelana hääää,
piirun paikan tarkkaan määrää,
tehdas Salmin on se paikka,
missä lohkee puusta laikka.
(Anselm Vestergren)

Urholla on puheen tahti,
suuri järki, sanan mahti.
Pruukivelli, tiilen pala,
siin' on hällä työn ala.
(Urho Järvinen)

Kolminaisuus Elosia:
Kalle matkii parturia,
Oiva toppaa jakkaroita,
Jussi laukkaa pitkin soita.

Jaskalla on tukka fiini,
aivan on kuin itäliini,
muoto varsin mukhenlainen,
ääni lauluun luontuvainen.
(Jaakko Hakanen)

Kirvehellä leivän tienaa,
jyrsii puuta, viestää pienaa
Järvis-Kalle ikämiesi,
kirvesmiehen taidon tiesi.

Rantas-Niilo miesi vasta:
keittää kahvin, tuutii lasta,
puhaltelee tulta helliin,
sekoittelee suolaa velliin.

Vielä mainittava on
Antti vallan "Mahdoton".
Miesi paksu, punanaama,
juttu luistaa vuolaana.
(Antti Aaltonen)

Mies on mojo Matikainen,
lupsa, liukas savolainen.
Pyssyn kanssa mehtiä polkoo,
kylillä jos milloin kulkoo.
(Hannes Matikainen)

Makkarapötkö, paistinpala,
Muriinin on työnala.
Herran lihaa paistaa, leikkaa,
sukkelasti leuka keikkaa.

Oja-Vilhon sorvi hurraa,
leikkaa veitsi, lastu surraa.
Väinö tyttöänsä haluaa
espikselle mieli palaa.
(Vilho ja Väinö Ojala)

Nätti poika Simoliini,
jatsari on vallan fiini.
Liukkahasti kenkä luistaa,
ahkeruutta käyttää muistaa.

Heinosella virkalakki,
virkapuku, virkatakki.
Asemalla leipäpaikka,
suuri talo, varma palkka.
(Kalle Heinonen)

Mäntynen tuo Armas poika
kiertää joskus markkinoita.
Suuri ruho, pitkät koivet,
yrittänyt on monet toimet.

Fanni on nyt perheenpää,
yksinään saa temmeltää.
Asioita seuraa tarkkaan,
yrittelee kiinni markkaa.

Forsblomilta ukko kuoli,
elämäst' ei surra huoli.
Valtio on vankka talo,
suuri siellä on leivän palo.

Äijälä on nimi Heikin,
ymmärtää kai leikin?
Kun mä sanon: mistä riivaa,
kun on päässä viinaa.

*Hyvää Joulua
Toivottaa*

Huoltoasema H. Jokikoivu Ky

ESSO

INARIA®

KODIN KOLMAS ULOTTUVUUS

Inaria kaapistot antaa tilaa tavaroille

Lattiasta kattoon, eteisestä olohuoneeseen. Kaunista peilipintaa, liukuovia – ja sisällä kätevät lankakorit tai levyhyllyt, tilaa kodin kaikille tavaroille.

Vain Sisustajan K-Raudasta tai KaunisKoti-liikkeestä

FINNMIRROR®

SKANDINAVIAN SUURIN PEILITALO

**SISUSTUS-
RATKAISU**

Epsira-sisustuslevyjen 12 kuviomallista voit valita yksilöllisen sisustusratkaisun. Levyt voit helposti asentaa itse sisäkattoon tai -seinään ja EPSIRA-sisustusratkaisu luo uuden kauniin ilmeen kotiisi.

Levyt, joiden vahvuus on 20 mm, toimivat hyvänä lämmöneristeinä ja lisäävät entisestään ratkaisun kokonaistaloudellisuutta. Kysy lisää sisustusratkaisusta Epsirasta.

EPSIRA OY

PL 72, 38201 VAMMALA, Puh. (932) 42131
Telex 22338 epsi sf, Telefax (932) 41544

**PALVELEVA
OPTIIKKA-,
KELLO- ja
KULTA-ALAN
ERIKOISLIIKE**

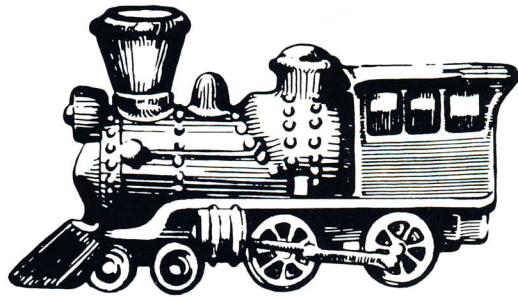
NYYSSÖNEN

ONKINIEMENK. 11 VAMMALA PUH. (932) 126 76, TELEFAX 128 76

Harjulan lasiliike ky

Hopun teollisuusalue 38200 VAMMALA puh. 932-412 32

KVETURI

om. Arto Kulmala Asemakatu 20 Vammala puh. 41956

Kulta kukka

Roismala
Puh. 301 02

Palvelemme
ark 9.30—19.00
la 9.00—16.00
su 9.00—18.00

KRAUTAKAUPPA V. KIVIRANTA Ky

Marttilankatu 10 VAMMALA puh. 932-120 02

TILAUSMATKAT

- PARHAASTA PÄÄSTÄ
- PALVELEVA PERHEYRITYS

LINJA-AUTOLIIKENNE
ANTTI LAUHAMO KY

VAMMALAN TURISTIAUTO OY
ROISMALA ★ 304 12 304 11 ja 302 46

- Leipomo
- Konditoriat
- Merkkipäivä-
palvelu

NIEMELÄN LEIPOMO OY

Trakinkatu 8 Vammala puh. 43 143

"POHJAVETTÄ"

jäätymättömillä

NIRA-

pihakaivopumpuilla

VAMMALAN KONEPAJA OY

KALLIOKOSKI

VAMMALA
(932) 123 23
neljä kerrosta
torin reunassa

- * HUONEKALUT * VERHO-, PEITE-, ym.
SISUSTUSKANKAAT
- * MATOT
- * VALAISIMET * VUODEVAATTEET
- * MARIMEKKO -VAATTEET

Hyvien ajattomien laatuotteiden ostopaikka

LAUKAA LUNDIA MUURAME SOPE MARICKEN MARIMEKKO

ARTEK
ASKO
INTERFACE

VALLILA
MARJA KURKI
PETERZENS

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

LVI-LIIKE
Antti Tamminen Ky
VAMMALA, Hopunkatu 6, puh. 410 55

Kiittäen kuluneesta vuodesta
toivotamme asiakkaillemme
RAUHALLISTA JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Vammalan
OP-Kiinteistökeskus Oy, LKV
Puistokatu 2, 38200 VAMMALA

EROTU EDUKSESI
Yksilöllisiä tyylikkäitä
vaatteita
juhlaan sekä arkeen

Kasemets

PUISTOKATU 18, VAMMALA
PUH. 433 09

*Rauhallista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

UOLEVI NIITYMÄKI KY
RAKENTAJAN HALLI
Hopunkatu 11, 38200 VAMMALA, puh. 932-42 225

Asemakatu 11, 38210 VAMMALA
Puh. 932-41 518

TEKNISET
TUOMINEN KY

Marttilankatu 12 38200 VAMMALA ☎ 14000

kuljetusliike

kauko mäkinen oy

VAMMALA Pesurinkatu

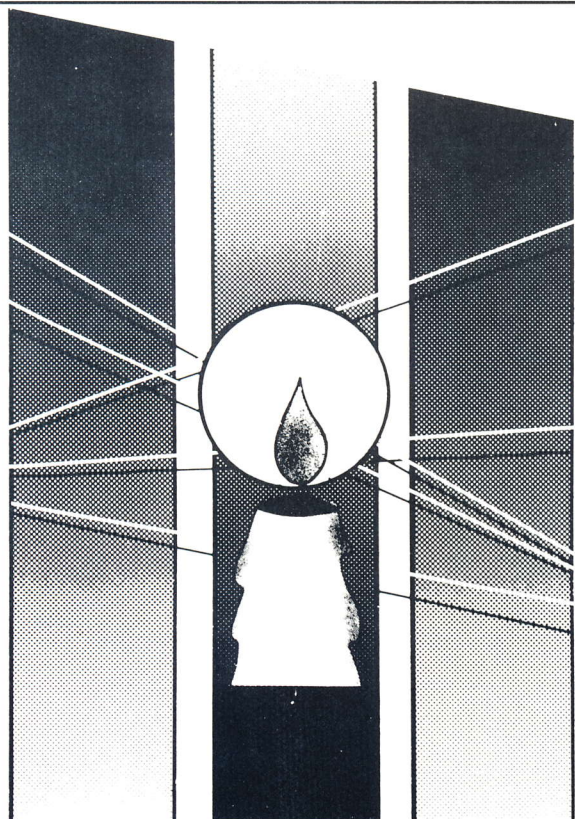
43311

URHEILU JA KODINKONETALO

JÄRVINEN **HAUHONSALO**

palveleva **Itsenäisydentie 8, VAMMALA, puh. 12831**
kesport urheilukauppa

Rauhallista Joulua

Tyrvään Sanomat

ISORA

ISORA-ELEMENTIT

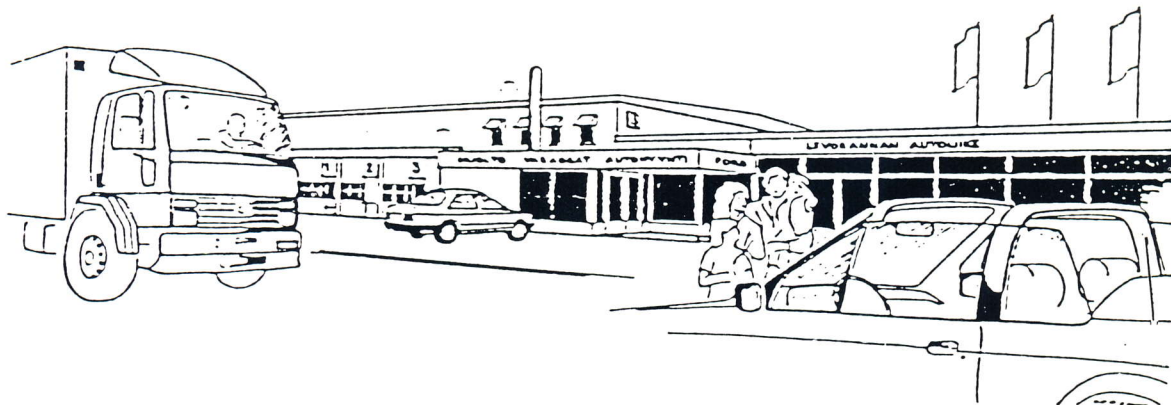
ERISTYSLEVYT

SOKLEX SOKKELI-
ELEMENTIT

ISORA

— PL 48 38200 VAMMALA
PUH. 932-1881

**PARHAALLA PAIKALLA
ROISMALAN RISTEYKSESSÄ**

UNION

VALKOJA & NISKANEN KY

VAMMALA, PUH. 12780, 12486

**LEVORANNAN
AUTOLIIKE**
OY
Vammala puh 12051

FACOM
OIKEA OTE TYÖHÖN

**Maailmankuulut
työkalut meiltä**

TULE - MEILLÄ PALVELLAAN

K REILU RAUTAKAUPPA
VAMMALAN RAUTA Ky
Puistokatu 4 VAMMALA puh. 126 28

**SÄHKÖASENNUS
ARO OY**

Pesurinkatu 4, 38200 Vammala, puh. 932-41960

**« K-KENKÄ
E. HIETAMO KY**

VAMMALA

TORIKESKUS

INFO Tyrvään
Kirjakauppa Oy

MARTTILANKATU 18, 38200 VAMMALA
PUH. 932-43 911

KAIJAMAHA
PUH. 93360
VAMMALA

TORIKESKUS

NIEMEN
TEHTAAT OY

Äetsän kunta toivottaa lehden lukijoille

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

**hieroja
Tuula Lehtomäki**

Puistokatu 27, 2. krs. Vammala, puh. (932) 140 07

ALUEVIESTI

**SALUUNASSA
SYÖT
HYVIN**

Tervetuloa!

**RAVINTOLA
AVOINNA:**

Ma-to 12.00-24.00

Pe 12.00-01.00

La-su 09.00-01.00

Puistokatu 32, 38200 VAMMALA
Puh. 932-12 460

Buokareovintola

- ravintolatilat 120 henkilölle
- kokous- ja av-välineitä
- kabinetti
- pitopalvelu, herkkukeittiö
- 10 gasthaus huonetta

- perustettu v. 1900
- Asemakatu 34, Vammala
- 932-43 662

Edullinen
LOUNAS
joka päivä

Päiväleike **40,-**

B-oikeudet

RAVINTOLA

marleena

Puistokatu 2, II krs, VAMMALA

Av. ma-to 9-16, pe 9-14 ja 19-0.30
la 9-14, su suljettu

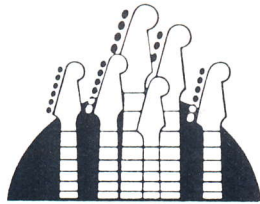

KAMPAAMO

MERVI

Puistokatu 27, Vammala
Puh. 427 31

**Soittimet, levyt, nuotit,
KAIKKI MUSIIKISTA!**

AR-MUSIIKKI KY

Vammala, Puistok. 9, puh. 932-413 86

ALKO

**USEIN ELÄMÄN PIENET
ILOT OVAT PIENILLE ISO RIEMU**

Meiltä löydät

- runsaat valikoimat kuivakukkatöitä
- taidolla tehtyjä sidontatöitä
- yksilöllisiä lahjaideoita
- edulliset hinnat
- sekä tuttavallisen palveluhengen

Aittalahdenk. 6 Vammala ☎ 123 77

TELILÄN OY
SÄHKÖTYÖ

38200 VAMMALA ☎ 932-425 36

**Sidonta-alan
erikoisliike
yli 40 v. Vammalassa**

SATAKUKKA

VAMMALA, PUISTOKATU 7, PUH. 124 01

Helsinki • Lahti • Turku • Tampere • Rauma • Huittinen • Vammala

EDULLINEN PALVELEVA

KIMMONTORI
LIHA-ALAN ASIAANTUNTIJA
TORIN LAIDASSA puh. 41123

AVOINNA ARK. 9.00-19.00
LA 8.00-15.00

*Tervehdimme
Sastamalan Joulun
lukijoita*

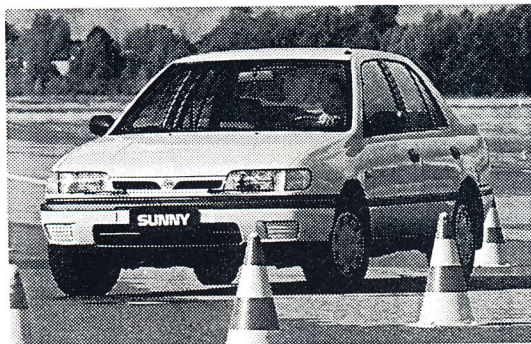
*ja toivotamme Hyvää Joulua
ja Onnellista Vuotta 1992
tässä lehdessä julkaistujen
Kotiseudun Joulun
artikkelien kautta*

*Tyrvään seudun
Kotiseutu yhdistys ry*

**N
A
S
S
I
N**

Kun hyvä ajettavuus ratkaisee, niin Nissan.

Vain Nissan tarjoaa sinulle täydellisen kokonaisuuden: erinomaisen auton ja kunnan tuplaedun.
Nyt kaikille uuden **Sunnyn, Primeran** ja **Micran** ostajille kaupan päälle nastoitettut talvirenkaat
vanteineen (edun arvo yli 3.000 mk) ja valmis autolaina, korko 12%! Tarjous voimassa tämän kuun ajan.

**NÄE UUDET TESTIVOITTAJAT
SUNNY JA PRIMERA!**

**SUNNY. PRIMERA. MICRA.
TALVIRENKAAT ARVO YLI**

3.000,-
**KORKO
12 %
3v./50.000,-**

Yksityiskohtainen
taulukko ja rahoitusehdot myymälässä.

Vammalan Autokulma Ky

Itsenäisyydentie 5, puh. 932-41100

Villen Kello Ky

PL 20 38201 VAMMALA
Puh. (932) 417 88

Villen Optiikka Oy

PL 20 38201 VAMMALA
Puh. (932) 417 88

**MAMIN
GRILLI**

Puistokatu 15
Puh. 13976

*Laadukkaat liivit
ja alusasut*

PUTIIKKI
Naiselle

Puistokatu 18, Vammala
Puh. 932-42 665

**VAMMALAN
SÄHKÖPISTE**

Puistokatu 7 Vammala ☎ (932) 422 52

Tule heti. Uusi BMW 316i on meillä.

1. Turvallisen ajamisen uudet arvot.
2. Tilavuuden ja toimivuuden uudet arvot.
3. Kestävyyden uudet arvot.
4. Taloudellisuuden uudet arvot.
5. Ympäristöystävällisyyden uudet arvot.
6. Suorituskyvystä tinkimättä.

Harvaa autoa on odotettu niin paljon kuin tätä.

Uusi BMW 316i tuo omaan kokoluokkaansa ja 2. veroluokkaan täysin uudet arvot turvallisuudessa, toimivuudessa, kestävydessä ja ympäristöystävällisyydessä - suorituskyvystä tinkimättä.

Tule heti, sillä moni muukin on tulossa. Tämä auto on niin ainutlaatuinen, että sitä on vaikea sanoilla kuvata. Tiedät vasta, kun itse näet. 2. veroluokka

**AJAMISEN
ILOA**

VEHO VAMMALA

Vasarakuja 1 Puh. 932-41 277 Ark. 9-18, la 10-14

*Rauhaisaa Joulunaikaa
ja
menestyksellistä vuotta 1992*

Yhdyspankki, Vammala
Vammalan Seudun Osuuspankki
Etelä-Satakunnan Säästöpankki
Kansallis-Osake-Pankki, Vammala

Vammalan
Seurahuone

*Toivotamme
Rauhallista Joulua
ja Menestyksellistä
Uutta Vuotta*

Vammalan
Seurahuone

Puistokatu 4, 38200 VAMMALA puh. 932-1941

Tuule

**Meiltä löydät
lähes kaiken
mitä sisustukseen
tarvitset:**

- Maalit • Matot
- Parketit • Kaakelit
- Tapetit • Liimat
- Työvälineet
- Tarvikkeet

Rastilla tavataan

ASIAINTUNTEVAA VÄRIALAN PALVELUA

VÄRIKASTI KY

PESURINKATU 5 VAMMALA PUH. 432 20

POHJOLA-YHTIÖT

SAMPO

TAPIOLA

VAKUUTUSYHDISTYS

Yrittäjien Fennia

ELEKTRIA

- **MYYNТИ**
- **ASENNUS**
- **HUOLTO**

**SÄHKÖASENNUSLIIKE
MATTI RANTALA KY**

Hopunkatu 3 38200 Vammala - Puh. 932-41311

**Meillä osataan
ja neuvotaan.
Tervetuloa.**